

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

11

KOVÁCS VIKTOR

*Egy forradalom homiletikái
Útkeresési kísérletek a szószék
válságában*

ANGYAL-CSEKE CSABA

*„Én melyikük szavát
ismétlem?”
A farizeus és a vámszedő
példázata a kortárs exegetikai
irodalom tükrében 2.*

SMIDÉLIUSZ GÁBOR

Már megint mit vállaltam?

Kedves Olvasó!

Kovács Viktor tanulmányában a szószerzők időről időre megtapasztalt válságának alaptapasztalatából kiindulva mutatja be Clyde E. Fant preaching cycle (a prédikálás ciklusai) elméletét. Majd lehetséges utakat keresve elemez négy, az 1960-as évek második felében született homiletikai irányzatot. Írását azzal fejezi be a szerző, hogy „a szószerzők világában nem vagyunk »egyedül«. Nem az első és nem az utolsó alkalom, hogy a prédikáció ciklusa negatívra fordul. De nem vagyunk eszköztelenek sem.” Saját teológiánk és igehirdetői szolgálatunk kapcsán feltehetjük a következő kérdéseket: Vajon tudnám-e jobban megszólítani a rám bízottakat? Reflektálok a környezetemre, a hallgatóságra, az emberekre, a világra, a valóságra? Minden eszközt megismertem és felhasználok-e, ami a rendelkezésemre áll?

„Én melyikük szavát ismétlem?” A farizeus és a vámszedő példázata a kortárs exegetikai irodalom tükrében című dolgozat egy tanulmányosorozat második részeként a farizeus és vámszedő példázatának (Lk 18,9–14) exegetikai kérdéseit foglalja össze a 20–21. századi nemzetközi és hazai szakirodalom eredményeinek vázlatos ismertetésével. Angyal-Cseke Csaba tanulmánya a példázat strukturális kérdéseinek vizsgálata után annak exegetikai súlypontjait foglalja össze, majd a példázat mondanivalójának Lukács evangéliumában és biblián kívüli hagyományban fellelhető párhuzamosságaival, valamint a példázat értelmezési lehetőségeivel foglalkozik.

Az igehirdetési előkészítők *advent első vasárnapjától karácsony második napjáig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Novemberi számunk szerzői

Angyal-Cseke Csaba teológushallgató – Lipcse
(Németország)

Baranyay Bence lelkész – Répcelak

Blatniczky János lelkész – Budapest

Horváth Zoltán Olivér lelkész – Szarvas

Kovács Viktor egyetemi lelkész, doktorandusz,
mentálhigiénés szakember – Budapest

Lukács Máté András lelkész – Nagycserkesz

Péter Zoltán lelkész – Budapest

Selmezy Géza Tamás lelkész – Apostag

Sinkó-Szabó Lilla lelkész – Szákszend

Smidéliusz Gábor lelkész – Budapest

Zsíros Lilla Lenke lelkész – Gerendás

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Jasper-Makay Emese – Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Angyal-Cseke Csaba

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Borítóterv: Jánosi Nikolett

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 17 500 Ft; fél évre: 8750 Ft. Egy szám ára: 1650 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt) évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Virtuóz Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 1 3 3 2 8 2 1 1 2 4 1 1 4

Várunk az újra... Ő minket vár, ő vár minket

2Pt 3,13

■ PÉTER ZOLTÁN

Értem én a hónap igéjének elhelyezését. November hagyományosan a temetőjárás ideje, a halottainkról való megemlékezéseink, az egyházi esztendő záró időszakaként pedig az istentiszteleteink a végső idők dolgait tematizáló hónap. Ennélfogva talán a távlatibb reménységünk felőli kérdések vagy a reménységeink-reménytelenségeink közötti belső küzdelem felerősödésének az ideje is. Mit is várunk mi a halál után? Miben látjuk a történelem végcélját? Meddig és miért éppen csak addig merek előretekinteni képzeletben?

Minket is megkísért a gondolat: Minden maradni fog a régiben! Soha nem teljesedik be az üdvösség! Hiszen hány nemzedék előrement már, és még mindig nem jött vissza az Úr! Hol van az ő eljövételének ígérete? Miért nem jön már? Meddig lehet feszíteni az istentelenség és embertelenség húrjait, amikor már azt mondja az Úr: most már megelégteltem a hiábavalóságait, nem várok tovább a megtérésükre. Eddig vártam. Elég!

Az idei Szélrózsa hívószava is visszacseng bennem: Elég! „...az egész teremtett világ együtt sóhajtozik és együtt vajúdik mind ez ideig.” Emberi túlkapasok, sokszor kegyetlen teljesítményhajsza, állandósuló meg nem elégedettség, közösségeink felgyorsuló tünő erodálódása, elszemélytelenedés és atomizálódás miatt sóhajtott „elég”-fohászaink és hitvallásaink mintha soha nem találnának megértő fülekre.

De mikor lesz elege az Úrnak az ember kultúrtörténetéből?

„Istenünk, itt hozzuk néked mindenünk, / Itt állunk, várunk az újra...”

Egy egész sor – dogmatikailag is alapvetőnek számító – meghatározó ige vagy bibliai kifejezés cikázik bennem, amikor Péter apostol apokalipszisét olvasom. Most csak egymásra halmozva, a teljesség igénye nélkül, mintegy szembesülve sokféleségükkel sorjázom őket, ahogy eszembe jutnak:

A végső idők dolgai; eszkatológia, messiási békekorszak; a tehén a medvével legel; az oroszlán szalmát eszik; nem pusztít szent hegyemen senki, tele lesz a föld az Úr ismeretével; a legfiatalabb is százéves korában hal meg; Krisztus feltámadt a halottak közül mint az elhunytak zsengéje; az utolsó ellenség a halál; alfa és ómega; kezdet és vég; az utolsó idők jelei; paruszia; az Emberfia eljön az ő dicsőségében; az ég felhőin eljön hatalommal; elküldi angyalait; elragadtatunk a felhőkön, a választottak összegyűjtése; utolsó ítélet; a test feltámadása; feltámasztatik romolhatatlanságban; el fogunk változni; földi sátorunk összeomlik; örökkévaló mennyei házunk; színről színre látunk; Isten lesz minden mindenkben; eltöröltetik a töredékes; eljön a tökéletes; úgy fogok ismerni, ahogyan engem is megismert az Isten; olyanok lesznek, mint az angyalok a mennyben; dicsőséges testéhez ha-

sonlóvá változtatja a mi gyarló testünket; ahol én vagyok, ott legyetek ti is; hajlékot készítek számotokra; a mennyben van polgárjogunk; Isten az elhunytakat is előhozza; mindenkor az Úrral leszünk; a mennyből alászálló új Jeruzsálem; minden könnyet letöröl a szemükről; halál sem lesz többé; az el-sők elmúltak; az élet vizének folyója; az élet fájának levelei a népek gyógyítására; a Bárány trónusánál énekelnek; a szombati nyugalom vár az Isten népére; stb.

Sokféle kijelentés, sokféle megfogalmazás, sokféle kép, sokféle elképzelt idősík, sokféle reménység, sokféle várakozás a Bibliában.

De mi van ezekből a mi reménységünkben?

Néha azon kapom magam, hogy valamilyen, korábbi tapasztalatnál fogva általam magasra minősített konkrét helyszín után sóvárgok, amely valamiképp érzelmileg megindít, mert egyfajta ködösen kiszínezett, romantikus, már-már érzélgősen, gyermekdeden sóvárgott békesség, nyugalom, pihenés áhított, de nagyon is képlékeny és határozatlan vágyát vetítem rá.

Timothy Keller *A tékozló Isten és két elveszett fia* című könyvének egyik fejezete is a fenti érzéseimet visszhangozza, melynek címe: Vágyunk az otthon után.

„...*mi magunk is sóhajtozunk magunkban, várva a fiúságra, testünk megváltására.*”

De milyen újra vágyunk mi igazán? Isten által teremtett új világra, vagy emberi képzeletünk által teremtett új világra? A romlandó testünk mellett a szívünk, gondolataink, akaratunk megváltására is, vagy csak az emberi hajsza és a társadalom gondjától való megváltásra? Ki szabadít meg minket ebből a halálra ítélt testből? Ez a halálra ítélt test pedig egyet jelent a világunk jelenlegi halálra ítélt ábrázatával is.

Sóvárogva várunk az igazi test, az új ég és föld, az igazi otthon után. És abban az otthonban békesség, megértés, elfogadás, szeretet, áldott közösség és kedves, játékos változatosság, ámde mégis tiszta örömmel együtt van jelen.

„*Még ma velem leszel a paradicsomban...*” Igen, ennél többet azt hiszem, nem lehet ígérni!

Valahogy így képzeljük a beérkezést, a hazaérkezést, azt a szép helyet, ahol örök ifjúság is van, és ugyanakkor már nincs felesleges és megtévesztő többértelműség, csak egyértelmű, szintiszta, kapcsolataink és környezetünk minőségéből fakadó öröm és megelégedettség. Eltöröltetett a töredékes és megjelent a tökéletes. Ez az új ég és az új föld ígérete. Amelyben igazság lakik. És jól tudjuk, hogy ennek a végső, beteljesedett igazságnak a garanciája, letéteményese az a Jézus Krisztus, aki ott van ennek az új égnek és új földnek a középpontjában győztes Báránnyként, aki a trónuson ülő mellett kap helyet, és előtte borulunk le mindannyian.

Itt már valóban nincs versengés, összehasonlítgatás, féltékenység és irigység, következképpen ármány és intrika sem. Itt már nincs kereseti különbség, eltagadott vagy be nem vallott jövedelem, vagy offshore cég, vagy látszattervekenység, vagy mutyizás, becstelenség és becsapás, rászedés és ámtás. Itt már nincs reklám, megtévesztés, hengegés és hőzöngés, gög és kivagyiság, megkülönböztetés és kirekesztés, lenézés és kisebrendűségi érzés, mert itt csak testvérek, atyafiak, azaz istengyermekek vannak az Atya dicsőségében, és mindegyik testvérnek elegendő ragyogása van, olyan visszfénye a Világosságból, amely nem emberi, nem áruba bocsátható, nem unható meg, mert olyan, mint gyermekkoraink kaleidoszkópja, csak sokkal változatosabb, szebb, igazabb és tündökletesebb.

Péter apokalipszisének félelmetes vízióját a recsegve-ropogva elmúló egekről, a tűzben felbomló elemekről nem szeretjük hallani. Egyetlen rövid, velős, „de”-vel kezdődő mondat zárja le, amelyben minden felsorolt reménységünk benne van. Új ég, új föld, az Igazság lakik ott. Igen, őt várjuk, és ő elég garancia nekünk az új valóságunk elfogadásához.

Egy forradalom homiletikái

Útkeresési kísérletek a szószék válságában

■ KOVÁCS VIKTOR

Evangelikus Hittudományi Egyetem
doktorandusz, egyetemi lelkész
E-mail: kovacsviktor.lutheran@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2024.99.11.1

- **A tanulmány a szószék időről időre megtapasztalt válságának alaptapasztalatából kiindulva mutatja be Clyde E. Fant preaching cycle (a prédikálás ciklusa) elméletét. Majd lehetséges utakat keresve mutat be négy, az 1960-as évek második felében született homiletikai irányzatot: a Calvary Chapel és a felszabadításteológia homiletikáját, illetve az új homiletikát és a radikális homiletikát.**

Kulcsszavak: homiletika / Calvary Chapel / felszabadításteológia / új homiletika / radikális homiletika

John Stott úgy jellemezte az igehirdetést, mint hídépítést. De mi ez a bizonyos híd? A mindenkori prédikáció, a szószék és az igehirdető feladata, hogy „ne csak feltárja a bibliai szöveget, de egyúttal eljuttassa az üzenetet a mindenkori kulturális kontextussal formált embereknek” (CHO 2017, 39. o.). Ez pedig olyan folyamatos feladat, amelyet minden korban, minden földrajzi helyen és mindig az adott közösségekben kell végezni. Vannak azonban olyan események, korszakváltások, küszöbök, liminális idők és terek, ahol nem csupán ildomos és opcionális, de elengedhetetlen ez a feladat, sőt – adott esetben – kényszer. Úgy gondolom, hogy az internet, de főleg a közösségi média által átrajzolt társadalmunkban az egyház ilyen kényszerhelyzetben van homiletikai szempontból (is). Az igehirdetők nagy százaléka ma azt érzi, hogy valami nem működik, hogy „nem olyan, mint régen”, hogy valami másra, valami friss(ebb)re lenne szükség. Ez az érzés pedig véleményem szerint igencsak megalapozott. Ott van egészen egzakt példának a legfrissebb (2022-es) népszámlálás, amelynek adatai szerint drasztikusan csökkent azoknak a száma, akik vallásosnak és felekezethez tartozónak tartják magukat.¹ Éppen ezért extrém fontos, hogy azok a találkozási pontok, amelyek a nem vallásos emberek és az egyházi közösségek között megvalósulnak, üzenetértékűek lehessenek.

A legtöbb ember, aki a „szervezett” kereszténységgel találkozik, jó eséllyel valamilyen szakrális helyen (templomban, gyülekezeti házban, kápolnában, temetőben stb.) teszi. De még ha ez nincs is így, akkor is a legtöbb egyházi alkalom valamilyen rítus (liturgia) szerint történik, amelyek szinte elen-

¹ A népszámlálás vallási eredményei: 1. Válaszadók aránya és felekezeti megoszlása: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/vallas/>. 2. A 2022-es népszámlálás adatait összefoglaló KSH-füzet. A vallási adatok a 14. „oldalon” található: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok/kiadvany/>.

gedhetetlen része a prédikáció/igehirdetés/szentbeszéd. Ez az esemény, amely az egyházi kommunikáció csúcса – tekintve, hogy az evangéliumnak kell elhangoznia benne (viva vox evangelii), amelyben az Isten felvállalta, hogy ezen keresztül szólal meg (HAFENSCHER 2022, 31. o.) – az a tér, amely mind az egyháztagok, mind pedig a „betévedők” számára a bibliai alapokon nyugvó, személyes üzenet hordozója lehet. Így hát fel kell tennünk a kérdést, hogy vajon ez a fórum – közvetített tartalmában és jelenlegi formájában – mennyire alkalmas arra, hogy megszólítsa az embereket, és eljuttassa hozzájuk az evangélium üzenetét.

A prédikálás ciklusa²

Ha a szószék válságáról van szó, akkor az nem feltétlenül az igehirdetésnek mint műfajnak vagy mint önmagában értelmezett cselekménynek a válságát jelenti, hanem inkább a szószéknek vagy – provokatívabban megfogalmazva – az igehirdető(k)nek a válságát. Ez pedig nagy különbség. Ha a hívő ember meg van győződve Isten igéjének élő és ható mivoltáról,³ akkor felmerül a kérdés, hogy Isten igéje képes-e valaha is válságba kerülni... Ami viszont bizonyos, hogy Isten igéjével szemben az igehirdetője és maga a hirdetés, az ígét közvetítő, interpretáló prédikáció igenis válságba kerülhet és kerül újra és újra.

Tehát ebből a szempontból sem egyedülálló és különleges a kor és a helyzet a 21. század első negyedében. Amióta a könyvnyomtatás engedi, és a könyv tömegtermékké vált, folyamatosan jelennek meg (FANT 1977, 5. o.) egyházi szövegek arról, hogy a szószék, az igehirdetés vagy éppen az igehirdető válságban van. Ez nem érvényteleníti a ma helyzetét, csupán árnyalja. Sőt valójában a kiút keresésében is ez ad majd segítséget.

Clyde E. Fant *Preaching for Today* című könyvében frappánsan foglalja össze az igehirdetőknek és az igehallgatóknak a viszonyát, amely az ő olvasatában egy ciklikusan ismétlődő kapcsolati folyamat, amely mind az egyén, mind az egyes közösség, mind pedig a komplett kereszténység kapcsán felfedezhető és értelmezhető. Nem szükségszerűen és nem feltétlenül minden esetben és összes elemében érvényes módon, de nagy vonalakban mindenképp.

FANT hat pontot azonosít a prédikálás ciklusának elemeiként (1977, 10. o.):

1. Keresés (search)
2. Felfedezés (discovery)
3. Pezsgés (excitement)
4. Rutinná válás (routinization)
5. Unalmassá válás (boredom)
6. Kiábrándulás (disillusionment)

A szerző szerint ez az a hat fázis, amely elsősorban jellemzi az igehirdetők személyét és az ígéhez való viszonyukat, de részben a igehallgatókkal való kapcsolódást is.

² Az eredeti angol kifejezés (Clyde E. Fant): *preaching cycle*. A „preaching” szó az angolban jelentheti az prédikálást mint cselekvést és a prédikációt mint produktumot is. A szövegösszefüggésből én úgy értettem meg a szerző szándékát, mint aki elsősorban a prédikálásra utal ebben a kifejezésben. Emellett azonban úgy érzem, hogy a szerző sokszor kihasználja ennek a kifejezésnek a kettős jelentését.

³ „Mert Isten igéje élő és ható, elesebb minden kétélű kardnál, mélyre hatol, az elme és a lélek, az ízületek és a velők szétválásáig, és megítéli a szív gondolatait és szándékait.” (Zsid 12,4)

A keresés (1.) folyamata az, amelyben az igehirdető (az aktuális válságra való reakcióként) keresi a mai hangot, hogy érvényesen tudja továbbadni a kapott üzenetet. A *felfedezés* (2.) fázisában rátalál valamilyen új metódusra vagy valamilyen, az eddigitől eltérő, adott esetben radikálisan új formára, amely hatékony eszközzé válik a szolgálatban. Ez a rátalálás átformálja magát az igehirdetőt is, aki ezáltal más állapotba kerül – ez a harmadik fázis, a *pezsgés* (3.) –, amelyben nem csupán effektív, de Istennek mind mélyebben elkötelezett szolgájává is válik. A *rutinná válás* (4.) idővel és a kialakuló vagy már meglévő hivatali pozíció okán szinte szükségszerűen érkezik, ami továbbvezet az *unalmassá váláshoz* (5.), amely az „így helyes”, „mi így szoktuk” körébe húzódik vissza. Végül jön a *kiábrándulás* (6.), amely az igehallgató és (kimondva-kimondatlanul) az igehirdető élménye is. E fázisban már a rutin sem működik, és az Úr szolgájából „tántorgó, erőtlén zsarnok” válik (FANT 1977, 11. o.). Ezt követően pedig jönnek azok, akik újra elkezdik keresni az igaz hangot, és a ciklus újraindul.

Fant szerint ez a ciklikusság, bár nem szükségszerű, de megfigyelhető az egyes igehirdetők szolgálatában, egy egyház/felekezet életében, illetve az egész kereszténység tekintetében is. Így ezek a kis személyes, illetve a nagy csoport- és egyházzintű ciklusok akár szinkronban vagy metszésben is lehetnek egymással, de egymástól teljesen önállóan és függetlenül is létezhetnek. E tanulmány szempontjából a nagy, a nyugati kereszténységet érintő ciklus kapcsán kell feltennünk a kérdést: vajon ma hol tartunk?

Nem „spanyolviasz”, hanem „hatvannyolc”

Ma is a szószerű válságát éljük meg. Azonban, ahogyan fentebb megállapítottuk, ez nem először történik, és vélhetően nem is utoljára. A nagy korszakváltások mindig válságban születnek, amely ha nem is mindig természetes, mindenképpen logikus helyzet. Ilyen válság a középkor végének egyházi állapota, amely a reformáció bölcsője lett, illetve ma is ilyen válságot élünk meg. A szószerű mai válságának (legalábbis az euroatlanti világban) hasonló az oka: az egyház nem talál hangot korának emberével. Ezt nehezíti tovább az a „hangzavar”, amelyet az internet megjelenése, a digitalizáció, a „közösségi média adventje” (WISE 2014, 22. o.) és a mesterséges intelligencia technológiai tempója okoz, amelyet a társadalom sem mentálisan, sem biológiailag, sem filozófiai és kapcsolati szinten nem képes lekövetni.

Ebben a zajban pedig az igazi hangot keresők (Lutherhez hasonlóan) szükségszerűen csak eretnekek lehetnek. Nem teológiai, hanem abban az értelemben, hogy hajlandóak kihívni az evangélium kommunikációjának régi, jól bevált és szeretett módszereit, azaz „akik a szent tehenet elhosszítják egy grillezésre, és levágják mindenki szeme láttára” (uo. 20. o.)

Vajon hol és mikor találhatunk a múltban, a mi korunkhoz legközelebb olyan helyzetet, amikor ilyen, de legalábbis hasonló válságot élt meg a nyugati kereszténység? Ez az az időszak volt, amelyre – kissé leegyszerűsítve és összefoglalóan – *hatvannyolcként* szoktunk utalni. A 20. század két világháborúja és az azt követő rock'n'roll-eufória a nyugati blokkban, illetve a keleti blokk rendszerszintű terrorja után általános kiábrándulás következett a társadalmi rendszerek szinte minden szintjén. A régebbi rendek már nemhogy inadekvátnak, de éppenséggel elviselhetetlennek tűntek, ami a keleti blokkban például a prágai tavaszhoz, a nyugatban pedig a diáklázadásokhoz, zavargásokhoz vagy a hippimozgalomhoz vezetett. De aztán mind a két blokk úrrá lett az eseményeken, amely keleten a bolsevik rendszerek konszolidálódását eredményezte, nyugaton pedig a kapitalizmus, az „egyediség” tömegcikkeinek fogyasztásába szublimálta a változás energiáit. Így lett 1968 egyrészt univerzális hivatkozási alap, másrészt „minden idők legmegragalmazottabb forradalma” (TAMÁS 2021, 51.

o.) – vagy egyszerűen csak eltagadták. Függetlenül attól, hogy a fenti három irány közül ki melyiket tartja igaznak vagy helyesnek, úgy tűnik, hogy „hatvannyolc” – radikális társadalmi átrendeződés által kiváltott válságként – nagyon közel áll a 21. század első negyedéhez, s így jó viszonyítási alap lehet, amely utat mutathat a ma igehirdetői számára is. Az akkori kereszténység (elsődlegesen a nyugati blokkban, de a keletre több szempontból is szorosan kapcsolódva) kereste és megtalálni vélte mind az általános teológiai, mind pedig a specifikusan homiletikai válaszokat.

Ebben a tanulmányban négy olyan, a „hagyományos”⁴ homiletikára válaszképpen létrejött teológiai, illetve igehirdetési irányzatot vizsgálunk – röviden és összehasonlító módon –, amelyek „hatvannyolcban” születtek, és amelyek mind a mai napig élő módszertant és valóságot jelenthetnek a szószéken.

A „hatvannyolcban” született homiletikák

Az igaz szó, az evangélium hathatós kommunikációjának keresése mindig küzdelem. Ennek többek között oka, hogy pionírok, a keresők, a fentebb említett „eretnekek” számára nagyon nagy a kísértés, hogy az elhagyni kívánt régi kultikus kommunikációt újabb kulturális klisékkel helyettesítsék. Azonban mindig vannak olyanok, akik rájönnek arra, hogy a megújulás nem a régi hibák „update-elése” (FANT 1977, 12. o.).

Bár az alább felsorolt irányok – meglátásom szerint – sokban, sőt radikálisan is különböznek, mégis közös bennük a vágy az igaz hang megtalálására. És ebben a keresésben valami másra találtak. Ez a négy irányzat a Calvary Chapel, a felszabadítás teológiájának homiletikája, az új homiletika (New Homiletic), illetve a radikális („Isten halott” teológia) homiletika.

„Hagyományos” homiletika

„Túl komplex gondolatok. Túl sok analízis és kevés válasz. Túl formális és személytelen. Túl sok teológiai zsargon. Nincs elég illusztráció. Nem ad vezetést az elköteleződéshez és a cselekvéshez. Túl direktív. Általánosít. Eltéríti a hallgatót a valódi problémáitól.” – Ezeket a laikusoktól és egyházi személyektől érkező, a szószéket érintő vádak akár ma Magyarországon is megfogalmazhatta volna valaki. De ezek nem (csak) mai gondolatok: Gene BARTLETT (1952, 21–28. o.) és Reuel HOWE (1967) írta le őket a hagyományos igehirdetéssel, homiletikával kapcsolatban a múlt század közepén, illetve második felében (FANT 1977, 8. o.).

A fenti felsorolás nem egy konkrét homiletikai irányzat leírása, hanem a mindenkori válságban lévő szószék láttelepe, a Fant-féle ciklus hatodik (kiábrándulás), de legalábbis ötödik (unalmassá válás) stádiumában lévő prédikáció jellemzői. Amikor tehát a fenti négy homiletikai irányt az úgynevezett hagyományos homiletikával összehasonlításban értelmezzük, akkor itt a „hagyomány” nem az egészséges szokás vagy a megtartó tradíció értelmében szerepel, hanem ernyőfogalma mindannak, amihez képest szükséges a megújulás. Ebben az értelemben bármely kor (akár a „hatvannyolcas”, akár a mai, akár másik) válságban lévő homiletikája a „hagyományos” homiletika.

⁴ A „hagyományos” kifejezést a következő fejezetben definiálom.

Calvary Chapel, a kortárs evanglikál irányzat⁵

A Calvary Chapel (a továbbiakban: CC) mozgalom (Magyarországon: Golgota Keresztény Gyülekezet)⁶ története⁷ 1961-ben kezdődött, amikor egy huszonöt fős gyülekezet meghívta Floyd Nelsont lelkészének a Californiai Costa Mesában.

A gyülekezet 1965-ben hívta meg (Nelson mellé) Chuck Smitht is pásztori szolgálatra. Smith gyülekezetépítési alapelve az volt, hogy mindenkit úgy kell elfogadni, ahogyan van, illetve a lehető legalacsonyabb belépési küszöböt kell megteremteni, hogy bárki könnyen tudjon kapcsolódni a gyülekezeti közösséghez, az alkalmakhoz és az igehirdetéshez is. Ennek megfelelően a gyülekezetben nem voltak öltözködési szabályok, kortárs könnyűzenét használtak, és szinte semmilyen kötött liturgikus rendet nem alkalmaztak az istentiszteleten.

Az akkoriban kibontakozó, majd viszonylag gyorsan elhaló hippimozgalom spiritualitásra fogékony fiataljai 1967-től tömegével áramlottak a Costa Mesa-i, majd az újonnan alakuló, egyre számosabb – magát felekezeteken kívülinek (non-denominational) tartó – CC-gyülekezetekbe. Rajtuk kívül pedig a tradicionális egyházak tagjai közül is számosan csatlakoztak, akik – saját bevallásuk szerint – „évekig csak félig-meddig hallgatták a litániákat, az értelmetlen latin szavakat vagy egy egoista prédikátor elcsévelt kliséit” (SMITH–STEVEN 2011, 27. o.).

Chuck Smith és a CC nagyon erős homiletikai iránnyal rendelkezik, amely elsősorban formai szinten reagált a hagyományos igehirdetés sikertelenségére, hiányosságaira.

1. *Nyelvezet:* Friss, modern és hétköznapi nyelven szólaltak meg a prédikációk. Smithről mint igehirdetőről azt tartották, hogy „ugyanaz az ember a szószéken és a vacsoraasztalnál” (SMITH–STEVEN 2011, 29. o.).
2. Tartalmilag a lehető legegyszerűbb üzenetek szólalnak meg, amelyeknek *nagyon erős útmutató-tanító jellegük* van. Sok esetben a prédikáció (preaching) helyett a tanítás (teaching) kifejezést használják az igehirdetésre.
3. Az igehirdetések általában nagyon hosszúak, akár 1,5-2 órák is lehetnek.
4. Téma prédikációk is előfordulnak, de főleg *lectio continuában elhangzó, akár több fejezetnyi textusra épülnek a tanítások*. Ezeket a textusokat a gyülekezeti tagok előre tudják, elolvassák otthon, a lelkész pedig ennek tudatában prédikál róluk vasárnap.
5. *Az igehirdetések erkölcsi, etikai tartalma alacsony*. A mozgalom kezdettől fogva óvakodott attól, hogy beleessen a „no movie, no dance, no smoke gospel”⁸ (SMITH–STEVEN 2011, 57. o.) hibájába.

A CC – homiletikai szempontból – formai megújulást hirdető és megélő mozgalom, amely a mai napig létezik. Az üzenetet tekintve a hagyományosnak mondható tartalmakat közvetíti, de mindezt radikálisan új, alacsony belépési küszöbű igehirdetésekkel. Érdekes, hogy a kortárs társadalomhoz való erős formai kapcsolódás ellenére nem képvisel határozott irányvonalat sem szociális, sem más társadalmi ügyekben.

⁵ A Calvary Chapel kapcsán megfogalmazott homiletikai alapelveket sok olyan egyházi közösség átvette, amelyek alapvetően evanglikál gyökerűek, de formailag nem a tradicionális értelemben vett evanglikál mozgalomhoz tartoznak. Ezért használom erre az irányzatra a kortárs evanglikál jelzőt.

⁶ <https://golgotabudapest.hu/rolunk/>. (Megtekintés: 2024. szeptember 17.)

⁷ <https://calvarychapel.com/history/>. (Megtekintés: 2024. szeptember 17.)

⁸ A világi szórakozást és az egészségtelen szokásokat, pl. a moziba járást, táncolást, dohányzást tiltó evangéliumi irányzat. – *A szerk.*

A felszabadításteológia homiletikája

A felszabadítás teológiája – tartalmi értelemben – szöges ellentéte a Calvary Chapelnek. Bár maga az irányzat az évtizedek alatt mindenhová eljutott, de születése és tartalmi alakulása is jól körülhatárolt földrajzi szempontból. Dél-Amerikában született az irányzat, amely mind a mai napig szorosan kötődik a kontinenshez. Nem véletlen, hogy az Argentínából származó Ferenc pápa is nagyon határozottan a felszabadításteológián alapuló kijelentéseket tesz. Gondolhatunk az *Evangelii Gaudium* apostoli buzdításra, amelynek felszabadításteológiai összefüggéseiről bővebben olvashatunk Roberto PUGGIONI kitűnő tanulmányában (2016). A felszabadítás teológiája szó szerint „hatvannyolcas”. A mozgalom szervezett színre lépése egyháztörténeti szempontból a II. latin-amerikai püspöki konferencia keretében történt, amelyet 1968-ban tartottak a kolumbiai Medellinben (GÁL é. n., 13. o.), ezért csak medellíni konferenciaként szokott rá hivatkozni az egyháztörténet.

A felszabadítás teológiájának jelentősége és azóta is tartó népszerűsége abban (is) gyökerezik, hogy nem elsősorban elméleti kérdésekkel foglalkozik, hanem a szegények szociális helyzetét, sorsát vizsgálja, és keresi, hogy az egyház mit tehet és – ami homiletikai szempontból még lényegesebb – mit mondhat erről a helyzetről. Kiindulópontja, hogy „közbenső időben” élünk, azaz abban a bizonyos „kis időben”,⁹ amely Jézus két eljövele között van. Ha a felszabadítás teológiájának kiindulópontját akarjuk meghatározni, akkor e „közbenső idő» szorongató élményének elemzéséből kell kiindulnunk” (BOFF é. n., 57. o.).

A felszabadítás teológiájának célja Isten Jézus által kijelentett országa, amelyet nem csupán eljövendő vagy éppen spirituális valóságnak tekint, hanem a jelen földi valóságban is értelmezhető társadalmi, ember és ember közti kapcsolati rendszernek. Ezen ország felszabadító üzenetének elsődleges fogadó közege pedig a Föld szegényei (PUGGIONI 2016, 234. o.). Az e felé irányuló megszentelődésnek „a társadalmi kapcsolatokban és a gazdasági, politikai és kulturális viszonyokban” (BOFF é. n., 124. o.) is alakot kell öltenie. A felszabadítás teológusai zászlóvivők, akiknek célja alternatív földi valóság létrehozása, amelyet mind egyéni, mind pedig társadalmi szinten „felszabadulásnak” neveznek. E célnak van alárendelve a felszabadítás teológiájának homiletikája is, amelynek jellemzői inkább tartalmi, semmint formai szinten ragadhatók meg.

Nem egyszerű meghatározni, hogy mi is a felszabadítás teológiájának homiletikája, illetve annak módszertani sajátosságai. Ennek oka, hogy a felszabadítás teológiájában az ortopraxison¹⁰ van a hangsúly, amely „előbbre való”, mint az ortodoxia (GÁL é. n., 18. o.). Hiszen a lényeg pont az, hogy ne csak „dumáljunk”, hanem tegyünk is valamit.

Mégis van néhány olyan jellemző, amelyet meg lehet fogalmazni a felszabadításteológia homiletikájával kapcsolatban:

1. *Kiindulópont:* „...a hirdett Krisztus az elnyomottak között van” (LATIMORE 2022, 5. o.).
2. A tér, amelyben megszólal: a *jelen való világ*. A felszabadítás teológiájának igehirdetője nem a világtól való, hanem a *világban való megváltást* hirdet (CARVALHAES 2018, 670. o.).
3. *Mozgalmi jelleg:* Bátorítja az egyházat arra, hogy ne csupán a szegényeket tegye az egyház karitatív tevékenységének tárgyává, hanem szálljon szembe azokkal a rendszerekkel, amelyek új-

⁹ „Egy kis idő még, és nem láttok engem, de ismét egy kis idő, és megláttok engem.” (Jn 16,16)

¹⁰ Az „ortodox” kifejezés mellé állított fogalom, amely a helyes/igaz cselekvést jelenti.

ratermelik a szegénységet és piaci alapon folyamatosan kizsákmányolják a szegényeket (a szegénység strukturalista szemlélete; LATIMORE 2022, 5. o.).

4. *Nagyon erős közösségi jelleg:* Az igehirdetésnek nem szabad engednie, hogy a felszabadítás az individualizmus szemüvege által rövidlátóan eltorzuljon (uo. 10. o.), hanem hirdetnie kell, hogy az egyház mint közösség reagáljon a rendszerszintű társadalmi elnyomás közösségi traumájára.

Ilyen értelemben a felszabadításteológia homiletikája, bár katolikus alapokon nyugszik, a szó szoros értelmében „protestáns”, hiszen alappozíciója a szembenállás. A „tiltakozó szót pedig a szenvedés és a mértéktelen kizsákmányolás mondatja” (BOFF é. n., 116. o.) vele. E homiletika olyan szoros kapcsolatban van a gyakorlattal, hogy művelői nem feltétlenül a felszabadításteológia homiletikájaként hivatkoznak rá, hanem éppen fordítva: a felszabadító homiletika teológiájáról beszélnek (LATIMORE 2022, 5.o.).

Az új homiletika (New Homiletic)

Az új homiletika szintén a hatvanas években indult igehirdetői irányzat. Születési helye az Egyesült Államok. A hatvanas évek ellenkulturális forradalmának egyik alapvető rendszerkritikai alapérzüllete ihlette: baj van a hatalommal. „Az 1960-as és ’70-es évek a társadalmi forrongások időszaka volt: emberjogi mozgalmak, a Kennedy-gyilkosságok, Martin Luther King meggyilkolása, a vietnami háború, városi zavargások, a feminizmus megjelenése, politikai botrányok” (PÁNGYÁNSZKY 2007, 85. o.) mind-mind afelé mutattak, hogy a hatalom, illetve annak gyakorlása abban a formában, amelyben addig létezett, nem fenntartható, de legalábbis nagyon problematikus széles társadalmi rétegek szemében. A hagyományos értelemben vett autoritás kérdőjeleződött meg. És ez a megkérdőjeleződés nem állt meg csupán állami vagy éppen erőszakszervezeti szinten, hanem „minden autoritás gyanúsított lett” (CHO 2027, 41. o.). Mivel pedig az amerikai társadalom szemében az egyház a fennálló rend egyik alapintézménye volt, ezért az autoritással való szembenállás „gyanúba keverte” az intézményes egyházat is annak értékeivel együtt.

Ez nagyon nagy hatással volt az igehirdetésre. S bár a bibliai szövegek autoritása is megkérdőjeleződött, mégsem elsősorban az ige, hanem annak hirdetői, az igehirdetők, prédikátorok válságát eredményezte. Ami egészen eddig egyértelmű volt, kétségessé vált. Az egyházi autoritás okán szinte „bármí” megszólalhatott a szószékről, hiszen az egyháznak és képviselőinek, az igehirdetőknek és az igehirdetésnek is maga az egyházi hivatal adott megkérdőjelezhetetlen „tekintélyelvű alapot” (uo. 43. o.). Az alap, amely a gyülekezet számára minden esetben érvényessé tette az igehirdetést, megszűnt létezni. A megváltozott környezetben fel kellett tenni a kérdést: „Tudnak-e az igehirdetők alkalmazkodni a megváltozott társadalmi helyzethez úgy, hogy az igehirdetés üzenete elérjen hallgatóikhoz?” (PÁNGYÁNSZKY 2007, 132. o.).

Ez az őszinte kérdés nyitotta meg annak a lehetőségét, hogy az igehirdetéseket önmagukban (tartalmi és formai szempontok mentén) és rendszerszinten is vizsgálhassa az egyházi, teológiai közbeszéd. A *Prédikáció ciklusa* és a „*Hagyományos*” *homiletika* című fejezetekben felsoroltakon túl a túlzott igehirdető- és gondolat-központúság (idea-centered) fogalmazódott meg a hagyományos homiletikán alapuló igehirdetés legfőbb kritikájaként a későbbiekben új homiletikának elnevezett irányzat képviselői által. Ennek ellenpólusaként a hallgatóság- (gyülekezet-) és tapasztalat-központúság lett az új homiletika vezérlőelve.

Ehhez kapcsolódóan – Fred Craddock (vö. uo. 132–133. o.), Lucy Rose és más homiletikusok mentén – az alábbi homiletikai elvek és módszertan rajzolódik ki:

1. *Autoritás helyett partnerség.* „A kapcsolat a prédikátor és a hallgató között egyenrangú partnerség a hit communiójában, ezért a prédikációnak e két fél közötti párbeszédnek kell lennie.” (CHO 2017, 53. o.) Az igehirdető nem hatalmi pozícióból prédikál, hanem partnernek tekint a hallgatóságot, a gyülekezetet. Ebből fakadóan nem direkt és deduktív gondolatokat fogalmaz meg, hanem önkéntes részvételre hívja a közösséget, amelyben a kontextus a kiindulópont, így a prédikáció szükségszerűen induktív és indirekt. Az igehirdető és a közösség együtt alakítja az igehirdetést.
2. *Prédikátor-központúság helyett hallgatóságorientált homiletika.* „Miért ne lehetne vasárnap reggel visszamenni a korábban megtett induktív útra, és megnézni, hogy a hallgatók ugyanerre a következtetésre jutnak-e?” (Uo. 52. o.) Amíg a „hagyományos” homiletika nem számol (vagy legalábbis nem eléggé) az emberi hallgatás folyamatával, addig az új homiletika kiindulópontja a hallgatóság.
3. *Gondolat-központúság (logika) helyett élményszerű történet* (eventfulness, language event, Word event). A csupán logikai alapon íródott prédikáció arisztotelianus, tehát anakronisztikus és alapvetően idegen a Biblia világától.
 - a) Az új homiletika alapvető módszere és forrása nem csupán a leírt ige (textus), hanem a hallgatóság tapasztalata (kontextus). Sőt az igehirdetés inkább a hallgató saját tapasztalatának felidézése, megélése, semmint olyan tanítás, amely a bibliai szövegnek csupán a tudásanyagát közvetíti. A textus tulajdonképpen platform, amely a közös élmény keretét adja.
 - b) Ennek mentén a prédikáció nem épített konstrukció, hanem inkább élő organizmus, ahol a bibliai szövegek nem építőkövek egy mesterséges rendszerben, hanem inkább a mag, amely organikus módon fává nő az igehirdető és a hallgatóság közös eseményében. Hiszen a Biblia nem csupán az igehirdetés forrása, hanem maga is igehirdetés, amely igehirdetést terem.
4. *Narratív prédikáció.* A Biblia a maga általános és műfaji sokszínűségében rengeteg lehetőséget kínál a közös megélésre, nemcsak logikai, de érzelmi, esztétikai és egyéb dimenziókban is. Az új homiletika ezek közül is a történetekre, narratívákra helyezi a hangsúlyt, mert ezek nagyon jól kapcsolódhatnak a saját tapasztalatokhoz. A narratíva és a hallgató kapcsolata pedig elvezet magához a közösséghez való kapcsolódáshoz is.

Bár az új homiletika társadalmi folyamatok által indukált irányzat, de „intézményesen” mégsem tematizál olyan erősen társadalmi helyzeteket, mint ahogyan a felszabadításteológia homiletikája teszi, vagy az (ebben a tanulmányban nem tárgyalt) afroamerikai vagy a feminista teológia. Viszont tovább megy, mint a Calvary Chapel homiletikája, amely csupán formailag és nyelviileg újítja meg az iszterizmust és a prédikációt. Az új homiletika ugyanis tartalmi szinten is reagál kontextusára. Nem csupán az üzenetet akarja fogyaszthatóbbá alakítani a hallgatóság számára, de magát az igehirdetést is együtt teremti vele egy új, hármas (textus-hallgatóság-igehirdető) tapasztalati kapcsolódás érdekében.

Radikális homiletika

A radikális homiletika szintén a hatvanas évek második felében induló irányzat, akárcsak az előző fejezetekben tárgyaltak. Teológiai forrása a radikális teológia, ezen belül is leginkább az „Isten ha-

lott” (God is dead) teológia. A radikális homiletika megértéséhez elengedhetetlen az „Isten halott” teológia rövid tárgyalása.

Az „Isten halott” kifejezésnek – amely eredetileg NIETZSCHÉTŐL származik (2017, 118. o.) – jelentős hatástörténete van nem csupán a filozófia vagy a társadalomtudományok, hanem a teológia területén is. Bár az egyházi közegben az elutasítás az általános és alapvető reakció erre a nagyon erős kijelentésre, de John T. Elson, a *Times* magazin vallási szerkesztője egészen radikális módon használta mind tartalmi, mind pedig formai tekintetben. A *Times* magazin 1966. április 8-án (nagyéjente!) megjelent számának borítóján fekete alapon piros betűkkel az a rendkívül drámai cím szerepelt: *Isten halott? (Is God Dead?)* Név nélkül közzétett elemző cikkében Elson – olyan neves teológusokra is hivatkozva, mint Bonhoeffer vagy éppen Kierkegaard – azt írta, hogy az „Isten halott” kifejezés teológiai használata nem a nietzschei értelemkritika nélküli beemelés, hanem ez a felforgató fogalom arra akar rámutatni, hogy az az istenkép, amelyet a kereszténység képvisel és hirdet, egyszerűen már befogadhatatlan széles tömegek számára. Elérkezett a vallás nélküli világ, amely „milliókat el is űzött Isten létezésének minden érzékelésétől”, vagy olyan életformába kényszeríti az embereket, amelyben „egyszerűen »túlságosan elfoglaltak« ahhoz, hogy Istennel foglalkozzanak”.

A cikkben „a jelenlegi »Isten halála« csoport” főalakjaként említett Thomas J. J. Altizer teológus-professzor szerint mindebből az következik: abban a szellemben kell prédikálni, hogy „minden, amit Istennek ismerünk, halott, és hogy ez a halál az evangélium, »a jó hír»” (SNIDER 2018, 609. o.). Altizer szerint az elvallástalanodó világ – mind a homiletika, mind a teológia és úgy általában az egyetemes kereszténység számára – nem csupán tragédia vagy kihívás, hanem lehetőség is az öndefiniálás revíziójára, illetve az üzenet, az evangélium újrafelfedezésére.

Ha a radikális teológiából táplálkozó homiletika tartalmi és módszertani sajátosságait össze akarjuk foglalni, akkor öt pontot, illetve összetevőt tudunk megfogalmazni.

1. Az „Isten halott” teológia
2. Dekonstrukció
3. Transzkontextualitás
4. Felszabadításteológia
5. Teopoezis

Az „Isten halott” teológia

Az „Isten halott” teológia homiletika felőli megközelítésének kulcsa az immanencia fogalma. Az irányzat képviselői az általuk végletesen transzcendentálnak érzett (az embertől, magunktól radikálisan megkülönböztetett, „égben lakozó”), „hagyományos” istenképpel akarnak leszámolni. Ahogyan Christopher D. Rodkey megfogalmazta: „Krisztushoz hasonlóan nekünk is le kell mondanunk a transzcendenciáról, és hajlandónak kell lennünk a pokolba való leereszkedésre a valódi fel-támadás keresése érdekében, ami magában foglalja a keresztény ateizmus gyakorlását is.” (SNIDER 2018, 610. o.) A radikális homiletika extrém módon immanens abban az értelemben, hogy a lehető legkevesebbet beszél direkt módon az Istenről, vagy akár aszketikus ateizmust is gyakorol. Ezzel bizonyosságot tesz a „Nagy Másmilyen”, avagy a Nagyon Különböző Isten „haláláról”. Fontos kitétel azonban, hogy az irányzat nem Isten konkrét távollétét feltételezi, hanem az Isten hiányának emberi tapasztalatáról beszél.

Dekonstrukció

A dekonstrukció mint (nem csak) szövegkritikai módszer alapvetően Jacques Derrida francia filozófushoz kapcsolódik. Bár maga Derrida is több definíciós lehetőséget¹¹ adott munkásságában, de alapvetően annak az általa monolitnak mondott platonista nyugati gondolkodást kritizálta, amelyben minden dolognak van „lényege”. Derrida szerint minden csak felépítmény, konstrukció, és a konstruálás szükségszerű, mert tulajdonképpen túlélési ösztön. Az ember pszichológiai jelentéskonstrukciókat alkot minden dologról („valami így vagy úgy van”) annak érdekében, hogy kezelni tudja az őt körülvevő világot. Pedig valójában – és ez is egy definíciós út – nincsen abszolút igazság, hanem csak az ott és akkor konstrukciója létezik. Amikor tehát szöveget olvasunk – akár a Bibliát –, akkor a szerző(k) belső konstrukcióját olvassuk. A szövegkritikának pedig alapvető feladata a szerző visszafejtése és ezáltal a szöveg dekonstrukciója.

A dekonstrukciónak azonban nem csupán magát a szerzőt kell visszafejtenie, ezáltal közelebb jutva a szöveg jelentéstartalmához, de – nagy részben, bár nem teljesen a szerző által – a szöveget torzító hatalmi struktúrákat, hierarchiát, autoritásokat is fel kell fednie. Az autoritással való általános szkepszisben erős hasonlóság mutatkozik a dekonstrukcióból táplálkozó radikális homiletika és az új homiletika között.

Homiletikai szempontból a dekonstrukció módszertanával a radikális homiletika 1. szembeszáll a valóság elnyomó formáival, 2. hangsúlyozza a Biblia retorikai erejét, 3. nyitottságra ösztönöz, 4. kiemeli az ellentanaság szerepét,¹² 5. etikus kommunikációra ösztönöz, 6. a homiletikai spiritualitás újjászületését javasolja, és 7. emlékeztet a prédikáció felforgató jellegére.

Transzkontextualitás

A radikális homiletika szerint az igehirdetés nem csupán az egyházban vagy éppen a keresztény felekezetek közötti és körükben érthető kommunikáció kell, hogy legyen, hanem a globalizált világban való prédikációnak szükséges és kívánatos kapcsolatba kerülni a társadalommal. Az igehirdetésnek minden esetben és elsősorban közteológiának (public theology) kell lennie.

A társadalomban való létből egyenesen következnek különbségek, hiszen minden közösség heterogén abban az értelemben, hogy a tagjai nem egyformák. Minél nagyobb egy közösség, annál nagyobb a sokszínűség. „A transzkontextuális hermeneutika elismeri azokat a különbségeket, amelyek életünket másokhoz és a körülöttünk lévő világhoz viszonyítva alkotják, ugyanakkor a szolidaritást és az identitást a különbözőség és a közös viszonyulás közepette találja meg.” (SNIDER 2018, 613. o.) Az igehirdetés feladata tehát az, hogy számoljon a különbségekkel, kezelje őket, de nem elsimítandó konfliktusforrásként, hanem értékként, sőt identitásképző tényezőként.

Felszabadításteológia

A radikális teológia – és így annak homiletikája is – nagyon erősen kötődik a felszabadításteológiához, és merít abból. Olyannyira, hogy CARVALHAES szerint „a felszabadítási teológiák és a radikális teológiák különböző szülőktől származó testvérek” (2018, 667. o.). Ez vezet vissza a fentebb kulcsfo-

¹¹ <https://plato.stanford.edu/entries/derrida/#Dec>. (Megtekintés: 2024. szeptember 17.)

¹² Ellentanaság (countertestimony): a szószékről az igehirdető minden esetben azt „kéri” a hallgatóságtól, hogy bízzanak benne, mivel az igehirdető tanúságtételének igaznak és megbízhatónak kell lennie (Jel 22,6). Azonban az elhangzó tanúságtétel tartalmazhat – akarva vagy akaratlanul – hamis állításokat. Ezért szükség van egy a dekonstrukció módszerét alkalmazó személyre, aki újra és újra kérdéseket tesz fel, kritikát gyakorol és törekszik az igazságra. Ő az úgynevezett ellentanus (vö. McCLURE 2008, 148. o.).

galomként megjelölt immanenciához. A radikális homiletika az üdvösséget – talán még a felszabadításteológiánál is radikálisabban – a társadalmi, politikai, gazdasági és ökológiai igazságtalanságtól (vö. McFAGUE 2013) való megszabadulásként értelmezi.

Dekonstrukcióval fel kell fedni az igazságtalanság struktúráit, majd pedig meg kell halnia azoknak az „isteneknek”, amelyek a fogyasztói társadalmat, a neoliberalizmust, a nacionalizmust és az elnyomás egyéb formáit szolgálják. Különös tekintettel minden bináris gondolkodásra, amely csak fekete-fehérben lát mindent. Ugyanis a bináris gondolkodás – „vagy igen, vagy nem”; „csak így vagy csak úgy lehet” – szükségszerűen elnyomáshoz vezet. Márpedig a prédikációnak azok hangjának kell lennie, akik elnyomottak, akiket marginalizáltak, akik a periférián vannak. Így az igehirdetés a szolidaritás, a gyógyulás, a szeretet közvetítője kell, hogy legyen a felszabadult ember, a felszabadult közösség és egy igazságos világ felé vezető úton.

Teopoézis

Ha a radikális homiletikának van grammatikája, akkor az a teopoézis. A teopoézis nyelvileg az irodalom (és ezen belül is a líra) felé konvergál. Ez azt jelenti, hogy – szemben a rendszeres teológiával, amely tudományos módszerekkel akar Istenről elméleteket, dogmákat alkotni – a radikális teológia szerint a teológusoknak inkább a megélt tapasztalataik költői megfogalmazásán keresztül kellene megtalálni őt (vö. NICOL 2005). A radikális homiletika a megélt valóságot az isteni kinyilatkoztatás legitím forrásaként tekinti és kezeli. Ezzel pedig nem csupán kontextualizál vagy „új” forrást teremt vagy egy szövegírási, illetve retorikai módszertant preferál, hanem – az irányzat képviselői szerint – megment a metafizikába való meneküléstől, amely szükségszerűen visszavezetne a „Nagy Másmilyenhez”.

Ez a teopoetikus valóságtapasztalat azonban nemcsak az igehirdető, hanem az egész közösség tapasztalata kell, hogy legyen. A radikális homiletika teopoézise bevonja a gyülekezetet a szövegbe, és arra kéri a hallgatókat, hogy „hozzák elő a saját tapasztalataikat, rámutatva Isten lehetséges jeleire és jegyeire a mindennapokban. Ez megerősítené Isten végtelenségét anélkül, hogy tagadná az isteni nyomokat a testünkben és a világ porában.” (SNIDER 2018, 615. o.) Tehát a prédikáció célja nem a (közös) értelem találása, hanem (közös) értelem kreálása.¹³

A radikális homiletika tehát az immanens valósággal, minden dolgok konstruáltóságával számoló, a társadalmi és mindenfajta elnyomással szemben fellépő, az emberi különbségeket identitásképző értéknek tekintő, a másikhoz szolidaritással forduló homiletika, amelynek célja, hogy úgy beszéljen az Istenről és a megváltásról, hogy az mind az egyén számára, mind pedig szélesebb körben, akár össztársadalmilag is érthető, elfogadható és felszabadító legyen.

Összefoglaló táblázat

Az alábbi táblázatban – a teljesség igénye nélkül – megkísérlem összefoglalni a tanulmányban tárgyalt homiletikai irányzatok főbb állításait, útjait, formai és tartalmi jellemzőit a „hagyományos” homiletikával és egymással összehasonlításban.

¹³ „The purpose of the sermon is not to find meaning, but to make meaning.” (SNIDER 2018, 615. o.)

Tapasztalat: Széles társadalmi rétegek hagyják ott a hagyományos egyházakat.

Megfogalmazott homiletikai kritikák:

- A hagyományos egyháznak a társadalmi rend pilléréként betöltött szerepe és az igehirdető autoritása érvénytelenné vált.
- Az igehirdetés merevségének, sikertelenségének és elavultságának érzete.

Homiletikai irányzatok					
Homiletikai szempontok	„Hagyományos” homiletika	Calvary Chapel (kortárs evangélikál) homiletika	A felszabadításteológia homiletikája	Új homiletika (New Homiletic)	Radikális homiletika
A igehirdetés hídja/íve	Isten igéje a kiinduló- és érzékesi pont, függetlenül a kontextustól.	Isten igéje a kiinduló- és az érzékesi pont. Tartalmi egyszerűség és kortárs találkozás.	A kontextus a kiindulópont. Isten igéje az egyéni, de főleg a társadalmi felszabadulás forrása és eszköze.	A kontextus a kiindulópont, amely által megpróbálunk közös pontokat felfedezni, ami Isten igéjéhez vezet.	A kiindulópont a kontextus és a személyes valóság. A vágyott érzékesi pont az egyéni és társadalmi felszabadulás a transzformáció eredményeképpen.
Katalizátor		Formai elavultság, nyelvi érthetlenség	A szegények és elnyomottak szüksége	Az autoritás kritikája, a mindenkori ember igehallgatásának folyamata	Az Istenről szóló egyházi tanítás és kommunikáció elérvénytelenedése
Formai és/vagy tartalmi megújulás...		Elsősorban formai	Elsősorban tartalmi	Formai és tartalmi	Elsősorban tartalmi
...és az ehhez tartozó teológiai súlypont		Alacsony belépési küszöb	Az igazságtalanság feldolgozása	Közösségi kontextus	Minden, amit tudni véltünk Istenről, érvénytelen.
Elvi homiletikai alap		A „csomagolás” fontossága, egyszerűsége	Mozgalmi jelleg, cselekvésre hívás, ortopraxis	A hallgatóság és az igehirdető nem hierarchikus kapcsolata, részvételi homiletika	Extrém immanencia, az valóság emberi tapasztalata mint a kinyilatkoztatás legitím formája
Homiletikai módszertan		Tartalmi kontinuitás a hagyományos homiletikával, csak egyszerű(bb)en és „modern” formában	A felszabadulás proklamációja, egyéni és közösségi aktivitásra hívás	A közösség kontextusából kiindulva „helyi”, kollektív üzenet közös megfogalmazása.	<ul style="list-style-type: none"> • „Isten halott” teológia • Dekonstrukció • Transzkontextualitás • Felszabadításteológia • Teopoézis
Társadalmi kapcsolódás		Gyenge kapcsolódás	Központi kérdés: az igehirdetés nem maradhat egyéni és társadalmi cselekvés nélkül.	Ha az adott közösség közös helyzete megkívánja. Erős a mindenkori hatással szembeni szkepszis.	Erős társadalmi kapcsolódás. Aktivizmus: az igazságtalanság felfedése és gyógyítása

Szubjektív konklúzió

A szószék válságában nem vagyunk „egyedül”. Nem az első és nem az utolsó alkalom, hogy a prédikáció ciklusa negatívra fordul. De nem vagyunk eszköztelenek sem. A hatvanas évek nyugati kiábrándultsága és talajvesztettsége nagyban hasonlít korunk globális tapasztalatához. Ennek mentén az akkori forradalomban született angolszász homiletikai irányzatok segíthetnek a ma igehirdetőinek fogódzót és utakat találni az szószék, az igehirdető, de legfőképpen az igehirdetés számára.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy feltétlenül mindent a magunkévé kell tenni vagy elköteleződni egyik vagy másik irányzat mellett, de azt igenis jelenti, hogy igehirdetői felelősség megismerni ezeket az „iskolákat” és reflektálni saját teológiánk és igehirdetői szolgálatunk kapcsán, feltéve a kérdést: Vajon tudnám jobban megszólítani a rám bízottakat? Reflektálok a környezetemre, a hallgatóságra, az emberekre, a világra, a valóságra? Minden eszközt megismertem és felhasználok, amely a rendelkezésemre áll?

Homiletics of a Revolution

Trying to Find a Way Forward Through the Crisis of the Pulpit

- ▶ **The following paper, based on the fundamental experience of the occasional crisis of the pulpit, presents Clyde E. Fant’s theory of the preaching cycle. In search of possible paths through this crisis, the author presents four homiletical movements that emerged in the second half of the 1960s: Calvary Chapel’s homiletics, the homiletics of liberation theology, New Homiletics, and radical homiletics.**

Keywords: homiletics / Calvary Chapel / liberation theology / New Homiletic / radical homiletic

Felhasznált irodalom

- BARTLETT, Gene E. 1952. The Preaching and Pastoral Roles. *Pastoral Psychology*, 3. évf. 21–28. o. <https://doi.org/10.1007/BF01762061>
- BOFF, Leonardo é. n. *Miatyánk. A teljes felszabadítás imája*. Ford. Bolberitz Pál. Ecclesia, Budapest.
- CARVALHAES, Cláudio 2018. Liberation Theology. In: Christopher D. Rodkey – Jordan E. Miller (szerk.): *The Palgrave Handbook of Radical Theology*. Palgrave Macmillan, Cham. 667–676. o. https://doi.org/10.1007/978-3-319-96595-6_44
- CHO, Kwang-hyun 2017. *Paul’s Community Formation Preaching in 1 Thessalonians. An Alternative to the New Homiletic*. Peter Lang International Academic Publishers, Bern. <https://doi.org/10.3726/b11578>
- ELSON, John T. 1966. Toward a Hidden God. *Time*, 87. évf. 14. sz. április 8. <https://time.com/archive/6629149/is-god-dead/>. (Megtekintés: 2024. szeptember 17.)
- FANT, Clyde E. 1977. *Preaching for Today*. Harper & Row, New York.
- GÁL Ferenc é. n. A felszabadítás teológiája. In: Leonardo Boff: *Miatyánk. A teljes felszabadítás imája*. Ford. Bolberitz Pál. Ecclesia, Budapest. 7–38. o.

- HAFENSCHER Károly 2022. *Beszélő Isten. Disciplina et ars praedecandi*. Magánkiadás, Budapest. (Istentisztelet-teológia 4.)
- HOWE, Reuel 1967. *Partners In Preaching*. Seabury Press, New York.
- LATIMORE, David 2022. The Homiletical Meditation of Liberation. *Homiletic Journal*, 47. évf. 1. sz. 3–10. o.
- MCCLURE, John 2008. Deconstruction. In: Paul Scott Wilson (szerk.): *The New Interpreter's Handbook of Preaching*. Abingdon Press, Nashville. 146–149. o.
- McFAGUE, Sallie 2013. *Blessed Are the Consumers. Climate Change and the Practice of Restraint*. Fortress Press, Minneapolis.
- NICOL, Martin 2005. *Dramatizált homiletika*. Ford. Percze Sándor. Luther Kiadó, Budapest.
- NIETZSCHE, Friedrich Wilhelm 2017. *A vidám tudomány. „La gaya scienza”*. Ford., jegyz., utószó Óvári Csaba. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő.
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2007. A homiletika története az Amerikai Egyesült Államokban a 20. században. 1–2. rész. *Lelkipásztor*, 82. évf. 3. sz. 82–85. o. 4. sz. 132–135. o.
- PUGGIONI, Roberto 2016. Pope Francis, Liberation Theology, and Social Global Justice. Some Elements for Discussion from the Apostolic Exhortation *Evangelii Gaudium*. *Exchange. Journal of Contemporary Christianities in Context*, 45. évf. 3. sz. 227–251. o. <https://doi.org/10.1163/1572543X-12341403>
- SMITH, Chuck – STEVEN, Hugh 2011. *The Reproducers. New Life for Thousands*. Calvary Chapel, Philadelphia.
- SNIDER, Phil 2018. Homiletics. In: Christopher D. Rodkey – Jordan E. Miller (szerk.): *The Palgrave Handbook of Radical Theology*. Palgrave Macmillan, Cham. 607–617. o. https://doi.org/10.1007/978-3-319-96595-6_40
- TAMÁS Gáspár Miklós 2021. Új kelet-európai baloldal. In: uő: *Antitézis*. Pesti Kalligram, Budapest. 33–70. o.
- WISE, Justin 2014. *The Social Church. A Theology of Digital Communication*. Moody Publishers, Chicago.

„Én melyikük szavát ismétlem?”

*A farizeus és a vámszedő példázata a kortárs exegetikai irodalom tükrében 2.**

■ ANGYAL-CSEKE CSABA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
egyetemi hallgató
E-mail: csaba.angyal-cseke@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2024.99.11.2

- ▶ A dolgozat egy tanulmányorozat második részeként a farizeus és a vámszedő példázatának (Lk 18,9–14) exegetikai kérdéseit foglalja össze a 20–21. századi nemzetközi és hazai szakirodalom eredményeinek vázlatos ismertetésével. A tanulmány a példázat strukturális kérdéseinek vizsgálata után annak exegetikai súlypontjait foglalja össze, majd a példázat mondani-valójának Lukács evangéliumában és a Biblián kívüli hagyományban fellelhető párhuzamosaival, valamint a példázat értelmezési lehetőségeivel foglalkozik.

Kulcsszavak: Lukács evangéliuma / példázatok / újszövetségi exegézis / Biblián kívüli irodalom

A példázat szerkezete

Timothy A. Friedrichsen arra hívja fel a figyelmet, hogy a példázat szerkezetében a jól átgondolt arányosság a legszembetűnőbb. A farizeusról szóló szakaszban az elbeszélő felvezetés rövid, imádsága részletezett (11a és 11b–12), a vámszedő esetében ennek éppen fordítottját látjuk: az elbeszélő rész mutatkozik terjedelmesnek, míg az imádság szövege (13ab) meglehetősen rövid, tehát a kiegyensúlyozott szerkezetben valójában aszimmetria is felfedezhető (FRIEDRICHSEN 2005, 97. o.). Kozma Zsolt azonban arra is rámutat, hogy a példázatban szerkezeti szinten jelentkező egyensúlyhiány már önmagában egyfajta ítéletet mond a két szereplő magatartásáról, hiszen a farizeusról szóló szerkezeti egység éppen az imádság szövegének körülményességét hangsúlyozza. Ebből a példázatnak egy négyes felosztása adódik, amelyben az első egység a 9. vers, vagyis a háttérismeretek meghatározása, amely megadja a címzettek körét és a példázat elmondásának indoklását. A 10. vers egyfajta expoziáció, amely a szereplőket jelöli meg. A 11–13. vers a példázat kifejtése, azaz a két típus bemutatása. Ezt követi a 13–14. versbeli befejezés, amely az előbbieket konklúzióját, tehát következtetést fogalmaz meg a logion formájában (KOZMA 2002, 375. o.) Hans KLEIN szerint a farizeus imádságának szerkesztésében figyelemre méltó, hogy annak középső eleme éppen az imádkozónak a vámszedőre vonatkozó, elhatárolódó utalása (2006, 582–583. o.). Ez véleményem szerint egyfajta határt képez a hálaadásba foglalt elhatárolódás és az imádságként előadott öngazolás között:

* A tanulmány első része: ANGYAL-CSEKE 2024.

Elhatárolódás	Milyen a többi ember?	Rabló, gonosz, parázna.
Azaz: „... mint ez a vámszedő is.” (11b)		
Önigazolás	Milyennek tartja magát a farizeus?	Bőjtől kétszer egy héten, tizedet ad mindenből, amije van.

Az imádság belső szerkezete is – mint a táblázat mutatja – valójában aszimmetrikus, hiszen az elemek számát tekintve az elhatárolódás a hangsúlyosabb elem. Az imádság centrumában a farizeus a vámszedőre tett negatív értelmű utalásával, a „többi emberrel” való közösségbe helyezésével igyekszik önmagától elkülöníteni a másikat, ez azonban – mint KLEIN rámutat – Jézus ítéletével éppen az ellenkezőjére, a vámszedőnek a farizeustól való pozitív elhatárolásába fordul (2006, 583. o.). Bernhard Heininger és Klein, mivel a 9. verset nem tekintik a példázat törzsszövegéhez tartozónak, a fennmaradó részt szintén négyes szerkezetre osztják fel, amelyben az első szerkezeti egységet a 10. vers egy szituációleírása, a másodikat a 11–12. versben a farizeus imádsága, a harmadikat a 13. versben a vámszedő imádsága, a negyediket pedig a 14. versben Jézus ítélete képezi (HEININGER 1991, 212. o.; KLEIN 2006, 582. o.). Klyne Snodgrass szintén négyes felosztást javasol, amelyben a 9. vers egy elbeszélő bevezető, amely kifejti a példázat elmondásának a szándékát. A 10–13. vers elbeszéli a történetet, beleértve a farizeus imájának (11–12. vers) és a vámszedő imájának (13. vers) szó szerinti idézését is. Végül a 14. vers első felében a narrátor ítéletet hirdet a két személy felett, majd ennek az ítéletnek a teológiai alapját magyarázza a vers második felében szereplő logion (SNODGRASS 2018, 359. o.).

Thomas Söding a példázat szerkezetének egyszerűségét a szóbeli hagyományozás felől közelíti meg, és az előzőekkel ellentétben három szerkezeti egységre osztja fel a példázat szövegét. Ebben a felosztásban az első egységet a 9. vers bevezetése adja, amit a 10–13. versekben elbeszélte példatörténet visz tovább. Az itt elbeszélte példatörténet további három alegységre – a jelenet leírására (10. vers), a farizeus (11–12. vers), majd a vámszedő imádságára (13. vers) – osztható fel. A harmadik egység, a 14. vers azonban azzal bővíti mindezt, hogy Jézus nem csupán elbeszéli, hanem kommentálja is az elbeszélte történetet (SÖDING 2023, 110. o.).

Eduard Schweitzer a példázat szabályos szerkezetének tartalmi, vertikális és horizontális síkokkal összefüggő megfeleléseire hívja fel a figyelmet. Értelmezése szerint a 10. vers bemutatja a példázat két szereplőjét, akiknek a templomba való felmenetelük (*ἀναβαίνω*) és az onnan való lejövetelük (*καταβαίνω*) megfeleltethető a 14. vers zárlatában megjelölt felmagasztalással (*ὑψόω*) és megaláztatással (*ταπεινόω*). A két szereplő esetében közös elem, hogy egyfelől mind a ketten a templom, azaz Isten felé orientálódnak, ami tartalommal tölti meg a példázat már említett keretének vertikális beállítását; másfelől ennek a törekvésnek mindkettőjük esetében az imádság az eszköze, amely egyben jellemzi is őket. Míg az első alanya az „én”, addig a második Isten felé fordul. A törés a két típus között ily módon éppen akkor történik meg, amikor a vertikális beállításban a farizeus imádsága mellőzni kezdi az Istenre való irányultságot, és ehelyett a horizontális valóságba, vagyis a másik emberrel való összehasonlításba fordul; míg a vámszedő esetében éppen az ellenkezőjéről van szó, ő az Istent a másokkal való összevetés fölé helyezi. Szinte paradox, hogy ebben az értelemben Isten vertikális, felülről lefelé hajló ítélete teremti meg kettejük egymáshoz való, azaz horizontális viszonyát is, hiszen a példázat zárlata az összehasonlító szerkezet révén ezen a síkon fejezi ki a mondanivaló lényegét (SCHWEITZER 1993, 186. o.).

Kenneth E. Bailey szerint a példázat formája az úgynevezett parabolikus ballada alakját mutatja,

amely jellemzőnek mondható Lukács evangéliumában.¹ A parabolikus ballada hét strófából épül fel: 1. A két férfi. 2. A farizeus magatartása és ötsoros imájának kezdete. 3. Az ima folytatása, amelyben azokat támadja, akik olyanok, mint a vámszedő. 4. Az imádság vége és saját jótetteinek említése. 5. A vámszedő magatartása. 6. A vámszedő és egysoros imájának leírása. 7. A tanulság. A ballada szövegét bevezetés előzi meg (9. vers) és befejezés (14b vers) zárja le. Ez a szerkezeti felosztás azt a következtetést eredményezi, hogy valójában a farizeus kegyességi cselekedetei állnak a történet középpontjában (BAILEY 1983, 144. o.).

François Bovon értelmezésében ez a felosztás meglehetősen problematikusnak tűnik, azonban rámutat arra, hogy bár a célközönség megnevezése a 9. versben bonyolult és nehézkes, ennek ellenére sem nélkülözi a strukturális kifinomultságot: a két paricipális tétel (πεποιθότας és ἐξουθειοῦντας) valójában a történet két szakaszát határozza meg, és már a bevezetésben hermeneutikai kulcsot ad a két szereplő viselkedésének és szavainak megértéséhez. Ennek értelmében a 10–13. versben elbeszélte történet olyan aszimmetrikus szerkezetet mutat, amelyben párhuzamos elemek és egyensúlyi különbségek vagy zavarok határozzák meg a tartalomtól sem független struktúrát. A szöveg mindkét szereplő templomi jelenlétét rögzíti (10. vers), és az imádság leírása előtt a szereplő templomban elfoglalt helyét és az imádság közbeni testtartást is ábrázolja (11a és 13ab). Az elbeszélés mindkét esetben idézi az elmondott imádság szövegét (11b–12 és 13c), és mindkét esetben hangsúlyos Isten megszólítása. A szöveg azonban egyensúlyi különbségeket is tartalmaz, ami valójában egyfajta ellenpontot képez az elbeszélésben. A farizeus imájának hossza (11b–12) ellentétben áll a vámszedő rövid felkiáltásával (13c), míg a farizeus rövid leírása (11a) a vámszedő bevezetőjének terjedelmességével (13ab) mutat aszimmetrikus párhuzamot. A 14. vers pedig mintegy levonja a tanulságot az epizódból, amelyben a „mondom nektek” (λέγω ὑμῖν) bevezető formulával Jézus a tanító ítéletnek tulajdonítandó jelentőséget hangsúlyozza (BOVON 2001, 204. o.).

A példázat szövegének exegetikai hangsúlyai

Amint Michael WOLTER rámutat, a 9. versben a korábbiakhoz képest megváltozik a címzettek köre (2008, 592. o.). Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó Tőkés István érvelése, aki szerint a versben szereplő και szó nem a példázatra, hanem a címzettek vonatkozik. A szöveg tehát nem arról beszél – mint más evangéliumi helyeken –, hogy Jézus mondott egy másik példázatot is, hanem azt fejezi ki, hogy változik a címzettek köre, Jézus példázatot mond „némelyeknek is”, amely csak az egyik, feltehetően a kisebbik részét képezi a hallgatóságnak (TÖKÉS 1976, 46. o.). BOVON szerint a πρὸς τινος kifejezés kettős értelmű: egyfelől kifejezi, hogy Jézus kiknek címzi a példabeszédet (2001, 206. o.), de olyan értelemben is vehető, mint ami arra utal, hogy Jézus kikre tekintettel mondja el a példázatot, tehát – ahogyan Josef Schmid és Josef Ernst rámutat – nem az adott helyzetben jelen lévő konkrét beszélgetőpartnerekről van szó (SCHMID 1960, 280. o.; ERNST 1977, 496. o.). Bovon megállapítja, hogy a πρὸς prepozíció accusativus vonzata a λέγω igével együtt Lukács evangéliumának nyelvi sajátosságait figyelembe véve az előbbi értelmet erősíti. Az így képzett kommunikációs helyzet azonban nem zárja ki a többi hallgatót, különösen nem a tanítványokat (Lk 17,22; 18,1), de az is figyelemre méltó, hogy a farizeusok jelenlétére korábban két alkalommal (Lk 16,14; 17,20) történi utalás (BOVON 2001, 206. o.).

¹ Vö. Lk 10,30–35; 14,16–23; 16,1–8.

A címzettek konkrét körét egy meglehetősen bonyolult kettős participális szerkezet fejezi ki. A *πεποιθότας* mint aktív perfectum participium Bovon értelmezésében a tökéletes bizalmat fejezi ki, amely az utána következő *ἐπί* prepozíció értelme szerint önmagukra vonatkozik. Ez a mondat azonban nem egy megengedett egészséges önbizalomról szól, hanem olyasfajta törekeny arroganciáról, amely saját önértelmezését csak mások folyamatos és erőteljes kritizálása révén képes fenntartani. Az *ἐξουθενούντας* imperfectumi participiumi alak rendkívül súlyos jelentéssel bír ezen a helyen, ugyanis azon túl, hogy egyfajta habituális magatartást fejez ki, etimológiailag a másik ember semmibe vevését, egzisztenciális megvetését fejezi ki. Ez a magatartás azonban inkább társadalmi felsőbbrendűségérzetből, mint pszichológiai okokból táplálkozik (lásd *uo.*).

A probléma tehát, amelyet a példázat felvet, Söding szerint kettős: a túlzott magabiztosság és mások megvetése, amelyek azonban túlmutatnak a pusztá arrogancián. Önmagunk túlbecsülése éppen akkor jelent problémát, ha olyan kiemelkedő eredményeket érünk el, amelyek igazolják erős önbizalmunkat, míg mások megvetése azért válik etikailag vállalhatatlan, szégyenteljes magatartássá, mert kétségbe vonja a másik ember erkölcsi integritását (SÖDING 2023, 111. o.). A két participiumot a *ὄτι* kötőszó fogja össze, amelynek magyarázó értelmére PRÖHLE Károly hívja fel a figyelmet, aki szerint a Jézus által megjelölt csoport tagjai nem abban bíznak, hogy igazak, hanem bíznak magukban, vagyis elbizakodottak, mert igazak (1991, 272. o.). Greg W. FORBES szerint azonban a kötőszó kétértelmű, és valójában az önbizalom középpontját, és nem annak alapját fejezi ki (2000, 212. o.). Joachim JEREMIAS szerint az evangéliumi megfogalmazásban a farizeusi felfogásnak nemcsak az önmagáról valót, túlzottan pozitív véleményéről van szó, hanem valójában arról, hogy ez az istenfélő magatartásban gyökerező önbizalom átveszi az Istenbe vetett bizodalom helyét (1962, 139. o.). Találó BAILEY megfogalmazása, aki szerint valójában arról van szó, hogy megfordult bennük az etikai irány: az életük, életkörülményeik, vallási és társadalmi helyzetük irányítja és határozza meg lelkiismeretüket, és nem a lelkiismeretük az életüket (1983, 144. o.). WOLTER szerint az itt artikulált önértelmezést a lukácsi értelmezői keret a kegyesség torz attitűdjévé alakítja, amely elválasztható a konkrétan elbeszélte eseménytől és helyzettől, és könnyen alkalmazható más, hasonló felfogású emberekre is (2008, 592. o.). Ezt erősíti KLEIN megfogalmazása is, aki szerint Lukács bevezetése azt fejezi ki, hogy Jézus példázata a megjelölt téma újraértelmezését kívánja elősegíteni, így a kritizált csoporthoz fordulva valójában nem róluk, hanem hozzájuk beszél (2006, 583. o.), ami nyilvánvalóan a hallgatóság többi része számára is tanulsággul szolgálhat.

Ennek értelmében a magyarázat során tudatosítani kell, hogy Jézus példázatának címzettjei nem csupán a tanítványok vagy a tanítványi vagy éppen a farizeusi közösség, hanem ezek közül minden elbizakodott. FORBES szerint a versben szereplő *δίκαιοι* szó a farizeus imádságában szereplő *ἄδικοι* kifejezéssel képez ellenpontot (2000, 212. o.). Martin PETZOLDT azt is kiemeli, hogy a vers mindezen túl abba is betekintést enged, hogy maga Lukács hogyan értelmezte ezt a példázatot (1984, 105. o.). A példázat 9. versébe sűrített lukácsi értelmezés érdekes szempontját mutatja be Thomas Popp, aki 2Kor 1,9 kijelentésével párhuzamot vonva a páli teológia közvetett recepcióját mutatja ki. A levélrészlet folytatásának figyelembevételére arra enged következtetni, hogy az apostol számára az Istenbe vetett bizalom kizárólagossága teológiai értelemben központi jelentőségű volt. Néhány fejezettel később, 2Kor 10,7-ben Pál megkérdőjelezi a vele szemben állók gőgös önértelmezését, különösen azokat, akik magukat szoroson Krisztushoz kötik. Jézus példázatának címzettjei éppen ilyen felfuvalkodottak voltak, amikor azt gondolták, hogy a saját igazságuk miatt lenézhetnek másokat. Ez utóbbi magatartás emlékeztet az 1Kor 16,11-ben található, Timóteus személyével kapcsolatban megfogalmazott intésre

is (POPP 2015, 687. o.). SCHOTTROFF ehhez azt is hozzáteszi, hogy az önmagunk magasra pozicionálása és a valós cselekedeteink közötti feszültség szintén megtalálható Pálnál (Róm 2,19–23), ami arról árulkodik, hogy valójában senki sincs biztonságban a bűn veszélyeztető hatalmától (2005, 23. o.).

Wolter szerint a 10. vers egy ideáltipikus fikciót épít fel: nemcsak hogy mindketten ugyanabban az időben és ugyanazzal a szándékkal érkeznek, hanem mindketten a jeruzsálemi templomba mennek imádkozni, vagyis nemcsak egy és ugyanazon helyre, hanem Isten jelenlétének a helyére (WOLTER 2008, 592. o.). A vers elején szereplő ἄνθρωποι δύο kifejezés mint nominális elem már a példázat diskurzusjellegére utal, és kiindulópontot jelent a következő, immár igei alakokkal elbeszélte történethez (PARSONS–CULY–STIGALL 2010, 567. o.). A vers első felében egy explicit helybeli és egy implicit idői meghatározás áll. BOVON is rámutat arra, hogy a versben használt ἀναβαίνω ige a zsidó szóhasználatnak megfelelően a templomba való felmenetelt jelöli, ami alapján a példázatot Jeruzsálemben lokalizálhatjuk (2001, 207. o.). POPP megjegyzi, hogy a szó az Isten elé lépés aktusát is magában foglalja (2015, 688. o.). BOVON szerint a versben szereplő προδύχομαι ige Lukács egyik leggyakrabban használt kifejezése, amely egyfelől az imádat aktusát, másfelől azonban a vallási élet egészét, az ember Isten felé irányuló identitását fejezi ki. Az ige aoristos infinitivus alakja azt fejezi ki, hogy az evangélista egyszeri, a zsidó vallásgyakorlat imádságrendjébe beilleszthető eseményről tudósít, míg a fejezet első versében az imádság általános értelemben vett magatartása volt a példázat témája (2001, 207–208. o.). KLEIN rámutat arra, hogy a εἰς [...] καὶ ὁ ἕτερος fordulat már ebben a bevezető versben is ellentétpárként állítja be a két szereplőt (2006, 583. o.).

WOLTER kiváltó megfogalmazása szerint a farizeus 11–12. versben szó szerint idézett imádsága – ahogyan később a vámszedő is – *sermocinatio* vagy *ethopoiia* funkcióját tölti be, azaz a két személyt hivatott jellemezni (2008, 592. o.). Az imádság körülményeinek a leírásában hangsúlyos a σταθεῖς passzív aoristos participiumi alak, amely ERNST szerint kifejezi, hogy itt nem csupán a zsidó vallásgyakorlat általános formájáról, hanem sokkal többről van szó (1977, 496. o.). Az *attendat circumstantes* jogi fogalmát segítségül hívva is érzékeltethetjük a kifejezés példázatban betöltött szerepét, amely egy cselekedet kísérő vagy külső körülményeit jelenti (PARSONS–CULY–STIGALL 2010, 568. o.). SCHWEITZER értelmezésében a participium a farizeus megjelenését teszi hangsúlyossá, és azt fejezi ki, hogy bár imádkozni készül, mégis monológban marad (1993, 191. o.). BOVON értelmezésében a kifejezés a zsidó imagyakorlatnak azt a szokását jeleníti meg, amely szerint előírt térdhajtásokon kívül az ima közben felegyenesedtek. Ezzel Lukács kissé polemikusan és ironikusan fogalmazza meg, hogy a farizeus testtartása azt fejezi ki, hogy az Istenbe vetett bizalma túlzó (BOVON 2001, 208. o.). KLEIN szerint a kifejezés egyfajta szónoki pozíció felvételét jelöli (2006, 584. o.). FABINY Tamás is hasonló értelmet tulajdonít a szónak, amikor azt mint az imádság pózának felvételét, mint egyfajta imádkozó szerep eljátszását értelmezi (2018, 3. o.).

A vers következő fontos, de meglehetősen problematikus kifejezése a πρὸς ἑαυτὸν, amellyel kapcsolatban Walter GRUNDMANN hangsúlyozza, hogy az nem az előbbieken elemzett participiumi alakhoz, hanem a mondatban utána következő igéhez kapcsolódik, és azt fejezi ki, hogy a farizeus imádsága valójában önmagával folytatott párbeszéd, amely nem Isten felé irányul, tehát egyfajta monológ (1981, 350. o.). FORBES úgy érvel, hogy a kifejezés kettős értelmű, tehát mind a megelőző participiummal, mind a következő igével értelmezhető. Az igéhez kapcsolva jelentheti azt, hogy a farizeus halkan, azaz magában imádkozott, illetve indirekt módon azt is, hogy csak látszólag imádkozott Istenhez (FORBES 2000, 213–214. o.). BOVON nem zárja ki, hogy a kifejezés a participiumi alakhoz is tartozhat, ami a helymeghatározást pontosítja, azaz a farizeustól való elkülönülést hangsú-

lyozza. A kifejezés azonban mindenképpen egyfajta mögöttes iróniát fejez ki, miszerint az Istenhez intézett ima végső soron nem haladja meg azt, aki mondja. Bovon szerint azonban nem szükséges választani a két értelmezés között, mert a kétértelműség tipikusnak mondható Lukács evangéliumában. Az evangélista itt azt akarja megértetni az olvasókkal, hogy a farizeus azzal, hogy így cselekszik, elszigeteli magát másoktól és Istentől (BOVON 2001, 209. o.). E megállapítás azonban közvetlen nyelvi elemekkel is bizonyítható, ugyanis KLEIN kiemeli, hogy az imádság megszólítása nominativusi (Ὁ Θεός), és nem vocativusi alak (2006, 584. o.), amely – amint POPP rámutat – a zsoltárok megszólításaira is jellemző (2015, 688. o.).

A magyarázók egyöntetű véleménye szerint a farizeus imádsága hálaadás.² Popp azonban felveti, hogy a kutatók között vita van arról, hogy a farizeus hálaadó szavai mennyiben tekinthetők imádságnak, és mennyiben az imádság karikatúrájának. Ez utóbbi ismert volt az ókori irodalomban: Hé- rakleitosznál, Arisztophanésznál és Lukianosznál is találunk hasonló szövegeket (POPP 2015, 688. o.). ERNST értelmezésében például az imádság karikatúrajellege abban áll, hogy a farizeus valójában őszinte meggyőződéssel és tudatos képmutatás nélkül mondja el mindezt (1977, 496. o.). BOVON érvelésében a karikatúrajelleg abból adódik, hogy a szöveg valójában támadásként értelmezhető, amely a vonatkozó elemek alapján (Isten kiválasztottságának és oltalmának megnyugtató tudata, az erkölcsi értékek betartása felett érzett büszkesége) a szöveget kíméletlen, sőt bántó összehasonlításá váltóztatja (2001, 209. o.). Wolfgang WIEFEL rámutat, hogy az imádság egy bűnkatalógusra emlékeztet, amelyet megelőzően a ὡς περ οἱ λοιποὶ kifejezés a farizeusok elkülönülő magatartását jeleníti meg (1988, 317. o.). SCHOTROFF figyelemre méltóan érvel, amikor azt mondja, hogy a bűnkatalógus tradícióját a farizeus triumfális módon használja, tehát tulajdonképpen e hagyomány szándékos karikatúráját adja, amely láthatóvá teszi annak helytelen használatát (2005, 25. o.). BOVON szerint az imádság végén szereplő, az előbbivel rokon, tehát egyfajta keretes szerkezetet alkotó ὡς οὐτος arra utal, hogy vámszedő a „többi ember” példája, és nem egy új típusú bűnös (2001, 210. o.). FORBES szerint a farizeus imádsága két részre osztható: először arról beszél, hogy mit nem tesz, majd azt summázza, hogy mit tesz (2000, 214. o.). SÖDING rámutat, hogy a farizeus által felvázolt tökéletesség azonban felfedi a problémát: csak a saját igazságosságát látja, és mások erkölcsi hiányosságait. Az ima a különbség elmélyítésére szolgál, nem pedig annak leküzdésére. A farizeus azt hiszi, hogy képes megkülönböztetni magát mindazoktól a gonosztevőktől, akiket korábban összefoglalt, egy oldalpillantással a vámszedőre, aki szintén imádkozik, de akit megvet. Éppen ez a saját magáról és másokról alkotott véleménye a problémája: nem csupán erkölcsi, hanem szótériológiai, mert nem látja magát Isten kegyelmétől függőnek (SÖDING 2023, 111. o.).

A 13. versben szereplő, a vámszedő magatartását leíró μακρόθεν szó WOLTER szerint a vámszedő Istentől való távolságát fejezi ki, amely saját maga pozíciómeghatározásának felel meg (2008, 594. o.). BOVON hangsúlyozza: a vers folytatásában az οὐκ és az οὐδὲ együttes használata kettős tagadást jelöl, és a θέλω ige rendkívül jelentős szerepet kap, hiszen kifejezi, hogy a vámszedő belső meggyőződéséből fakad, hogy nem akarja a szemét az égre emelni (2001, 212–213. o.). Találón fogalmaz ERNST is, aki azt mondja, hogy a vámszedő az Istenhez visszatérni akaró ember szimbólumává válik (1977, 497. o.). A vámszedő imádsága – szemben a farizeuséval – a bűnbánat klasszikus szóképzésével megfogalmazott imádság (vö. Zsolt 51,3), amely – mint KLEIN rámutat – abból fakad, hogy tisztában van a hiányosságaival (2006, 585. o.). SÖDING felhívja a figyelmet azonban arra is, hogy az imádság tar-

² Vö. GRUNDMANN 1981, 350. o.; WIEFEL 1988, 317. o.; SCHWEITZER 1993, 191. o.; KLEIN 2006, 584. o.

talma nem merül ki a bűn megvallásában, hanem megjelenik benne a teremtő megújulás kérése is (2023, 112. o.). Ebben az összefüggésben a ἰλάσκομαι ige használatának van kiemelkedő jelentősége. BOVON elemzésében eredeti értelme szerint az ige az istenek megbékéltetésére, kegyelemre bírására utal imák vagy áldozatok révén. Passzív formában azonban – mint itt is – azt jelenti, ’kedvezővé tenni’ vagy ’kegyesnek lenni’. A bibliai hagyományban – a görög vallásban ez fordítva van – ez a passzív forma magának Istennek a cselekedeteit jelenti, nem pedig az emberek kegyességi törekvéseit, hiszen evangéliumi értelemben Isten saját szeretete miatt hajlandó újra kegyelmes lenni népéhez. A farizeus imádsága azonban megfelel annak az igyekezetnek, amely olyan hitért könyörög, amely lelki, és nem felszínes értelemben vágyakozik az Istennel való kapcsolatra, és nem igényel rituális közvetítést (2001, 213–214. o.).

A 14. vers első felének kifejtésével kapcsolatban SCHWEITZER megállapítja: az olyan értelemben veendő, mintha Jézus csupán annyit jelentene ki, hogy nem mindenki igazul meg, amivel Lukács valójában az öniszólás lehetőségét zárja ki (1993, 187. o.). A vers elején szereplő λέγω ἡμῖν – WOLTER értelmezésében – az elbeszélői és az elbeszélthelyzet összekapcsolására szolgál (2008, 594. o.). A δικαιώω ige használata a versben POPP szerint azt fejezi ki, hogy a lukácsi teológiai értelmezésben a bűnbocsánat és a megigazulás azonos isteni cselekvés kifejezői (2015, 689. o.). FORBES rámutat azonban arra is, hogy a szó participiumi alakja kifejezi a megigazultság állapotjellegét, míg a passzívum az isteni cselekvésre utal (2000, 218. o.). Bovon hívja fel a figyelmet arra, hogy az εἶς τὸν οἶκον αὐτοῦ kifejezés nagy jelentőséggel bír a szövegben, mivel kifejezi, hogy a vámszedő egyrészt nem úgy tér vissza, ahogyan felment a templomba, másrészt nem is menekül meg a sorsa elől. Az Isten által előidézett változás, amelyet a szöveg a megigazulás fogalmával fejez ki, valójában a harag szeretetté formálódásában, az ítélet feloldozásba oldódásában konkretizálódik, ami azonban holisztikus értelemben a vámszedő életközösségének egészében is megvalósul (BOVON 2001, 214. o.).

A 14. vers második felével kapcsolatban találó Bovon megjegyzése, aki szerint a logion újbóli idézésével Lukács a segítségünkre siető Isten teológiájának útkeresztveződésébe helyez minket, aki nem vár el jócselekedeteket a megigazulás érdekében (uo. 215. o.). Söding szerint ez a mondat bepillantást enged Isten üdvözítő cselekvésének szerkezetébe, amely a halál és a feltámadás dimenzióiban zajlik. A példázat ezt a struktúrát szemlélteti: a vámszedő megalázta magát, mert felismeri alacsonyrendűségét, így a megigazulás az ő felmagasztalása: elismerése és megbecsülése, míg a farizeus ezzel szemben felmagasztalta magát; jobbnak hitte magát a vámszedőnél; megalázottságát az mutatja, hogy nem igazult meg, azaz pontosan abba a helyzetbe került, amelyben ő magát felmagasztaltak hitte (SÖDING 2023, 112. o.).

Bácskai Károly arra hívja fel a figyelmet, hogy releváns a szinoptikus összehasonlítás módszere is. A mellékmondati szerkezet alanyát kifejező névmás a mátéi változatban határozatlanabb (ὄστις), mint Lukácsnál (πας). A Máténál szereplő aktív futurumok (ὑψώσει és ταπεινώσει) állhatnak a megfelelő passzív alakok (ταπεινωθήσεται és ὑψωθήσεται) állnak párhuzamos szerkesztésben, míg Lukácsnál imperfectum participiumok (ὑπῶν és ταπεινῶν) a futurum participiumokkal (ταπεινωθήσεται és ὑψωθήσεται) adják ki a párhuzamosságot. A futurum egy elképzelhető lehetőséget fejez ki, az elmondottak reális szituációban való megvalósulását erősíti, vagy – ez kevésbé valószínű – sémi hatásként a héber imperfectum fordításaként szerepel, és jelen időt fejez ki (BÁCSKAI 2006, 92. o.).

Robert H. Gundry, Wiefel és Popp megállapítása szerint a jövő idő használata itt az utolsó ítéltre utal, és az elmondottakat eszkatologikus távlatba helyezi (GUNDY 1982, 459. o.; WIEFEL 1988,

270. o., 318. o.; POPP 2015, 690. o.). SÖDING szerint az, hogy a mondat első fele imperfectum participiumban áll, a kijelentés örökérvényűségét fejezi ki (2023, 112. o.). Bácskai azonban arra is rámutat, hogy a futurum esetében azt is fontos hangsúlyoznunk, hogy a cselekvés nyelvtani állapotának, az actionak nincs jelentősége, míg a participiumok imperfectum actiója nem egyszeri és konkrét, hanem tartós cselekvést, azaz általában jellemző magatartást fejez ki. A mellék- és főmondat genusainak különbsége (activum és passivum) talán a legszembetűnőbb ebben a versben: a mellékmondat aktívan cselekvő alanya (ἰψῶν és ταπεινῶν) a főmondatban passzívva válik, és „elszenvedi” a cselekvést (ταπεινωθήσεται és ἰψωθήσεται). A főmondat cselekvő alanya – éppen a passzív szerkezet sajátosságaként – rejtve hagyja az alanyt. A passzív igealak a név használatának elkerülésével Isten cselekvését írja körül (divinum passivum vagy passivum theologicum). A példázat összefüggésében így azt mondhatjuk, hogy a logion az emberi attitűdöt és az abból származó magatartást értékelő isteni választ jeleníti meg, így az elmondott etikai mondanivaló dogmatikai alapját foglalja össze és határozza meg. Az ember cselekedetére adott isteni választ még meghatározóbbá teszi az irányokban kifejeződő kontrasztos megfogalmazás: ami emberi síkon történik, annak ellenkezőjét cselekszi meg az Isten (BÁCSKAI 2006, 93. o.).

A példázat mondanivalójának párhuzamosságai a lukácsi hagyományban

KOZMA Zsolt úgy fogalmaz, hogy a példázatban elbeszélte esemény egyedülálló az evangéliumi hagyományban, azonban a megjelenő gondolatosság, a tagolás és a szövegvilág okán több más példázattal is párhuzamba állítható (2002, 375–376. o.). Grundmann és Wiefel szerint a történet felépítése közel áll más példaadó elbeszélésekhez, mint például a gazdag ember és a szegény Lázár története (16,19–31), témája pedig az irgalmas samaritánus (10,30–37) példázatával rokonítható, amelyben szintén egyfajta összehasonlítás történik (GRUNDMANN 1981, 349. o.; WIEFEL 1988, 316–317. o.). BOVON mindezek mellett Márta és Mária (10,38–42) történetére is emlékeztet, hiszen ahogyan az előbbi példázatban a társadalom által megvetett samaritánus, úgy az utóbbiban a testvére által számonkért Mária cselekszik, választ helyesen, mint ahogyan a farizeus és vámszedő példázatában szintén a megvetett vámszedő imádsága nyer elfogadást (2001, 203. o.).

Matthias Becker a főhelyek válogatásának példázatával (Lk 14,7–11) utal párhuzamosságokra, külön kiemelve, hogy mindkét példázatot ugyanaz a szó szerint egyező logion zárja (Lk 14,11; vö. Lk 18,14), amelyet mint egy Istennel szembeni általános elvet fogalmaz meg. A főhelyek válogatásáról szóló példázatban, ahogyan a farizeus és a vámszedő példázatában is az isteni instancia az összehasonlításban jelenik meg, előbbi esetében implicit módon. A logion mindkét esetben *passivum divinum* értelmű, amely által a lukácsi teológiára jellemző módon a státuszfordulat – azaz a felmagasztalás és megaláztatás kettős eseménye – egyedülálló jelentőséggel bír Isten tevékenységének leírásában. A főhelyek megválogatásának példázata rámutat arra, hogy az Istennel implicite azonosítható házigazda a vendégek önfelmagasztalása vagy önmegalázása alapján végbemenő státuszcsere révén osztja ki a helyeket, ahogyan a farizeus és a vámszedő példázatában is az önmegalázás vezet az Isten általi elfogadáshoz, míg az önfelmagasztalás az Istennek nem tetsző, általa szankcionált magatartás példáját adja (BECKER 2016, 220–211. o.).

Rudolf Bultmann a tékozló fiú példázatával (Lk 15,11–32) von párhuzamot. Szerinte a példázatban az a teológiai igazság fejeződik ki, hogy a követelmény és az ítélet Istene egyben a megbocsátás Iste-

ne is: aki megtér hozzá, az biztos lehet az ő megbocsátó jóságában. A farizeusok és az írástudók törvényességükkel elzárják az Isten országát az emberek elől (Mt 23,13). Azonban éppen Jézus bűnbánatra hívó szava teszi szabaddá az utat, és egyben azt is kijelenti, hogy ehhez többé nincs szükség a zsidóságra jellemző hosszú bűnbánó imádságokra. A vámszedő, aki nem meri szemét az égre emelni, aki a mellét veri, megigazult (Lk 18,9–14); a tékozló fiú is csupán annyit mond: „*Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened, és nem vagyok méltó arra, hogy fiadnak nevezzenek*” – s máris részesülhet az atya jóságában (Lk 15,11–32). Az elbizakodottak és azok, akik magukat igaznak tartják, utálatosak Isten előtt (Lk 16,15; 18,9–14), de a bűnbánattal megtérő bűnösben örömet leli Isten (Lk 15,1–10). Az isteni megbocsátásnak azonban van etikai következménye is. Valójában csak az fogadja el, hogy megbocsátott neki Isten, akinek szívéz ez a felszabadító erő késszé teszi a jó cselekedetekre, amint a gonosz szolgáról szóló példázatból kitűnik (Mt 18,23–35; vö. Lk 7,47). A megbocsátás tekintetében a vertikális síkhoz egy horizontális is csatlakozik, mivel csak az kérheti őszintén Isten bocsánatát, aki maga is kész megbocsátani (Mt 6,12.14kk). Isten megbocsátása tehát megújítja az ember egész életét, aki pedig új utat szeretne találni az életében, az kérése szerint megkapja Isten bocsánatát (1998, 35. o.). KOZMA Zsolt szerint a tékozló fiú példázatában a kisebbik fiú bűnbánó szavai (Lk 15,21) a vámszedő imádságával („*Isten, légy irgalmas nekem, bűnösnek*”), míg a nagyobbik fiú önigazolása („*soha parancsolatodat át nem hágtam*”) a farizeus imádságával (Lk 18,11–12) mutat párhuzamosságot, ez utóbbi esetében beleértve magát az összehasonlítás tényét is (2002, 375. o.). Klaus BERGER a két példázat tartalmi egyezéseire rámutatva ezen túlmenően azt is hangsúlyozza, hogy mindkettő esetében az isteni hatalom – azaz az Atya vagy Jézus – állapítja meg a bűnös megigazulását. Mindkét példázatban a magát feddhetetlennek tartó személy szexuális jellegű bűnnel is megvádolja a maga bűnösségét elismerő társát: a tékozló fiú példázatában az idősebb fiú az Atya vagyonának parázna nőkel való eltékozlását (Lk 15,30), a farizeus pedig szintén a paráznaságot veti a vámszedő szemére (Lk 18,11). Ehhez a megállapításhoz szorosan hozzátartozik az is, hogy mindkét példázat esetében a magát erkölcsi fölénybe helyező szereplő megpróbálja magát elkülöníteni, az idősebb fiú testvére Atyja előtt a „te fiad” (Lk 15,30) távolító kifejezést használja, míg a farizeus imádságában azért ad hálát, hogy nem olyan, „mint a többi ember” (Lk 18,11), ami szintén az erőteljes önszeparációra utal (BULTMANN 2011, 285–286. o.).

A példázat Biblián kívüli párhuzamai

Klaus BERGER és Carsten COLPE *Vallástörténeti szöveggyűjtemény az Újszövetséghez* című munkája a Kr. u. 1. század végéről, farizeusi kontextusból származó *Ezdrás negyedik könyve* 8,47b–49 szakaszát állítja párhuzamba a példázattal: „[Az angyal Edzsráshoz:] Te azonban gyakran egyenlővé tetted magad a bűnösökkel, de ezt értékeli benned a Magasságos. Mert megalázkodtál, ahogyan illik hozzád, és nem ítélted magad olyannak, hogy az igazak között dicsekedjél.” Ezdrás ebben a szövegben az Isten előtti igaz ember tüposzaként jelenik meg. Az Isten és a világ közötti ellentétet tekintve megalázkodása helyesnek mondható. A lukácsi példázat teológiai meggyőződéséhez hasonló megközelítés érvényesül itt, amelyben megigazul, aki önmagát a bűnösök közé számítja (2018, 155. o.).

SNODGRASS további apokrif párhuzamosságokat is azonosít (2018, 357–358. o.). Az *Énók első könyvéből* vett párhuzam esetében a szem égre emelésének félelme, az égbolt meglátásától való tartózkodás, amely a kanonikus példázatban a vámszedő magatartásának leírásában szerepel, a bűn érzeté-

nek következményeként jelenik meg, és amely – mint ERNST rámutat – teljesen idegen volt a zsidó imádságos gyakorlattól (1977, 497. o.): „Mert attól az időtől fogva nem beszélhettek, és nem emelheték szemeiket a mennyek felé a bűneik szégyene miatt, amely kárhozatot hozott rájuk.” (13,5) *Manassé imájának* bűnvalló szakasza is figyelemre méltó párhuzamosságokat mutat: „Te ugyanis, Uram, igazak Istene, nem az igazaknak adtad a bűnbánatot, Ábrahámnak és Izsáknak és Jákobnak, akik nem vétkeztek ellened, hanem nekem, a vétkesnek adtad a bűnbánatot. Mert vétkeztem, többet, mint a tenger homokja, megsokasítottam törvényszegéseimet, Uram, megsokasítottam, és nem vagyok méltó, hogy feltekintsek, és lássam az égbolt magasát, gonoszságom sokasága miatt.” (8–9) Judith NEWMAN egyfelől arra hívja fel a figyelmet, hogy ebben a szövegrészletben a „bűnbánó én” szólal meg (2007, 116–121. o.), másfelől azonban arra is rámutat, hogy a tenger homokjára való utalás egyfajta ironikus hivatkozásként értelmezhető (2008, 176. o.). ZSENGELLÉR József szerint az eredeti görög szövegben szereplő kifejezés egyértelműen a vallási törvények áthágására utal. Arra is rámutat, hogy a törvényszegés megsokasításának a gondolata a szöveg qumráni változatában általánosabb értelemben mint a bűn megsokasítása szerepel (2021, 75–76. o.).

SNODGRASS utal két ókeresztény iratban olvasható párhuzamra is (2018, 358. o.). A *Didakhé* kegyességi cselekedetekkel kapcsolatos utasításai elsősorban a képmutatók magatartásától óvják a gyülekezetet: „Böjtjeitek ne legyenek együtt a képmutatókkal, ők ugyanis a szombat utáni második napon és ötödik napon böjtölnek; ti a negyedik napon és az előkészületi napon böjtöljete; ne imádkozzatok úgy, mint a képmutatók, hanem úgy, ahogyan az Úr parancsolta evangéliumában, így imádkozzatok: Mi atyánk... stb.” (VIII, 1–2) E szakasszal kapcsolatban VANYÓ László hívja fel a figyelmet arra, hogy a zsidó gyakorlatban csak az engesztelési napon volt kötelező a böjt, vagy nehéz időkben. A hét két napján egyéni kezdeményezés alapján tarthatott böjtöt, aki akart, ahogyan a példázatban szereplő farizeus is tette. A keresztények böjti napja a (kedd) szerda és a péntek lett (1988, 381. o.). *Kelemen első levelében* az önfelmagasztalás és a mások általi felmagasztalás párhuzama jelenik meg, azonban itt nem Isten, hanem az embertárs, aki tanúskodik valaki mellett: „Az erős támogassa az erőtlen, de az erőtlen legyen tisztelettel az erős iránt; a gazdag adakozzon a szegények javára, de a szegény fejezze ki háláját az Isten iránt, hogy olyan valaki adatott melléje, aki kiszabadította őt szükségeiből; a bölcs mutassa meg bölcsességét, de ne szavakban, hanem a jótettekben; az alázatos lelkületű ne maga mellett tanúskodjék, hanem várja meg, hogy másvalaki tegyen tanúságot mellette; aki testében megőrizte a tisztaságot, ne legyen miatta felfuvalkodottá, tudván azt, hogy más az, aki megadja neki az önmegtartóztatás adományát.” (XXXVIII. 2)

Joachim Jeremias a példázat elemzésében utal Nehunia ben ha-Kanának a Talmudban is szereplő imádságára, amelyről azt mondja, hogy a farizeus imádságával rokonságban áll. Ez egyfelől kiszélesíti a kanonikus szöveg értelmezésének horizontját, de rámutat arra is, hogy az evangéliumi farizeus imádsága nem fiktív irodalmi eszköz, hanem a korban jellemző imádságos gyakorlat kiábrázolódása (JEREMIAS 1962, 116. o.): „Hálát adok neked, Uram, Istenem, hogy részt adtál nekem azok között, akik a tanítók házában ülnek, és nem azoknál, akik az utcák szegletein ülnek, mert én korán kelek és ők korán kelnek: én korán kelek a Törvény igéiért, és ők korán kelnek mulandó dolgokért. Én fáradozom és ők fáradoznak: én fáradozom, és jutalmat nyerek, és ők fáradoznak, és nem nyernek jutalmat. Én futok és ők futnak: én a jövő világ életéhez futok, ők a kárhozat verméhez futnak.”³ Vermes Géza a Jeremias vonta párhuzamra utalva azonban arra figyelmeztet, hogy valójában a két imádko-

³ Az imádság szövegét JEREMIAS könyvének magyar fordításából idézem (1990, 102. o.).

zó nagyon különbözik egymástól. Az evangéliumi szöveg farizeusát a felfuvalkodottság és önelégültség jellemzi, míg a talmudi imádság szavaiban valójában a hála hangja szólal meg, amely a qumráni hálaadó himnuszokban jellemző alapállapottal rokonítható (VERMES 2005, 187. o.; vö. *A qumráni szövegek magyarul*, 430–454. o.). Egy ilyen qumráni hálaadásra SNODGRASS is felhívja a figyelmet (2018, 357. o.): „Köszönöm neked, Uram, hogy nem vetted osztályrészemet a hamisság gyülekezetébe, és nem helyezted mértékemet [a ravaszság tanácsába]. Kegyelmedhez és megbocsátásodhoz [vezettél] engem, és kegyelmed bőségében a [...] összes törvénye iránt.” (1OH 15 col. VII. 34–35; vö. *A qumráni szövegek magyarul*, 441–442. o.). Mindemellett fontos megjegyeznünk azonban, hogy ez a szöveg az elhatároltságért való hálaadáson túl nem rokonítható a farizeus imádságával, ugyanis az isteni kegyelem és megbocsátás hangsúlyozása impliciten inkább a vámszedő szavaihoz köthető. Érdekes azonban rámutatnunk SCHOTROFF véleményére is, aki szerint a farizeus imádságának rabbinikus párhuzamai egyfajta életszervezési modellről szólnak, amelynek a Tórát kell követnie, és nem a „világ” törvényeit (2005, 25. o.).

FABINY Tamás több felemeltetéssel és alászállással kapcsolatos rabbinikus párhuzamra is rámutat. Megállapítása szerint azonban e párhuzamosságokból szinte teljességgel hiányzik az a fajta eszkatologikus irányultság, amely a példázat rokonítható szakaszának háttérében áll (1995, 142–186. o.). Rabbi Jósze mondta: „Menj le, s akkor felkerülsz, menj fel, s akkor lekerülsz. Aki felemeli magát a Tóra ismerete által, az lentre kerül majd; aki megalázza magát a Tóra ismerete által, az végül felemelik. Mit jelent ez? Ez azt tanítja, hogy nem szabad, hogy valaki a saját fejére helyezzen koronát, hanem mások kell hogy odategyék azt. Rabbi Akiba mondta: Aki felemeli magát a Tóra ismeretével, azt mihez lehet hasonlítani? Egy tetemhez, amely az úton hever, s aki csak elmegy mellette, az befogja az orrát.” Rabbi Simeon ben Azzai mondta: „Jobb, ha azt mondják neked, hogy jöjj előbbre, mint ha megaláznak egy előkelő előtt. Tartsd távol magad a helyedtől két vagy három üléssel, és úgy telepedj le. Ha feljebb ülsz, azt mondják neked: Hátrálj csak arra! Tartózkodj ezért lejjebb, hogy azt tudják neked mondani: Menj feljebb! Ne menj feljebb, mert akkor azt mondhatják neked: Menj lejjebb! Jobb, ha azt mondják neked: Menj feljebb, menj feljebb! Így szokta Hillél is mondani: Az én sülyedésem az emelkedésem, az én emelkedésem a sülyedésem. Felfelé sülyedj, lefelé emelkedj!”

A példázat néhány értelmezési lehetősége

A példázatot gyakran úgy értelmezik, mint amely az önelégültség és a lelki szegénység vagy az alázatlanság közötti ellentétet ábrázolja ki (HULTGREN 2000, 126. o.; ECKSTEIN 2003, 143–151. o.; TAN 2000, 286–303. o.). Más vélemények a farizeusi, törvényeskedő kegyességben jellemző öngazolás példáját azonosítják a példázatban (GLEN 1962, 54–63. o.).

CROSSAN a redakcionális anyagot (9. és 14b versek) leválasztva a példázatot nem példatörténetként, hanem olyan fordulatként értelmezi, amelynek metaforájában a társadalmi közvélekedést, az emberek által megfogalmazott ítéletet Jézus a feje tetejére állítja, hogy ezáltal Isten országa, az Isten uralma, Isten alázatosakat felemelő szándéka utat törjön magának az emberi tudatba (1972, 300. o.).

A társadalomtudományi megközelítés képviselői úgy látják, hogy a példabeszéd a templom reformjára szólít fel. Ezen értelmezés szerint a példázatban valójában nem a kegyesség megélésének kérdéséről, hanem nyomasztó templomi adók terhéről van szó, amelyben a farizeus a templomi ki-szákmányoló rendszer fenntartóját jeleníti meg (HERZOG 1994, 173–193. o.; FARRIS 1997, 23–33. o.).

Az értelmezések egy másik csoportja a példázat egyik vagy mindkét szereplőjét karikatúrának tekinti. Ebben a megközelítésben a vámszedő lehet pozitív figura, de némelyek mindkét típust elfogadhatatlan alternatívának tekintik (SCHOTTROFF 1973, 453–455. o.; DOWNING 1992, 80–99. o.; HEDRICK 1994, 227–235. o.).

A példázat néhány értelmezője szerint a farizeus pontosan azt teszi, amit a Deuteronomium 26. fejezete előír: tizedet ad, és megerősíti a szövetség iránti engedelmességét (EVANS 1994, 342–355. o.; HOLMGREN 1994, 252–261. o.). Ezzel szemben a kutatók jelentős számban úgy gondolják, hogy a farizeus magatartása cseppet sem mondható elfogadhatónak. Értelmezésükben a farizeus problémája abban rejlik, hogy lenéz másokat, különösen a vámszedőt (FORBES 2000, 216. o.).

Mindezek mellett még négy magyarázati lehetőséget érdemes megvizsgálnunk.

Martin HENGEL rámutat, hogy a példázat azt mutatja be, hogy az ortodoxiájára és ortopraxisára büszke ember van a legnagyobb veszélyben, és egy szójátékkal úgy foglalja össze a példázatot, hogy aki máshol le van írva, azt Isten az evangéliumba írja be (1974, 6–8. o.).

Eric K. C. Wong azt mondja, hogy a példázat célja, hogy a megigazulás folyamatának belső aspektusát hangsúlyozza, és megmutassa, hogy az őszinte bűnbánattal elmondott imádság vezet a megigazuláshoz. Azonban mivel a megigazulás tényét legvégül Isten mondja ki, az, hogy valaki megigazul-e vagy sem, kizárólag Isten szuverén ítéletén múlik. A viselkedés és a (belső) hozzáállás közötti kapcsolat példázatbeli rendszerét a következő táblázat foglalja össze:

	Külső magatartás (emberi megítélés értelemben)	Belső meggyőződés (isteni megítélés értelemben)	Megigazulás
Farizeus	Elfogadott, hiszen gyakorolja a kegyességi cselekedeteket.	Elfogadhatatlan, hiszen felmagasztalja magát.	Nem
Vámszedő	Elfogadhatatlan, hiszen bűnös.	Elfogadott, hiszen megalázza magát.	Igen

A táblázatból jól látható, hogy példázat szerint nem a viselkedés, hanem a belső hozzáállás a döntő tényező az ember megigazulásában (WONG 2011, 160–161. o.).

Popp értelmezésében a példázat alapvetően az irgalmas Isten „reklámjának” tekinthető, amelyet Lukács Jézusa a saját nevében mesterien fogalmaz meg. Szavaival valójában azt szemlélteti, hogy hogyan cselekszik Isten, ki ő, és milyen magatartás segítségével kell az embernek vele találkoznia, azaz, hogy a bűnben élő embernek mindent Isten irgalmasságának ajándékára kell feltennie (POPP 2015, 593. o.).

Snodgrass úgy érvel, hogy a példázat arra a kérdésre válaszol, hogy mi számít igazságnak Isten előtt, mégpedig úgy, hogy az együttérzés és a szeretet nélküli igaz cselekedeteket Isten nem tekinti igaznak, arra tanítva, hogy ne becsljük le azokat, akik vallási értelemben nem igazak. Valójában a két ember magatartása kétféle istenképet tár fel: az egyiket a farizeus feltételezi, amely hamis, a másikat a vámszedő reméli, de helyesen nem előfeltételezi. Egyrészt Isten nem olyan Isten, akit lenyűgöznek a kegyességi cselekedetek vagy a vallási felsőbbrendűség érzése. Ő inkább az irgalmasság Istene, aki válaszol az ember szükségleteire és őszinte imájára. Másrészt Isten nem olyan Isten, akinek irgalmasságát természetesnek lehet venni. A példázatban a vámszedő nem is tudja meg, hogy mi lesz az imája meghallgattatásának következménye, ugyanis a felmentő ítélet a példázaton kívül áll, így nincs oka arra, hogy gratuláljon magának. Ez a példázat azonban kevésbé az imádságról szól, mint inkább az önmagunkhoz és a felebarátunkhoz való hozzáállásról (SNODGRASS 2018, 365–366. o.).

„Whose words do I repeat?”

The Parable of the Pharisee and the Tax Collector in the Mirror of Contemporary Exegetical Literature, Part 2

- **As the second part of a series of studies, this paper summarises the exegetical questions of the parable of the Pharisee and the Tax Collector (Luke 18:9–14), presenting an outline of the results of 20th- and 21st-century theological literature. After examining the structural issues of the parable, the study summarises its exegetical focus, and then discusses the parallels between the parable’s message in Luke’s Gospel and in extra-biblical tradition as well as the parable’s interpretive possibilities.**

Keywords: Gospel of Luke / parables / New Testament exegesis / extrabiblical traditions

Felhasznált irodalom

- A qumráni szövegek magyarul.* Bev., ford., jegyz. Fröhlich Ida. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar – Szent István Társulat, Piliscsaba–Budapest, 2000. (Studia Orientalia 1.)
- ANGYAL-CSEKE Csaba 2024. „Én melyikük szavát ismétlem?” A farizeus és a vámszedő példázata a kortárs exegetikai irodalom tükrében. 1. *Lelkipásztor*, 99. évf. 1. sz. 23–37. o. <https://doi.org/10.61894/LP.2024.99.1.4>
- BÁCSKAI Károly 2006. *Boldogok a kicsinyek. Az evangéliumi kicsinység vizsgálata a szinoptikusokban, tekintettel annak krisztológiai, ekkleziológiai és szociális aspektusaira.* Doktori értekezés (Evangelikus Hittudományi Egyetem). Kézirat. Budapest.
- BAILEY, Kenneth E. 1983. *Poet and Peasant and Through Peasant Eyes. A Literary-Cultural Approach to the Parables in Luke.* Eerdmans, Grand Rapids.
- BECKER, Matthias 2016. Der Vergleich des Lebens mit einem Gastmahl als Verhaltensanweisung. Lk 14,7–11 und 22,26–27 im Lichte von Texten Epiktets und Dions von Prusa. *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft*, 107. évf. 2. sz. 206–231. o. <https://doi.org/10.1515/znw-2016-0012>
- BERGER, Klaus – COLPE, Carsten 2018. *Vallástörténeti szöveggyűjtemény az Újszövetséghez.* Ford. Zóka Eszter. JATEPress, Szeged.
- BERGER, Klaus 2011. *Kommentar zum Neuen Testament.* Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh. <https://doi.org/10.14315/9783641311728>
- BOVON, François 2001. *Das Evangelium nach Lukas.* 3. köt. Lk 15,1–19,27. Benziger Verlag – Neukirchener Verlag, Düsseldorf – Zürich – Neukirchen-Vluyn. (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament III/3.)
- BULTMANN, Rudolf 1998. *Az Újszövetség teológiája.* Ford. Koczó Pál. Osiris Kiadó, Budapest.
- CROSSAN, John Dominic 1972. Parable and Example in the Teaching of Jesus. *New Testament Studies*, 18. évf. 3. sz. 285–307. o. <https://doi.org/10.1017/S0028688500019457>
- DOWNING, Gerald 1992. The Ambiguity of „The Pharisee and the Toll-collector” (Luke 18:9–14) in the Greco-Roman World of Late Antiquity. *The Catholic Biblical Quarterly*, 54. évf. 4. sz. 80–99. o.
- ECKSTEIN, Hans Joachim 2003. Pharisäer und Zöllner. Jesu Zuwendung zu den Sündern nach Lukas 18,9–14. In: *uő: Der aus Glauben Gerechte wird leben. Beiträge zur Theologie des Neuen Testaments.* LIT Verlag, Münster. (Beiträge zum Verstehen der Bibel 5.) 143–151. o.

- ERNST, Josef 1977. *Das Evangelium nach Lukas*. Friedrich Pustet Verlag, Regensburg. (Regensburger Neues Testament 3.)
- EVANS, Craig A. 1994. The Pharisee and the Publican. Luke 18:9–14 and Deuteronomy 26. In: uó – W. Richard Stegner (szerk.): *The Gospels and the Scriptures of Israel*. Sheffield Academic, Sheffield. 342–355. o.
- FABINY Tamás 1995. *A szinoptikus példázatok értelmezése, különös tekintettel azok rabbinikus párhuzamosaira*. Doktori értekezés (Evangélikus Hittudományi Egyetem). Kézirat. Budapest.
- FABINY Tamás 2018. Farizeusok és vámszedők. *Credo*, 24. évf. 1–2. sz. 3–5. o.
- FARRIS, Michael 1997. A Tale of Two Taxations (Luke 18:10–14b). The Parable of the Pharisee and the Toll Collector. In: V. George Shillington (szerk.): *Jesus and His Parables. Interpreting the Parables of Jesus*. T & T Clark, Edinburgh. 23–33. o.
- FORBES, Greg W. 2000. *The God of Old. The Role of the Lukan Parables in the Purpose of Luke's Gospel*. Academic Press, Sheffield.
- FRIEDRICHSEN, Timothy A. 2005. The Temple, a Pharisee, a Tax Collector, and the Kingdom of God. Rereading a Jesus Parable (Luke 18:10–14a). *Journal of Biblical Literature*, 124. évf. 1. sz. 89–119. o. <https://doi.org/10.2307/30040992>
- GRUNDMANN, Walter 1981. *Das Evangelium nach Lukas*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin. (Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament 3.)
- GUNDRY, Robert H. 1982. *Matthew. A Commentary on His Literary and Theological Art*. Eerdmans, Grand Rapids.
- HEDRICK, Charles W 1994. *Parables as Poetic Fictions. The Creative Voice of Jesus*. Hendrickson, Peabody.
- HEININGER, Bernhard 1991. *Metaphorik, Erzählstruktur und szenisch-dramatische Gestaltung in den Sondergutgleichnissen bei Lukas*. Aschendorff, Münster. (Neutestamentliche Abhandlungen 24.)
- HENGEL, Martin 1974. Die ganz andere Gerechtigkeit. *Theologische Beiträge*, 5. évf. 1. sz. 1–13. o.
- HERZOG, William R 1994. *Parables as Subversive Speech. Jesus as Pedagogue of the Oppressed*. Westminster John Knox Press, Louisville.
- HULTGREN, Arland J. 2000. *The Parables of Jesus. A Commentary*. Eerdmans, Grand Rapids.
- JEREMIAS, Joachim 1962. *Die Gleichnisse Jesu*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- JEREMIAS, Joachim 1988. *Jézus példázatai*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest. (Nemzetközi Theológiai Könyv 7.)
- KLEIN, Hans 2006. *Das Lukasevangelium*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament I/3.) <https://doi.org/10.13109/9783666515002>
- KOZMA Zsolt 2002. *Jézus Krisztus példázatai*. Iránytű Kiadó, Kolozsvár.
- NEWMAN, Judith H. 2008. The Prayer of Manasseh. In: Pieter W. van der Horst – Judith H. Newman: *Early Jewish Prayers in Greek*. Walter de Gruyter, Berlin – New York. (Commentaries on Early Jewish Literature.) 145–180. o. <https://doi.org/10.1515/9783110211122.145>
- NEWMAN, Judith, H. 2007. Form and Setting of the Prayer of Manasseh. In: Mark J. Boda et al. (szerk.): *Seeking the Favour of God*. 2. köt. *The Development of Penitential Prayer in Second Temple Judaism*. Brill, Leiden. (Early Judaism and Its Literature 22.) 105–125. o.
- PARSONS, Mikeal C. – CULY, Martin M. – STIGALL, Joshua J.: *Luke. A Handbook on the Greek Text*. Baylor University Press, Waco. (Baylor Handbook on the Greek New Testament 5.)
- PETZOLDT, Martin 1984. *Gleichnisse Jesu und christliche Dogmatik*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- POPP, Thomas 2015. Werbung in eigener Sache (Vom Pharisäer und Zöllner) Lk 18,9–14. In: Ruben Zimmermann (kiad.): *Kompendium der Gleichnisse Jesu*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh. 681–695. o. <https://doi.org/10.14315/9783641310745-078>
- PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma. Fordítás és magyarázat*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.
- SCHMID, Josef 1960. *Das Evangelium nach Lukas*. Friedrich Pustet Verlag, Regensburg. (Regensburger Neues Testament 3.)

- SCHOTTROFF, Luise 1973. Die Erzählung vom Pharisäer und Zöllner als Beispiel für die theologische Kunst des Überredens. In: Hans Dieter Betz (szerk.): *Neues Testament und christliche Existenz*. Mohr Siebeck, Tübingen. 439–461. o.
- SCHOTTROFF, Luise 2005. *Die Gleichnisse Jesu*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh. <https://doi.org/10.14315/9783641310615>
- SCHWEIZER, Eduard 1993. *Das Evangelium nach Lukas*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen–Zürich. (Das Neue Testament Deutsch 3.) <https://doi.org/10.13109/9783666513626>
- SNODGRASS, Klyne R. 2018. *Stories with Intent. A Comprehensive Guide to the Parables of Jesus*. Eerdmans, Grand Rapids.
- SÖDING, Thomas 2023. *Das Evangelium nach Lukas*. 2. köt. Lk 13,22–24,53. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Die Botschaft des Neuen Testaments VI/2.)
- TAN, Betty O. S. 2000. The Parable of the Pharisee and the Tax-Collector in Luke 18:9–14. A Study on the Practice of Prayer. *Asia Journal of Theology*, 14. évf. 286–303. o.
- TÓKÉS István 1976. A farizeus és a publikánus. Lukács 18,9–14 fordítási kérdései. *Református Szemle*, 69. évf. 1. sz. 48–51. o.
- VANYÓ László (szerk.) 1988. *Apostoli atyák*. Szent István Társulat, Budapest. (Ókeresztény Írók 3.)
- VERMES Géza 2005. *Jézus hiteles evangéliuma*. Ford. Nagy Mónika Zsuzsanna. Osiris Kiadó, Budapest.
- WIEFEL, Wolfgang 1988. *Das Evangelium nach Lukas*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin. (Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament 3.)
- WOLTER, Michael 2008. *Das Lukasevangelium*. Mohr Siebeck, Tübingen. (Handbuch zum Neuen Testament 5.) <https://doi.org/10.1628/978-3-16-160474-4>
- WONG, Eric K. C. 2011. *Evangelien im Dialog mit Paulus. Eine intertextuelle Studie zu den Synoptikern*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. <https://doi.org/10.13109/9783666530371>
- ZSENGELLÉR József 2021. *Manassé imája. Egy bibliai apokrif karrierje*. L'Harmattan Kiadó – Szent Mauríciusz Monostor. (Lectio Divina 25.)

Már megint mit vállaltam?

■ SMIDÉLIUSZ GÁBOR

SZABÓ Lajos (szerk.) 2024. *Vállalom. Hívás a nem lelkési szolgálatokra*. Luther Kiadó, Budapest.

Kedves barátaink jóvoltából május végén – még a hőségiadók, nyári táborok, nyíregyházi Szélrózsa, szabadságos időszak előtt – néhány napot az Őrségben tölthettünk. A pankaszi szoknyás harangláb, a pityerszeri skanzen, a magyarszombatfai fazekasház mellett Velemér határában meglátogattuk az Árpád-kori Szentháromság-templomot is, amely különleges tájolásáról nevezetes. Az év során ugyanis éppen úgy szűrődnek be a napsugarak a lőrösszerű szűk ablakokon, hogy az egyházi esztendőnek megfelelően világítják meg a templomtér freskóit. Vízkeresztkor a szentély kör alakú ablakából érkező gyengécske fénynyaláb a betlehem-i csillagra esik, a nyári napforduló idején egy már erőteljesebb csóva a Mária köpenyébe bújó, nála védelmet találó bűnösökre, ottjártunkkor pedig a Szentháromság-szimbólumra mutat. Különös egyháztörténeti adalék, hogy ezek az ábrázolások azért maradhattak fenn napjainkra is, mert a reformáció idején egyszerűen lemeszelték a falakat, ezzel egyben konzerválva is a mészréteg alatt megbúvó egyedülálló értéket.

Amikor a számomra különösen kedves Vas megyei táj bebarangolása után késő délutánonként a közelmúltban Szabó Lajos szerkesztésében megjelent *Vállalom* című kötet volt az olvasmányom, önkéntelenül adódott az asszociáció, hogy a könyvben szereplő, ihletett vagy éppen nagyon is logikusan végiggondolt írások hasonló módon világítják meg, hangsúlyozzák, emelik ki a presbiteri szolgálat lényeges vonásait.

Néhány nappal később könyvbemutatóra került sor a Deák téren, szorított az idő, így tulajdonképpen két szuszra olvastam végig a kiadványt. Így is érdemes volt, ennek a válogatásnak azonban az állhat igazán jól, ha lassan, aprólékosan, egy-egy gondolat felett megállva olvassuk. El nem ítéltető módon engem a kíváncsiság is fűtött, érdekelt, hogyan öltött végső formát az a két riport, amelyet gyülekezetünk egykori és jelenlegi felügyelőivel, Sólyom Jenő professzorral és Zalán András matematikussal készítettem. Ezenfelül nagyon vártam már arra, hogy az általános tisztújítás kötelező adminisztratív gyakorlatai után kézbe vehessek egy olyan kötetet, amely spirituális oldalról tekint az egyházi közösségben vállalt nem lelkési szolgálatra.

A Luther Kiadó gondozásában megjelent könyv borítóját Szita István lelkész-festőművésznek a pestújhelyi evangélikus templomban található bibliai szekcióiról készült felvételek díszítik. Mindhárom jelenet (a kánai menyegző, az ötezer megvendégelése, a tanítványok kiküldése) olyan természetes és mégis felemelő mozzanatot emel ki az evangéliumból, amikor a Jézus környezetében lévők mun-

katársakká, szinte észrevétlenül is Isten országának részeseivé és hírvivőivé válnak, méghozzá úgy, hogy nem is igazán tudják, mit vállalnak. Egyszerűen bíznak az Úr szavában!

A könyv címe – *Vállalom* – ehhez képest már nagyon határozott kijelentés, ami szintén visszaul valamiféle előzményre, megkeresésre, hívásra. Nem egyszerűen a lelkész vagy a jelölőbizottság kérdése, hanem az elhívó Isten szívben elvégzett munkájára reagál és mozdul már jóval markánsabban.

Éppen ennek a csak később tudatossá váló „szent belesodródásnak” a lenyomatai azok a történetek, élethelyzetek, hol megrendítő, máskor bátorságot és lendületet adó életesemények, amelyeket Szabó Lajos a tőle megszokott gondossággal, intuícióval, precizitással, a szövegekhez kapcsolódó képek, idézetek megtalálása után egymáshoz illesztett, fejezetekbe rendezett. A sokszínű, mégis sajátosan evangélikus karaktert hordozó írásokra találóan reflektálnak neves teológusok rövid gondolatai Karl Barhtól Ferenc pápáig. Ezek önmagukban is meditációs anyagot jelenthetnek, a hivatkozott művek és idézetek pontos jegyzéke pedig egy-egy felvetett téma továbbgondolásában nyújthat útmutatást. A művészi igényességgel válogatott és kivágott fotók még inkább elmélyítik az aktuális mondanivalót. A szövegekből kiemelt mottószerű, néhány szavas, tömör, összefoglaló jellegű sorok jól ragadják meg a szerzők üzeneteit, és az újraolvasás során is támaszkodhatunk rájuk.

Több bibliatanulmány – többek között Szabóné Mátrai Marianna tollából – nyújt segítséget abban, hogy a kontinuitást megőrizve, mégis mai módon, a tisztázó alapvetés, mintát adó újszövetségi kapcsolópontok, jó értelemben vett provokatív felvetések nyomán termékeny beszélgetéseket folytatva, a közös bázist felfedező kalandra induljunk az újonnan megválasztott testületek tagjaival.

A kötetnek ez a rétege az *Útkeresés és tisztségtalálás* című fejezettel együtt kifejezetten alkalmas arra, hogy presbiteri biblióra vagy csendesnap témájaként használjuk a későbbiekben, tekintettel a lehetőségére és a felelősségre is, hogy „aki tisztséget vállal egy keresztyén közösségben, az nyomot hagy”.

Lelkészek számára kifejezetten izgalmas lehet az egyházkormányzati hagyományunkhoz szorosan hozzátartozó paritás kérdéséről szóló fejezet, amely az egymásrautaltság, a megtartható egyensúly, a párbeszédre való készség, a kérdéses kultúrájának megteremtése és megőrzése, a munkatársi közösség teherviselése és a hivatalos adminisztratív formák mögött és fölött „hitet mélyítő és lelket erősítő találkozások, beszélgetések, elvonulások és tervezések” szükségességét is hangsúlyozza.

Személyesen azok a gondnokokról, felügyelőkről szóló visszaemlékezések, miniportrék ragadtak meg leginkább, amelyekből – ugyan az emlékek szelektív szűrőjén keresztül és a nyilvánvaló különbözőségek ellenére is – az elköteleződés, az egyszerűség, a nyugalom, egyfajta bölcsesség, letisztultság, hűség, egyház- és lelkézszeretet árad. A múlt neves és névtelen szolgálattevői nehéz körülmények ellenére is a „békebeliségnek” mégiscsak olyan vonásait hordozták, amelyekkel gyermekkorom óta én is sokszor találkoztam, és amelyekből jó volna átmenteni valamit a nyilván egészen más kihívásokat hordozó, turbulens jelenkorba is.

A kötet nagy erénye az imádságokat, meditációkat tartalmazó rész. Ma is aktuális a tanítványok kérése Jézus felé: „Uram, taníts minket imádkozni!” Kevés a szavunk, az időnk, elterelődnek a gondolataink, pedig ahogy minden generációnak meg kell hogy legyenek az énekei, amelyeken keresztül ki tudja fejezni Istennel való kapcsolatát, ugyanúgy szükség van arra, hogy megújuljanak a szavaink, megszülessenek mai imádságaink.

Köszönet a kötet szerzőinek és mindazoknak, akik a szerkesztővel együtt sokat dolgoztak azon, hogy újabb – nemcsak a formai, hanem a tartalmi megújulás irányába mutató –, hosszabb távon is szellemi muníciót jelentő, használható anyagot adjanak presbiterek és lelkészek kezébe, nemcsak a közös munkát, hanem a családi evangélikus közösségek megélését és megerősítését szolgálva.

Advent 1. vasárnapja

► Mt 21,1–11

Fordulópont Isten és ember kapcsolatában

A vasárnap jellege

Advent eredete a 4. századra nyúlik vissza. A vízkeresztkor esedékes felnőttkeresztelésre felkészítés időszaka volt ez a négy-, illetve hathetes időszak. VII. Gergely pápa rögzítette végül négyben az adventi vasárnapok számát, ugyanakkor az ortodox és görögkatolikus rend szerint továbbra is hathetes ez az ünnep. Az adventi időszakot kibőjtnek is nevezzük, a lila liturgikus szín is erre utal. *Adventus Domini* – az Úr érkezése. Ebben lehet tetten érni ezen időszak központi üzenetét. Sajnos sokszor összemósodik ünnepértelmezésünkben az Úr érkezése és a mi várakozásunk (MAGASSY 1997, 5. o.). Fontos mind készülésünk, mind igehirdetésünk során szem előtt tartanunk előbbi elsőbbségét.

Az ünnep témája „Az új kezdet: megtérésre hívó szó!”, illetve „Készítsétek az Úr útját: térjete meg!” Bár evangélikus tanításunk hangsúlyozza Isten minden emberi tettet megelőző cselekvését, itt mégis a mi tetteink kapnak hangsúlyt. Különösen fontos ennek felismerése az első vasárnapon, hiszen ez egyfajta nyitánya az inkarnációnak, Isten emberré lételének, mindent megelőző közeledésének. Erre mutat a kyrie és a kollektaimádság is, valamint az ószövetségi olvasmány. Az ember válaszlépésre hívását az epistolában hallhatjuk.

Amit a textusról tudni kell

Máté evangéliuma az első szinoptikus tanúságtétel az Újszövetségben, amely a nyelvezetéből, szóhasználatából kikövetkeztethetően zsidókeresztény közösségnek íródott. Erre utal többek között, hogy Jézus származását Ábrahámgig vezeti vissza, nem magyarázza meg a zsidó szokásokat, és Jézus szavait és tetteit rendre ószövetségi utalásokkal támasztja alá. Arról sok vita született, hogy pontosan mikor és hol keletkezett az evangélium, ezt kiváloán dolgozza fel BENYIK György (1996, 48–59. o.).

Textusunk az óegyházi perikóparend evangéliumi szakasza. Talán az első dolog, ami meghatározza az igéhez való közeledésünket, az a tény, hogy ugyanez a hatodik böjti vasárnapunk evangéliuma is. Ez összekapcsolja adventet és a nagyhetet. Jelzés ez számunkra, hogy az egész egyházi esztendő és benne adventet nagyhét eseményei határozzák meg, a golgotai kereszttáldozat fényében nyer értelmet minden. Míg azonban virágvasárnap a Golgotára induló Jézus áll az üzenet középpontjában, itt a közénk érkező Úrral találkozzunk (MAGASSY 1997, 5–6. o.).

Történetünk mind a négy evangélistánál megtalálható mint a szenvedéstörténet kezdőpillanata. Kiemelhető közülük Jn 12,16, ahol arról tudósít a szerző, hogy a tanítványok számára csak később tudatosodott a bevonulás próféciabeli jelentősé-

ge. Ez felveti a bevonulás látványosságának kérdését, hogy valóban olyan nagy tömegeket „fel-lázító” jelenség volt-e, mint ahogy arról Máté tudósít (KARNER 1935, 138. o.).

Jézus számára csakúgy, mint a zsidóság számára jelentős helyszín az *Olajfák hegye*, hiszen annak lejtőin várták a messiás megjelenését, valamint az utolsó ítélet kezdetét (Jóel 4,1–2). Az, hogy innen indul Jézus Jeruzsálembe, hirdeti messiás voltát.

A *tanítványok előreküldése* hasonló, mint az utolsó vacsora előkészítésének parancsa (Mt 26,18). Mindkét esetben a tanítványok aktív részvételét látjuk, mintha Jézus azt akarná, hogy ne csupán külső szemlélőként legyenek jelen, hanem teljes mértékben átéljék az eseményeket.

Közös a négy evangélista interpretációjában, hogy egyértelműen prófétai ige beteljesedéseként értelmezik Jézus cselekedetét. A jól ismert jövendölés (szinte) szó szerinti idézése nem hagy kétséget. Egyfelől Ézs 62,11–12-t, másrészlől Zak 9,9-et idézik az evangélisták. Máté azonban valószínűleg félreérti a zakariási próféciaát, amikor a „szamarat a csikójával együtt” említi.

A *ruhák leterítése* hasonló momentum, mint Jéhú királlyá kiáltása esetén (2Kir 9,13).

Jézus fogadása Zsolt 118,26 idézése, ami a Halál részeként a templomba érkező zarándokok köszöntése. Magában foglalja azonban a messiáskirály eljövételének hírül adását is. A nép köszöntése arról tanúskodik, hogy a Názáreti Jézusban Isten megígért szabadító messiása érkezett meg (KARNER 1935, 139. o.).

A „próféta” kifejezés „(melyben a προ- = előtt és a φημί = szól található) nem »jövendőmondó«-értelmű. A προ- igekötőnek itt nem időbeli értelme van, hanem azt jelenti: vki előtt, nyilvánosan. A prófétálás tehát annyit jelent, mint a nyilvánosság előtt hirdetni Isten titkait, a kinyilatkoztatás fényében értelmezni az eseményeket, és felfedezni mögöttük Isten rejtett működését.”¹

A perikópa megértése

A bevonulás története fordulópont az evangéliumban, hiszen Jézus ekkor lép rá végérvényesen a Golgota felé vezető útra. Most azonban – bár minden vasárnap az értünk meghalt és feltámadott Úr Krisztusról prédikálunk – nem a szenvedő Megváltó áll a középpontban, hanem Isten ígéretének beteljesedése, ahogyan megígért Megváltóként hozzánk érkezik. Keresztelő János kint a Jordán partján várta, hogy az emberek hozzá menjenek – Isten maga jön az emberek közé.

Jézus lerombolta az emberek képzetét a messiás érkezéséről, amikor nem az elvárt módon jelentette meg a várva vártat. A szelídség, az alázatosság szembement az emberi elképzelésekkel, ugyanakkor alátámasztotta a próféták jövendölését.

A sokaság üdvözlő szavai mögött érezhetjük, hogy az önjelölt messiásokban már sokszor csalódott nép számára elementáris erővel hat Jézus megjelenése, mert megérzik (bár nem értik teljes mértékben), hogy itt és most tényleg Isten cselekszik.

Igehirdetési vázlat

A közénk érkező Úr belép az életünkbe

Szeretjük az új kezdetek lehetőségeit, de az egyházi esztendőben tett első lépések megélése talán a legnehezebb. Évről évre visszatérő nehézség számomra, hogy miképpen tehetem élővé az egyházi esztendő kezdetét – amely egyben advent és a karácsonyi ünnepkör nyitánya is – akár a hittanosok számára, akiknek az iskolai év sokkal kézzelfoghatóbb valóság, akár a felnőtt gyülekezeti tagoknak, akik pedig a naptári beosztást követik inkább.

Ennél is nehezebb, hogy az antropocentrikus világképről a teocentrikus világképre nyissuk meg a hallgatók fülét. Elenyésző kisebbségben vagyunk, amikor nem a karácsonyra való várakozásunkat hangsúlyozzuk, hanem a megváltó Isten jövetelét. Ez felbolygatja egocentrikus és teljesítmény-központú világunkat. Csakúgy, mint az a Jézus, aki belép életünkbe. Az ajtó előtt áll...

¹ <https://ujszov.hu/text?corpus=2&book=201&chapter=21&verse=1#1201021011000080>.

Először arra döbrent rá, hogy ami történik, az nem a vakszerencse vagy a kiszámíthatatlan véletlenszerűség játéka, hanem Isten kezdetektől meglévő akaratának beteljesedése.

Végső soron nem rajtam múlik az Istennel való találkozás létrejötte, hanem Istenen. Ez kiszolgáltatottá tesz.

A közénk érkező Úr állásfoglalásra készítet

Már maga az, ahogy akkor és ott megjelent, „illetlenség” az Istentől, de megszoktuk a sok advent és karácsony során hallva, hogy „*Megjelent az Isten üdvözítő kegyelme...*” De míg az akkori megjelenés tőlem időben és térben távol történt, amitől könnyen függetleníthetem magam, addig a jelen valóságban és személyes életemben is megtapasztalom, hogy megjelenik. Belép az *én* életembe. Megjelenik az *én* ajtóm előtt. Az elsős hittankönyv lapján látni sokféle arcot, akik nyilvánosan vagy rejtve figyelik a számárháton érkező Jézust – számomra ki ő? Kit látok benne? Nem kerülhetem el ma sem azt, hogy megválaszoljam ezt a kérdést. Próféta? Végső megoldás? Megváltó? Isten?

A közénk érkező Úr vallástételre hív

Isten és ember kapcsolata akkor gyógyul meg, akkor áll helyre, amikor az ember fel- és elismeri Istent annak, aki. Akkor jutok vissza a vele való közösségbe, amikor ráébredek arra, hogy ő nem csupán végtelen hatalmú, hanem végtelen kegyelmű is. Jézus megmutatta, hogy jövetelenek célja az, hogy megmutassa Isten szeretetét az ember felé. A próféciák betöltésével Isten kegyelmének örök időktől munkált, tökéletes véghezvitelét mutatta meg, hogy észrevegyük: nem hagyott el a Teremtő!

Ez a kegyelem pedig arra szolgál, hogy megszerezze számunkra a váltságot, hiszen Jézus közénk jövelele nem a földi pokolból akar végső soron kimenteni, hanem „engem, elveszett és elkárhozott embert megváltott...” (*Kis káté*)

Így válik ez az adventi találkozás az üdvösség pillanatává.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jer 23,5–8; Róm 13,11–14

Ének

EÉ 131, 141, 320, 328

Imádság

Megváltó Istenünk! Te jól ismered korlátainkat, tehetetlenségünket és méltatlanságunkat. Tudod, mennyire szeretnénk veled találkozni, előtted megállni, kezedből a bűnbocsánatot elfogadni. De olyan messzire elsodródtunk tőled, hogy számunkra lehetetlen ezt a távolságot áthidalni. Ezért jöttél el. Ezért öltötted magadra ember voltunkat. Ezért mutattad meg, hogy te nem hagysz magunkra, nem mondasz le rólunk. Nem mondasz le tervedről, hogy a veled való tökéletes közösségben éljünk örökké. Ámen.

Illusztráció

GONDOLATOK

„Ő jön. Bizony nem te mégy hozzá, s hozod el őt, hiszen elérhetetlenül magasan és messze van tőled. Minden értékeddel és semmiféle fáradságos vesződséggel sem érhetsz fel hozzá, nehogy dicselkedess, mintha szolgálatoddal és érdemeddel te hajlitanád őt magadhoz.” (LUTHER 2011, 17. o.)

TÖRTÉNET

Daniel de Bruin készített egy „egyszerű” szerkezetet, amely mindössze száz darab 1:10-es áttételű fogaskerekből áll (az első tízszer fordul körbe, míg a második egyszer, és így tovább). Ezzel akarta szemléltetni a felfoghatatlan nagyságot, egy számot, ami a googol (10^{100}). „Ahhoz, hogy az utolsó fogaskerek egyet forduljon, az elsőnek googolszor kellene megpördülnie. Ehhez valójában több energiára lenne szükség, mint amennyit az egész ismert univerzum biztosítani tud.”

VERS

Ady Endre: *Az Úr érkezése*

Mikor elhagytak,
Mikor a lelkem roskadozva vittem,
Csöndesen és váratlanul
Átölelt az Isten.

Nem harsonával,
Hanem jött néma, igaz öleléssel,
Nem jött szép, tüzes nappal,
De háborus éjjel.

És megvakultak
Hiú szemeim. Meghalt ifjuságom,

De őt, a fényest, nagyszerűt,
Mindörökre látom.

Felhasznált és ajánlott irodalom

BENYIK György 1996. *Az újszövetségi Szentírás keletkezés- és kutatástörténete*. JATEPress, Szeged.

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.

KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma*. Keresztyén Igazság, Sopron. Reprint: magánkiadás, h. n., 1995.

LUTHER Márton 2011. *Jer, örvendjünk, keresztyének*. Luther Kiadó, Budapest.

MAGASSY Sándor 1997. *Óegyházi perikópák*. Magánkiadás, Budapest.

VARGA Zsigmond J. 1996. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Kálvin Kiadó, Budapest.

■ SELMECZI GÉZA TAMÁS

Advent 2. vasárnapja

▶ Lk 21,25–36

A reménység jelei a végidők jelei között

A vasárnap jellege

Advent második vasárnapja az Úr eljövételére való várakozás és felkészülés időszakának központi része. Az evangélikus hagyományban az eszkatologikus várakozás jegyében áll, amikor nemcsak Krisztus első eljövételére, hanem visszajövetelére is tekintünk; egyszerre vagyunk – az *Agenda* felirata szerint – „ítélet előtt, kegyelem alatt”. A szimbólumok, mint az adventi koszorú második gyertyája, a fény növekedését és a remény erősödését jelképezik. A liturgikus szín a lila, amely a bűnbánatot és a megtisztulást jelzi, míg a vasárnap igéi az éberségre és a készületségre figyelmeztetnek.

Amit a textusról tudni kell

A textus Jézus apokaliptikus beszédeinek része, amelyben a végső időkről, a kozmikus jelekről és

az Emberfia dicsőséges visszatéréséről szól. E szöveg különös kihívás elé állítja a hívőt: hogyan értethetjük meg a világ végére utaló jeleket, és miként készülhetünk fel Krisztus visszajövetelére?

Lukács evangéliumában Jézus figyelmeztet a Nap, a Hold és a csillagok megrendülésére, a tengerek és a hullámok zúgására. Ezek a jelek arra utalnak, hogy a teremtés rendje megbomlik. Az apokaliptikus irodalomban (pl. Dániel könyve, Jelenések könyve) a kozmikus zavarok Isten beavatkozásának előjelei. Jézus azonban világosan kijelenti, hogy ezek a jelek az Emberfia, azaz Jézus Krisztus eljövételének előfutárai. Az emberek félelemmel és kétségbeeséssel reagálnak, mert a világ, amelyet ismertek, a végéhez közeledik. Azonban ez nem a pusztulás, hanem egy új világ kezdetének ígérete (WRIGHT 1997, 322. o.).

Jézus visszatérése a végidőkről szóló apokaliptikus szövegek központi eseménye. Lukács evangéliumában az Emberfia felhőkön jön el, hatalommal és dicsőséggel. Ez a kép összecseng Dániel próféta látomásával (Dán 7,13–14), amelyben az Emberfia Isten trónja elé lép, hogy átvegye a hatalmat minden nép és nemzet fölött. Hans CONZELMANN szerint Lukács evangéliuma ezzel hangsúlyozza, hogy Jézus nem egyszerűen történelmi alak, hanem a világ végső ítélőbírója (1961, 112. o.).

Jézus eljövetele azonban nemcsak ítéletet hoz, hanem a világ újjáteremtésének lehetőségét is. Lukács evangéliumának megírása idején a keresztény közösségek gyakran éltek üldöztetés alatt, és a világvégi várakozás erős volt közöttük. Az apokaliptikus irodalom, amely a késő zsidó és korai keresztény kultúrában népszerű volt, vigaszt és reményt nyújtott ezekben a nehéz időkben. A kozmikus jelek és az ítélet képei nemcsak fenyegetést, hanem Isten uralmának végső megvalósulását is hirdették (PRÖHLE 1991, 313. o.).

A textus a jelen valóságában is megszólítja a hívőt: éberén és erkölcsösen élni azt jelenti, hogy készen állunk az Úr eljövetelére bármikor, és életünket a Krisztusban való remény határozza meg (BULTMANN 1994, 44. o.).

A perikópa megértése

A Lk 21,25–36 szakaszban megjelenő eszkatológiai motívumok központi elemei a végidőkkel kapcsolatos keresztény reménységnek. A textus Krisztus visszajövetelére és az ítélet napjára utal, ami az emberi történelem beteljesedése. Ez a Krisztusban való remény, amely meghaladja a jelenlegi világban tapasztalt szenvedéseket, erős teológiai összefüggést mutat a megváltás és az újjáteremtés központi kérdéseivel.

A kozmikus jelek a teremtés rendjének megzavarodását jelzik, amely kapcsolatba hozható a romlásba esett világ állapotával (Róm 8,19–22) és Isten végső helyreállító cselekedetével. A szöveg-

ben hangsúlyozott éberség nemcsak erkölcsi kérdés, hanem a hitből fakadó éber várakozás, amely Krisztus uralmának megvalósulását várja. Ezzel szoros összefüggésben áll a remény teológiai toposza, amely a végső megváltás ígérete által formálja a keresztény életet.

Az apokaliptikus képek a művészettörténet számos példája szerint is reménykedő félelmet ébresztenek, mint például Michelangelo *Utolsó ítélet* freskóján. Ez az esztétikai szimbolizmus kiegészíti azt a felfogást, amely Jézus visszajövetelét az üdvösség beteljesedésével kapcsolja össze. FABINY Tibor eszkatológiai témájú értekezéseiben (pl. 1996) ezt a feszültséget hangsúlyozza: a végidők jelei és az isteni ítélet közötti átmenetben az ember Isten ítélő színe előtt áll.

Dogmatikailag fontos Krisztus dicsőséges visszajövetelének és az ítéletnek a feszültsége: az evangéliumi örömmüzenet Jézus eljövetelében és az ítélet komolyságában egyaránt jelen van.

Igehirdetési vázlat

Advent második vasárnapja az eljövendő Krisztusra való figyelésről szól, ahol a kozmikus jelek és az emberi élet mulandósága szembesíti a hívőt az ítélettel és a reménnyel. Jézus visszajövetele nemcsak fenyegetés, hanem a világ megváltásának ígérete. Az éberség nem passzív várakozás, hanem aktív, erkölcsös élet. A hitből fakadó remény arra hív, hogy készülten és felelősséggel éljünk ebben a világban, mert Jézus visszajövetele a megváltás és az újjáteremtés ígérete. A világ mulandóságát szemlélve a keresztények reménységben és éberségben élnek, felkészülve Krisztus dicsőséges visszatérésére.

Bevezetés: Advent második vasárnapjának jelentősége: visszatekintés és előretekintés

Advent második vasárnapja különleges jelentőséggel bír az egyházi esztendőben, hiszen nemcsak a karácsonyi ünnepre, Krisztus első eljövetelére való várakozást jelképezi, hanem a világ vége felé muta-

tó reményünket is erősíti. Lukács evangéliumának apokaliptikus szövegeiben kozmikus jelek, a természet megrendülése és az Emberfia dicsőséges visszatérése jelenik meg. Ez a jövődőlés egyszerre rémítő és reményt keltő, hiszen a világ rendje megrendül, de mindez egy új, megváltott világ felé vezet. Igénk képei arra emlékeztetnek minket, hogy az emberi élet, a természet és a történelem Isten kezében van, és a világ végső célja a megváltás és a megújulás.

Kozmikus jelek és a teremtés rendje. A természet megzavarodása: a teremtés újjászületésének előjelei
Világunkban egyre több jelet látunk, amelyek mintha a természet megzavarodására utalnának: klímaváltozás, társadalmi és politikai feszültségek, háborúk és természeti katasztrófák. Ezek a jelek a mindennapokban félelmet kelthetnek, de keresztény hitünk szerint ezek a végidők előjelei, Isten megváltó tervének részei. Az apostolokhoz hasonlóan mi is találkozunk azzal a kérdéssel: hogyan éljünk ebben a megrendült világban, amikor Jézus visszajövetelét várjuk?

Jézus visszajövele: A megváltás beteljesedése az ítélet és az újjáteremtés által

Jézus visszatérése a végidőkről szóló apokaliptikus szövegek központi eseménye. Lukács evangéliumában az Emberfia felhőkön jön el, hatalommal és dicsőséggel. Ez a kép összecseng Dániel próféta látomásával (Dán 7,13–14), amelyben az Emberfia Isten trónja elé lép, hogy átvegye a hatalmat minden nép és nemzet fölött. Jézus eljövetele tehát nemcsak ítéletet hoz, hanem a világ újjáteremtésének lehetőségét is.

Éberség és erkölcsi felhívás: Az éberség fontossága a keresztény életben, bűnbánat és készülés

Jézus figyelmeztetése világos: „Vigyázzatok magatokra, hogy szívetek el ne nehezdedjék.” (Lk 21,34) Az adventi várakozás időszaka arra hív minket, hogy ne engedjünk a félelmeknek, hanem éberen és készen várjuk az Úr visszajövetelét. Az éberség nemcsak a bűnbánatot és a lelki tisztaságot

jelenti, hanem azt is, hogy aktívan készülünk a találkozásra. Az adventi gyertyák fénye nemcsak Krisztus születésére, hanem az ő dicsőséges visszaszajövetelére is emlékeztet minket. Az éberség azt jelenti, hogy felismerjük az idő jeleit, de nem veszítjük el a reményt, hiszen Krisztus visszatérése a megváltás és az újjáteremtés napja lesz.

A remény teológiája: A keresztény remény mint az adventi várakozás alapja

Az adventi időszakban a gyülekezetek számára fontos, hogy a remény és a hit üzenetét hirdessük nekik. A világ mulandósága ellenére a keresztény élet az örök életre, a megváltás ígéreterére épül. Az eszkatológiai várakozás nem passzív tevékenység, hanem aktív és reményteljes élet, amely erkölcsi felelősséggel jár. Itt jelenik meg az adventi bűnbánat, a lelkünk és életünk rendezése, hogy készen legyünk a találkozásra Krisztussal, amikor eljön. Advent tehát nemcsak a karácsonyi ünnepre való felkészülés ideje, hanem a jövőre tekintő remény időszaka is. A Krisztusban való hit reménységében élünk, és az adventi gyertyák fénye arra emlékeztet, hogy Isten világossága eljön ebbe a világba. Ez a világ, amely mulandó és sokszor szenvedéssel teli, Krisztus által megújul, és a mi feladatunk, hogy készen álljunk erre az új világra.

További javaslatok az istentisztelethez

Imádság

Mennyei Atyánk, köszönjük neked, hogy figyelmeztetsz és bátorítasz minket a végidők jelei között is. Segíts, hogy ne a félelem vezéreljen, hanem Krisztusba vetett hitünk adjon erőt a mindennapokban. Add, hogy éberek és készek legyünk találkozni veled, és szeretetben, türelemben járjunk a világban. Kérünk, töltsd meg szívünket reménységgel, és adj bátorságot, hogy minden körülmények között a te igazságod szerint éljünk. Várjuk eljöveteledet, és add, hogy életünk addig is rád mutasson. Ámen.

Illusztráció

VERS

Reményik Sándor: *Csendes csodák*

Ne várd, hogy a föld meghasadjon
És tűz nyelje el Sodomát.
A mindennap kicsiny csodái
Nagyobb és titkosabb csodák.

Tedd a kezedet a szívedre
Hallgasd, figyeld, hogy mit dobog,
Ez a finom kis kalapálás
Nem a legcsodásabb dolog?

Nézz a sötétkék végtelenbe,
Nézd a kis ezüstpontokat:
Nem csoda-e, hogy árva lelked
Feljűk szárnyat bontogat?

Nézd, árnyékod hogy fut előled,
Hogy nő, hogy törpül el veled.
Nem csoda ez? – s hogy tükröződni
Látod a vízben az eget?

Ne várj nagy dolgot életedbe,
Kis hópelyhek az örömök,
Szitáló, halk szírom-csodák.
Rajtuk át Isten szól: jövök.

FILM

Az ember gyermeke (*Children of Men*, 2006, rendező: Alfonso Cuarón)

A film posztapokaliptikus világban játszódik, ahol a remény szinte teljesen elveszett, miután már közel húsz éve egyetlen gyermek sem született. Amikor kiderül, hogy van valahol egy várandós lány, az ő megmentésén és a különleges gyermek megszületésén az egész emberiség sorsa múlhat. A film jól érzékelteti az apokaliptikus várakozást és a remény megjelenését a legnagyobb sötétségben.

Noé (*Noah*, 2014, rendező: Darren Aronofsky)
A bibliai Nőé története során a világ pusztulását és újrakezdését látjuk, ahogyan Isten ítélete bekövetkezik, de a végén a megújulás és az új élet lehetősége jelenik meg. A film jól ábrázolja az ítélet és a megváltás közötti kapcsolatot.

TÖRTÉNET

Az utóbbi évek egyik legnagyobb árvize vonult le szeptember közepén a Dunán. Az árhullám érkezésére fel lehetett készülni, hiszen a vízügyi szakemberek pontosan meg tudták mondani, melyik nap éri el a tetőzés a folyó bizonyos szakaszait. A gátak megerősítésével, mobilgátak építésével, homokzsákok pakolásával teltek el a vízszint emelkedése előtti napok, így meg lehetett akadályozni a komolyabb károkat. De még így is sok helyen felvetődött, hogy a szakemberek már évek óta szorgalmazzák védművek építését kritikus szakaszokon, amelyek most még egyszerűbbé tették volna a védekezést. Az is fájdalmas tapasztalat, hogy a levonuló árhullám hasznosítására sincs kiépített tározókapacitás, pedig az aszályos nyár után hasznos lett volna megőrizni a hirtelen jött, hatalmas vízmennyiséget. Ezt jelentené az adventi reménység szerinti várakozás és felkészülés is: nem az utolsó pillanatban kapkodni, hanem mindig készenlétben állni, várva az eljövendő biztos érkezését.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BULTMANN, Rudolf 1994. *Történelem és eszkatológia*. Ford. Bánki Dezső. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- CONZELMANN, Hans 1961. *Die Mitte der Zeit. Studien zur Theologie des Lukas*. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen.
- FABINY Tibor 1996. *Típológia és apokaliptika*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai füzetek 11.)
- MARTY, William H. 2016. *A kor, amelyben Jézus élt*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
- PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- WRIGHT, N. T. 1997. *Jesus and the Victory of God*. Fortress Press, Minneapolis.

■ ZSÍROS LILLA LENKE

Advent 3. vasárnapja

▶ Mt 11,2–10

Te vagy-e?

A vasárnap jellege

Advent harmadik vasárnapjának bevezető igéje: „Isten valamennyi ígérete Jézus Krisztusban lett igenné, és általa lett ámenné Isten dicsőségére.” (2Kor 1,20) A Pröhle-agenda szerint a vasárnap témája: „Senki meg ne tévesszen titeket!”

HAFENSCHER Károly *Liturgikájában* Keresztelő Jánost, Krisztus hírnökét állítja a vasárnap fókuszába (2010, 336. o.) „Ezen a vasárnapon ószövetségi embert lát vendégül az Újszövetség népe: Keresztelő Jánost. Az adventi időszak amúgy is intenzíven foglalkozik az Ószövetség Krisztusra vonatkozó ígéreteivel, azokkal a próféciákkal, amelyeknek beteljesülését a karácsonyi eseményben vélték felfedezni. Keresztelő János az Ó- és Újszövetség határán állva még a törvény, az ítélet meghirdetésével szólítja meg s hívja megtérésre a népet, de amikor Krisztus megjelenik, érzi küldetése bevégződését, és háttérbe lép Krisztusra mutatva, Krisztus megérkezése felett való örömét hangoztatva.” (Uo.)

Advent harmadik vasárnapja mindezek összefüggésében arra a Messiásra mutat, akiben beteljesedik Isten ígérete.

Amit a textusról tudni kell – exegézis

A 2. vers utal arra, hogy Jánost börtönbe vetette Heródes. Tehát Keresztelő János a börtönből „megüzent” kérdésével kezdődik. A kérdés egyik nem elhanyagolható előzménye, hogy Keresztelő János hallott Jézus cselekedeteiről; az előző fejezetekben mi magunk is olvashatunk Jézus csodáiról. Először talán furcsának hangzik, és kérdéseket vethet fel az olvasóban, hogy János számára

miért kérdés Jézus személye, hiszen a keresztléskor ő maga látta a csodát (Mt 3).

3. vers: ἐρχόμενος: János kérdésében az Eljövendő a Messiás személyére utal. Már önmagában a kifejezés adventi kontextusba helyezi az igehirdetési alapigét. „Az »Eljövendő« egyike azoknak a messiási neveknek, amelyek, mint pl. az »Ember Fia« név is, a Messiás személyét titokzatos módon jelölték meg. A név gyökerei az Ótestámentomban vannak, vö. Zsolt 118,26; Dán 7,13 s az Újtestámentomban meglehetősen ritka, vö. Jel 1,4; Zsid 10,37.” (KARNER 1935, 73. o.)

Spinetoli kiemeli az Eljövendővel kapcsolatban: ő „az, akit várnak. Zakariás ezt adja hírül Sion leányának: »Íme, királyod érkezik hozzád« (9,9). A Zsolt 118,26-ban ő »az, aki az Úr nevében jön (erkhomenosz)«. A Ter 49,10 szerint az, »aki eljön« a népek által várt (proszdokia) személy. János küldöttei is róla érdeklődnek Jézusnál.” (SPINETOLI 1998, 335. o.)

4–5. vers: Nem egy egyszerű igen vagy nem válaszból derül ki, hogy Jézusban a Messiás jött el. Egyrészt „hallották és látták” János tanítványai, és ezáltal saját tapasztalataikat vihetik a börtönben lévő Jánosnak: eljött, és ez nemcsak vélemény vagy szöbeszéd, hanem ennek feltárul a valósága. Másfelől Jézus válasza az ézsaiási szakaszra való utalás (Ézs 29,18–19; 35,5–6; 61,1). „A különbség csak az, hogy Ézs 61,1-ben a foglyok kiszabadításáról van szó, itt viszont Máténál a halottak feltámasztásáról. Az idézetek, illetve utalások Ézsaiás különböző helyeiről vannak, de mind a messiási időkről beszélnek.” (JAKUBINYI 1991)

6. vers: σκανδαλισθη: Jézus személye megbotránkozást okozhat azok számára, akik a Messiást várják.

7–10. vers: Jézus Jánosról úgy beszél, mint aki

„még prófétánál is nagyobb”. „A nádszálak és a puha ruhák említése nem véletlenül történik (7–8. v.): az előfutár szilárdságát, bátorságát és közismert puritánságát emelik ki (s közvetve talán az udvar intrikáit is, amelyeknek áldozatául esett: 14.4).” (SPINETOLI 1998, 337. o.) A prófétai kor lezárulásával a zsidó nép a végső prófétát várta.

A perikópa megértése

Keresztelő János kérdését többféleképpen is magyarázzák. Vannak, akik szerint ez a kérdés csak egy lehetőséget kínál, hogy Jézus kimondhassa, kicsoda is ő. Tehát Keresztelő János valójában pontosan tudta, hogy Jézus az Eljövendő. Mások szerint, mivel tudta, azért küldte János a tanítványait Jézushoz ezzel a kérdéssel, hogy a tanítványok magától Jézustól hallják a választ, és meggyőződhesenek. E fenti két esettel megkerülhető, hogy Keresztelő János esetleg tényleg őszintén tette fel ezt a kérdést. Nem feltétlenül azért, mert megingott volna a hite, hanem azért, mert másfajta kép élt benne a messiásról úgy, ahogy a kortársaiban is.

János úgy prédikált az eljövendő messiásról, hogy az tűzzel és Lélekkel keresztel (Mt 3), hogy ítéletet fog tartani („*a fejsze már a fák gyökerén van*”). Advent idején gondolhatunk arra, hogy ezek valóban beteljesednek a „második adventkor”. De ezen túlmenően sokan várták a Szabadítót egyfajta politikai és e világi vágyak beteljesüléseként, például mint aki hadvezérként felszabadítja a népet a római uralom alól.

Éppen ezért érdekes, hogy Jézus válasza nem ellentétes azzal, ahogy az Eljövendőőről tanúskodik a Szentírás. Sőt ő van összhangban a messiási képpel, hiszen a vonatkozó prófécia éppen a messiási üdvkorról szól. Ugyanakkor a tény, hogy a Messiás nem teljesíti be az e világi várakozást, hanem a bűnösök megbüntetése és a gonosztevők elpusztítása helyett gyógyít, vigasztal, a szenvedők segítségére siet, megbocsátja a bűnöket, valójában jelzi, hogy különbözik attól, akit vártak.

Igehirdetési vázlat

Te vagy...?

Amit hajlamos olykor gyengeségnek tekinteni az ember, az Keresztelő Jánosnál a hitéről tanúskodik. Ez pedig a kérdés. Manapság könnyen esünk szélsőségekbe: olykor naivan elhisszük a leghetlenebb állításokat is, máskor pedig alapvetően bizalmatlanok vagyunk. János nem tagadta le, hogy Jézus más, mint akire számított, de nem is botránkozik meg rajta. Kérdez. És ami azt illeti, a legjobb helyre viszi a kérdést, és ez mutatja valódi hitét. Ezért lehet boldog azzal, hogy nem botránkozik meg. „A hegyi beszéd szellemében a »boldogságnak« itt sem az emberi vágyak kielégítéséből, hanem a (saját) törekvésekről való lemondásból kell fakadnia, vagyis nem az emberi logika világosságából, nyilvánvalóságából és számító erejéből kell megszületnie, hanem alázatból, Istenre hagyatkozásból és hitből.” (SPINETOLI 1998, 336. o.)

Adventi időben szép a hangulatosan kivilágított utca. A jól ismert adventi, karácsonyi színek, énekek, ízek egészen el tudják fedni a legfontosabb kérdést: „Te vagy-e az Eljövendő?”

Az Eljövendő

Amikor az Eljövendőőről hallunk, óhatatlanul kihalljuk belőle az *adventus Dominit*. Noha az adventi időszak aligha szól arról, aki eljön, sokkal inkább arról, amit vagy akit mi várunk, és amit látni vélünk eljönni. Talán nem is vagyunk annyira távol Keresztelő Jánostól és kortársaitól? Hiszen mi is meg tudjuk határozni azt, hogy mit várunk. A hitanos gyerekek is sorolják már ilyenkor, hogy milyen ajándékot kértek, mit várnak majd. S olykor talán mi magunk sem vagyunk kivételek. Istentől azt akarjuk hallani, amit elvárunk, Jézus arcát olyannak látni, amilyennek elképzeljük. Portréfestészetéről beszélgettem egy barátommal, és így kerültek szóba a Jézus-képek. Hogy a jézusi karakter legtöbbször ugyanaz (ettől lesz felismerhető), de valahogy mégis változóak a Jézus-arcok. S erre mondta a barátom, hogy azt figyelte meg, hogy ha egy festő Jézus arcát

festi, valahogy a festő saját arcára fog hasonlítani. Sok igazság van benne. Valamiképpen mi magunk is a saját arcunkra akarjuk formálni őt ahelyett, hogy ez fordítva történne. Hiszen az Eljövendő az, akit várunk valójában. Vagyis akire szükségünk van. Azok is várják, akik más „arcot” keresnek, mert Eljövendő csak egy van. És persze nem a mi várásunktól fog ő eljönni. Talán éppen annak ellenére?

Keresztelő János ujjá

Hagyományosan „jó evangélikusként” az ismert Grünewald-kép jelenhet meg előttünk, amikor Keresztelő Jánosról hallunk. A kép kapcsán bennem most az a kérdés vetődik fel: vajon tudta Keresztelő János, hogy kicsoda az a messiás, akire mutat? Nem név szerint, hanem személye teljességében. Hogy hogyan is messiás ő, hogy miért is jött, és hogy hogyan valósul meg mindaz, amiről János prófétált?

Az adventi időszak sokunk számára ilyen: szeretnénk valahogy megmagyarázni azoknak is, akik csak ilyenkor lépnek be a templom kapuján, hogy kicsoda is az, akit várunk. És valahogy meggyőzni másokat is, hogy őt várják, mert ő jött és jön el. Lelkészként mi magunk is rá akarunk mutatni, olyan hangsúlyosan „nagy” ujjal, ahogy Keresztelő János, a Szentírást pedig másik kezünkben tartva. De hiába minden igyekezet, mert isteni csoda az, amikor ujjunk valahogy mégis Jézusra mutat. Az már nem a mi akarásunk, nem is a mi „nagy ujjunk”, hanem az ő kegyelme.

Megbotránkoztató kegyelem

„...*boldog, aki nem botránkozik meg énbennem*” – teszi hozzá Jézus. Adventi időben talán mi sem állna távolabb tőlünk. Ki akar megbotránkozni? Ilyenkor a béke, a harmónia, az ünnep és az öröm áll a középpontban. Talán éppen az volna megbotránkoztató, ha valami más kerülne középpontba?

Az Isten Báránya, aki értünk jött a világba. Olykor talán bennünket is meglep, hogy kicsoda is ő. Kizökkent még az ünnepi rohanásunkban, szolgálni akarásunkban. Mégis ő „rohan” elénk, és ő szolgál bennünket.

„Ezért »boldog«, azaz üdvöt nyer, »aki meg nem botránkozik rajta!«” (KARNER 1935, 73. o.) Boldog, aki elfogadja Jézus messiási voltát annak ellenére is, hogy nem olyan, amilyennek elképzelte.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Lekcióként a levélbéli igét olvashatjuk 1Kor 4,1–5 szerint; az ószövetségi pedig Ézs 40,1–11 ezen a vasárnapon. Mindkettő az Eljövendőre mutat számunkra. A levélbéli ige arra az Úrra, aki mindent megvilágosít, a prófétai szó pedig a Messiás üdvkorszakát írja körül, amelyet tulajdonképpen maga Jézus is idéz igehirdetési alapigénkben.

Énekek

EÉ 140; 136

Illusztráció

KÉP

Matthias Grünewald: *Isenheimi oltárkép* (Keresztelő János)

VERS

Szép Ernő: *Jézus Krisztus* (részlet)

Emberek istene,
Istennek embere,
Te lehajtott fejú,
Megszegezett kezű,
Leszegezett lábú,
Lecsukódott szemű,
Te megfagyott ajkú,
Te kihatott szívű,
Te örökre vérző,
Útszél elhagyottja,
Mezítelen testű,
Hófehér szemérmes.
Tavasszal lombtalan,

Nyáron napon égő,
Te ősszel megázó,
Te télen megfázó,
Szélben takaratlan,
Viharban búvatlan.
Te nappal életlen,
Éjszaka fekvetlen.
Özvegyek karója,
Leülő koldúsnak
Támasztó párnája,
Minden úttalannak
Útmutató fája.

Felhasznált irodalom

- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény isztentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke – Luther Kiadó, Budapest.
- JAKUBINYI György 1991. *Máté evangéliuma.* Szent István Társulat, Budapest.
- KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma.* Kereszttyén Igazság, Sopron. Reprint: magánkiadás, h. n., 1995.
- SPINETOLI, Ortensio da 1998. *Máté. Az egyház evangéliuma.* Ford. Turay Alfréd. Agapé, Szeged.

■ SINKÓ-SZABÓ LILLA

Advent 4. vasárnapja

► Jn 1,19–28

Adventi „ki kicsoda?”

A vasárnap jellege

Advent negyedik vasárnapján már ott állunk az örömhír kapujában. Az evangéliumban az útkészítő, Keresztelő János szólal meg. Az előző vasárnap bizonytalan Keresztelője után itt a már biztosan Krisztusra mutató Jánost látjuk. A kiáltó hangot visszhangozzák az egek bevezető zsoltárban is. A készülődés ugyanakkor nemcsak a bűnbánat és a lelki „takarítás” ideje, hanem az örömmel készülése is. Az epistola visszhangzik az Úr közelségének örömetől, és ez a reményteljes öröm betölti a vasárnapot. Ezt a vasárnapot joggal nevezhetjük – a böjti időben is megtalálható párjával együtt – az öröm vasárnapjának. Az egész liturgiát áthatja a páli felszólítás: „Örüljetek az Úrban mindenkor!” (Fil 4,4)

Amit a textusról tudni kell

Keresztelő János úgy jelent meg a jánosi prólogusban (1,6–8.15), mint Jézus első tanúja, és

mint akinek a bizonyágtétele az evangélium nyitányát jelenti. A történet kezdetének első napján a Keresztelő úgy tanúskodik, hogy nem ő a világosság (1,8a), a második napon pedig már a világ Világosságára mutat (1,8b). Textusunk az első nap eseményeit írja le; a helyszín Betánia, amelyet nem szabad összekeverni a Jeruzsálem melletti faluval.

A μαρτυρία (tanúság, bizonyágtétel) kifejezés egyszerre hordoz vallási és jogi tartalmat, és mindkét dimenzió fontos a negyedik evangéliumban. János Jézusról szóló bizonyágtétele másokban is hitet ébreszt (1,35–37), ugyanakkor egyfajta bizonyítékként is szolgál a Jordán-parti „tárgyaláson”. Hiszen János nem érdeklődő járókelőkkel, hanem a jeruzsálemi vezetés hivatalos küldötteivel beszélget, papok, lévíták és farizeusok faggatják.

A Σὺ τίς εἶ (Ki vagy te?) kérdés a textus vezérmondata. Az evangélista tisztázni szeretné János személyének kérdését, mielőtt Jézus-ra fókuszálna. A Keresztelő állítását pedig ki-

fejezetten hangsúlyozza is a már-már ünneplés fokozással („Ő megvallotta, és nem tagadta. Ezt vallotta...”).

Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ χριστός (Nem én vagyok a Krisztus). Erre nem kérdezett rá senki, János mégis ezzel kezdi. Érdemes összevetni Jézus későbbi szavaival, amikor messiási identitását éppen az ellenkező formában, az ἐγὼ οὐκ εἰμὶ (én vagyok) mondásokkal mutatja be. János retorikája még inkább megerősíti a mondanivalóját: „*Én nem a Krisztus vagyok.*”

Σὺ Ἡλείας εἶ (Illés vagy?); Ὁ προφήτης εἶ σύ (A próféta vagy te?). A jeruzsálemi delegáció tovább faggatózik. Illésre és a prófétára nem véletlenszerűen találgatva kérdeznek rá, hiszen mindkét szereplőhöz erős messiási várakozások társultak. Illés nem látott halált, úgy ment a mennybe (2Kir 2,11), visszatérte az Úr nagy napját jelenti (vö. Mal 3,23). Az igaz próféta ígérete pedig a Tórából ered (5Móz 18,15), és elsősorban a qumráni közösség számára volt messianisztikus jelentősége (1Qs 9,11).¹ Keresztelő ugyanakkor cáfolja mindkét kérdést, és ezzel János evangélista a szinoptikus látásmódtól is különbözik. Hiszen Lukácsnál (1,17) az angyal jelenti be Zakaariásnak, hogy fia Illéshez hasonló lesz, míg Márknál (9,13) és Máténál (11,14; 17,10–13) maga Jézus azonosítja a Keresztelőt Illéssel. Ézsaiás próféta idézése (Ézs 40,3) a szinoptikus értelmezésben (Mt 3,3; Mk 1,2–3; Lk 3,4) Keresztelő János érkezéséről beszél, de itt János csak a kiáltó hanggal azonosítja magát, és nem magával az Eljövendővel. A negyedik evangéliumban Keresztelő János nem messiási figura, hanem Krisztusra mutató tanú, bizonyoságtevő.

Α Τί οὖν βαπτίζεις (Miért keresztelsz akkor?) kérdéssel a tárgyalás következő fázisa kezdődik, amelyet már a farizeusok indítanak. János azonban hamar rövidre zárja a kereszteléssel kapcsolatos kérdést, és ismét Jézusra irányítja

a figyelmet. A tanú eltörpül a mellett, akiről tanúskodik. Még egy rabszolgától sem volt elvárás a saruszij megoldása, de János mégsem lenne ἄξιος (méltó) rá. Kié minden méltóság? Érdemes megfigyelni ezt az adventi felsorolást: ὀπίσω μου ἐρχόμενος (aki utánam eljövő), μέσος ὑμῶν στήκει (közöttetek áll), ὅν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε (akit ti nem ismertek). Valóban, ez még a nagy dráma nyitányát követően csupán az első, várakozásainkat felfokozó jelenet. A főszereplő még nincs a színpadon, de tudjuk, hogy ott van a függöny mögött. Mi ismerjük majd?

A perikópa megértése

A perikópa nagy kihívása a „ki kicsoda?” kérdés. Az evangélista úgy tanúskodik Jézusról, hogy Jánosra fókuszál. A jeruzsálemi küldöttek Jánost faggatják, de a messiásra kíváncsiak. A jelenet során Keresztelő János önmagáról beszél, de közben Krisztusról tanúskodik. Keresztelő válasza szerint, aki utána jön (bár később kiderül, hogy preegzisztens), nagyobb nála. Nem ismerik, de közöttük áll. Jézus Krisztus, aki még nincs itt, de jelen van. Mégis ki vagy te, akire a negyedik vasárnapja várunk?

Igehirdetési vázlat

Adventi örömhajhászás

Vajon hiányzik még valakinek is ez a mai vasárnap? Persze, a negyedik gyertyát is meg kell gyújtanunk, de mi már inkább karácsonyoznánk. Ha még nem sikerült kellően boldoggá tenni az ünnepet, akkor nagyon elkéstünk. Még ezt is meg kell venni, ezt is fel kell tenni, felkapcsolni, felállítani, elintézni, megsütni, megfőzni, meginni, megbántani, összeveszni. Semmi sem egyenes. Van még itt hely valódi örömmek? Aggodalmaktól való szabadulásnak? Szelídségnek? Imádságnak?

¹ Ez annak fényében is érdekes, hogy több kutató feltételezi János kötődését a qumráni közösséghez.

Könyörgésnek? Vajon megismerjük-e azt, aki érkezik, de aki már itt van közöttünk?

Én nem vagyok

A „ki vagyok?” játékokat gyermekkorunktól ismerjük, a kezdeti kukucskálásból a végtelen szerepjátékok ideje, majd farsangi maskarából tinédzserkori identitáskrizis válik. Felnőttként jó esetben már kezdjük érteni, hogy kik is vagyunk valójában, a különböző bizonytalanságok és nehéz élethelyzetek közepette mégis belülről fakad fel bennünk újra és újra a kérdés: ki vagyok én?

Via negativaként emlegeti a teológiatörténet azt a módszert, amely Isten lényét tagadásokkal próbálja leírni. Mintha Keresztelő János is valami hasonlót művelne saját szerepét illetően. „Nem vagyok Krisztus.” Ez egészen egyértelmű. Nem vagyok messiásotok, nem én vagyok az Eljövendő. De Illészetek sem vagyok, hogy tüzes szekéren érkezve tegyek rendet; a sokak által várt igaz prófétát se bennem keressétek. Bár megértené végre mindenki, hogy nem emberektől kell várunk, amit egyedül Isten képes megcselekedni!

Én vagyok

De akkor ki vagyok én? Hogy mélységében végiggondolhatta-e ezt János a vita hevében, vagy ösztönösen jutott eszébe a prófétai igeszakasz, nem tudom, de végül Ézsaiás kiáltó hangjaként azonosítja magát: „*Én kiáltó hang vagyok a pusztaiban: egyengessétek az Úr útját!*” És folytatja a pozitív formájú bemutatkozást: Én vagyok, aki vízzel keresztelek, de jön majd, aki Szentlélekkel. Ki vagyok én? Apró porszem, még az Eljövendő szolgáljának sem lennék méltó. S mégis kiáltok, s mégis keresztelek. Igét hirdetek és szentséget szolgáltatok ki. Tanú vagyok, arra figyeljete, akiről tanúskodok.

Kinek tartod magad? Ezt a kérdést Jézusnak is nekiszegezik (Jn 8,53). S miközben Jézus az Atyára mutat, János evangéliumában a rá figye-

lők, az őt megismerők egyre többet tudnak meg róla, kettejük kapcsolatáról, az élet forrását jelentő „*vagyok, aki vagyok*” Istenről. Jézus mondja: „*Én vagyok az élet kenyere: aki énhozzám jön, nem éhezik meg, és aki én bennem hisz, nem szomjazik meg soha.*” „*Én vagyok a világ világossága: aki engem követ, nem jár sötétségben, hanem övé lesz az élet világossága.*” „*Én vagyok az ajtó: ha valaki rajtam át megy be, az megtartatik...*” „*Én vagyok a jó pásztor. A jó pásztor életét adja a juhokért.*” „*Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz én bennem, ha meghal is, él.*” „*Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, csak én általam.*” „*Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők: aki én bennem marad, és én őbenne, az terem sok gyümölcsöt.*” (Jn 6,35; 8,12; 10,9,11; 11,25; 14,6; 15,5)

Közöttetek van

Advent legnagyobb titka, kihívása, ajándéka van ebben. Keresztelő János még időben mutat rá arra a Jézus Krisztusra, akiről nemcsak az ünnep, hanem az élet is szól. Ő az, akire a próféták vártak, akinek visszatérére felegyenesedve, fejünket fel emelve nézhetünk előre, de aki e kettő advent között mégis jelen van. Megismerhető. Örömforrásként. Világosságként. Reménységként. Bűnbocsátnaként. Összekuszálódott életünket kiegyenesítő jelenlétével. Ha ez az ajándék a miénk, akkor mi sem tehetünk mást, mint amit Keresztelő János tett. Tanúként, kiáltó hangként mutatunk Krisztusra, és a keresztség kegyelmében ismerjük fel valódi identitásunkat: Isten gyermekei vagyunk. Van okunk az örömrre.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Fil 4,4–7; Ézs 52,7–10

Énekek

EÉ 137, 149, 145, 147

Imádság

Mennyei Atyánk! Add, hogy mi is megismerhessük szeretett Fiadat, igaz Megváltónkat, élő Urunkat, úgy, mint aki közöttünk van, közösséget vállalt velünk, és ma is megszenteli adventi készülésünket, öröme fordítja kétségeinket, és jelenlétével tölti be az ünnepet. Ámen.

Koszorú

Sokféle típus és gyertyaszín is megtalálható ma már adventi koszorúinkon. Ugyanakkor az emberek fejében elég nagy a zűrzavar a jelentésük kapcsán. A négy egyszínű – leggyakrabban bűnbánati lila – gyertyával készített koszorúk még egyértelműek, de az egy rózsaszín gyertya már zavart okoz, amit a liturgiánk is felerősíteni látszik, hiszen Fil 4,4 introitusként a harmadik vasárnapot, epistolaként pedig a negyediket határozza meg. Az ezüst, arany, lila és piros gyertyák az evangéliumi szakaszokból indulnak ki (alázatos szolgakirályt, visszatérő dicsőséges királyt, a bizonytalan, majd a Jézusra bizonyossággal mutató Keresztelőt jelképezve),² de mindez talán az átlagos templomba járónak elvont üzenet. (Bár saját gyülekezetemben élt ez a hagyomány, amikor érdeklődtem a tradíció felől, mindenki más sorrendben akarta meggyújtani a gyertyákat, és egyik sem volt helyes...) Szép, kevesek által ismert protestáns hagyomány és a mai textusunkhoz is kapcsolható, ha a négy (piros) gyertya között van egy ötödik, fehér Krisztusgyertya is. Ezt egyes helyeken minden vasárnap meggyújtják, másutt csak karácsonyeste. Az Eljövendő közöttünk van.

² Ezt az ógyházi perikópa evangéliumaira épülő színsémát a néhai nagytarcsai lelkész, Győri János vezette be. – *A szerk.*

Illusztráció

VERS

Kit igazán vársz:
életedben él – rég itt van,
mire megjön. (Fodor Ákos)

KÉP

A képzőművészetben Keresztelő János bizonyoság-tételének egyik leghíresebb ábrázolása az isenheimi oltárkép. A képen Keresztelő a megfeszített Krisztusra mutat, kezében a Szentírással, lábánál a báránnyal, és keze felett a felirat: „*Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbé lennem.*” (Jn 3,30)

DAL

Smidéliusz Gábor: *Újra hív*³

Felhasznált irodalom

- BOLYKI János 2001. *„Igaz tanúvallomás”. Kommentár János evangéliumához.* Osiris Kiadó, Budapest. *Evangélikus istentisztelet. Liturgikus könyv.* Luther Kiadó, Budapest, 2007.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke – Luther Kiadó, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása.* Magánkiadás, Sopron.
- O'DAY, Gail R. 2015. John. In: *The New Interpreters Bible Commentary.* 8. köt. Abingdon Press, Nashville.
- RUIZ, Gilberto A. 2013. Commentary on John 1:19–34. *Working Preacher,* december 29. <https://www.workingpreacher.org/commentaries/narrative-lectionary/a-voice-in-the-wilderness/commentary-on-john-119-34-2>. (Megtekintés: 2024. szeptember 23.)

■ BARANYAY BENCE

³ <https://youtu.be/Qn5wOaK6oDc>.

Szenteste

► Ézs 9,1–6

Szentesti hiányból szentesti öröm

Az ünnep jellege

Karácsony az örök Ige megtestesülésének, Isten Fia emberré levésének, Jézus Krisztus születésének az ünnepe. Isten Jézus Krisztusban személyesen jelent meg közöttünk. A betlehemi jászolbölcső már nagypéntekre, a keresztre, húsvétra, az üres sírra mutat. 336-ban már biztosan ünnepelték december 25-én a karácsonyt. A római pogány világban a napisten, *Sol Invictus* (jelentése: legyőzhetetlen Nap) születésének tiszteletére rendezett ünnepet keresztény tartalommal töltötték meg: megszületett Isten Fia, Jézus Krisztus, a világ világossága.

Szenteste meghallhatjuk az örömmüzenetet, hogy „*velünk az Isten*” (Ézs 7,14; Mt 1,23), Megtartónk született, a sötétségben felragyog Isten világossága, itt a megígért Messiás. „Eredetileg ez az éjszaka az ünnep vigíliája, amiből a gyülekezet belépett az igazi ünnepbe. Így tehát karácsony este csupán egy előkészítő áhítatalkalom volt, amelyen a Krisztus születésével beteljesült próféciaikat olvasták sorra. Az igazi ünneplés éjfélkor kezdődött, mikor is a hagyományok szerint Jézus született, illetve születésnapja elkezdődött.” (HAFENSCHER 2010, 337. o.)

Amit a textusról tudni kell

A szakasz

A textus a 7–9. fejezeteken belül található, amelyek egységet alkotnak Ézsaiás próféta könyvében (részletek a perikópa megértésénél). A 7. fejezet a szír-efraimi háborút és az Immánuel-jövendölést írja le. A 8,1–9,6 közötti szakaszban Ézsaiás leírja, hogy rövid távon sűrűsödő sötétség, ítélet következik, de hosszú távon ott ra-

gyog a világosság, a Messiás eljövetele, az új kor hajnala. A szakasz négy jövendölést és két megjegyzést tartalmaz. 8,1–22 között a sötétségre és az ítéletre vonatkozóan olvashatunk három jövendölést és egy megjegyzést. Textusunk (9,1–6) egy megjegyzést tartalmaz a fényről (9,1) és egy jövendölést a megváltásról (9,2–6). A jövendöléseket Ézsaiás az Úrtól kapta, Isten üzenetei azok, amelyeket megjegyzésekkel Ézsaiás próféta egészít ki. A textusunk logikailag az 1. versből, a világosságról szóló megjegyzésből indul ki. A 2. vers ehhez kapcsolódóan tartalmazza a jövendölést a nagy örömről, amit három *merttel* indokol meg. A nagy örvendezés három oka: megszabadulás az elnyomás alól (3. vers), a háború vége (4. vers), a tökéletes uralkodó megszületése (5–6. vers). A textusunk címe a revideált új fordítású Bibliában 8,23 felett van: *A Messiás uralkodása* (egyes fordításokban, pl. Károlinál 8,23 a 9. fejezet első verse). A próféta bemutatja a 7. fejezetben megígért Messiás megérkezését.

1. vers: Sötétség és világosság

A homály földjén lakók és a sötétség: A „homály földjén lakók” kifejezést a Károli-Biblia 1695-ös kiadása így fordítja: „akik halál árnyékának tartományában ülnek”, de a Szent István Társulat (SZIT) által kiadott katolikus fordítás is a „halál országának árnyékában lakókról” ír. Ezek a fordítások jól rávilágítanak arra, mit is jelent a sötétség, amelyről a próféta beszél. A sötétség a világosság hiánya. Mi az, ami hiányzik a nép életéből? A világosság, az igazi élet, maga Isten, ezért élnek nyomorúságban, az elmúlás, a halál árnyékának a tartományában. A sötétség, a halál oka, hogy a nép elfordult Istentől. A nép tehát mindennél jobban vágyik a világosságra, vágyik Istenre, vágyik a Messiásra.

Ahogy a zoltáros mondja: „*Lelkem várja az Urat, jobban, mint az örök a reggelt, mint az örök a reggelt.*” (Zsolt 130,6) Ézsaiás pedig azt ígéri, hogy nem lesz mindig sötétség, jön majd reggel!

Világosság: Az első teremtéstörténetben Isten először a világosságot teremti meg: „*Legyen világosság!*” (1Móz 1,3) Az új teremtéskor, a Messiás eljövetelkor is nagy világosság támad. A pásztorokat is nagy világosság, az Isten dicsősége ragyogta körül, amikor megjelentek nekik az angyalok, akik átadták nekik az örömhírt, az evangéliumot: „...*üdvözítő született ma nektek, aki az Úr Krisztus, a Dávid városában.*” (Lk 2,11) Erről szól Zakariás éneke is: „...*hogy világítson azoknak, akik sötétségben és a halál árnyékában lakoznak, hogy lábunkat a békesség útjára igazítsa.*” (Lk 1,79) Máté evangélista, mielőtt Jézus prédikálni kezd (Mt 4,17), Ézsaiásnak ezt a versét idézi, hogy jelezze, beteljesedett a prófécia, itt van az Isten világossága! Jézus világossága nagyobb minden világosságnál, mindenén átsüt, még a halálon is, mert benne Isten van. Pál apostol, aki maga is Krisztus világosságával találkozott a damaszkuszi úton, a korinthusi gyülekezetnek ezen igehely alapján hirdeti, hogy Isten világosságát Krisztus arcában láthatják meg (2Kor 4,6).

Nép, nemzet: Ki a nép? Ezekben a versekben az egész népre, az egész nemzetre mint egységre utal a próféta. Az északi országrész, Izrael és a déli országrész, Júda újraegyesül a Dávid házából származó messiáskirály uralkodása alatt. Számunka a nép mindenkit, a mindenkori embert jelenti.

2. vers: Öröm

Az Úr cselekszik: A következő versekben az Úr az alany, ő hoz örömet az egész nép számára.

A nép megszorítása: Beteljesedik az Ábrahámnak tett ígéret: „*azért gazdagon megáldalak, és úgy megszorítom utódaidat, hogy annyian lesznek, mint égen a csillag, vagy mint a homokszemek a tengereparton.*” (1Móz 22,17)

Zsákmányosztás: A New International Version (NIV) angol nyelvű bibliafordításban „war-

riors rejoice” szerepel, vagyis itt a harcosok/katonák örülnek. A harcosok, katonák szétesztják egymás között az ellenségtől szerzett zsákmányt. Az ekkor érzett örömhöz hasonlítja a próféta azt az örömet, ami az Úrtól van.

Öröm: Ézsaiás az Úr előtti örömezt a legnagyobb földi örömhöz hasonlítja: aratás, a zsákmány szétesztása. A Zoltárok könyve így ír erről az örömről: „*Nagyobb örömet adsz szívembe azokénál, akiknek bőven van búzájuk és boruk*” (Zsolt 4,8). Az örömhír, a jó hír, az evangélium arról a tapasztalásról szól, hogy az Isten, a világosság, itt van közöttünk, és elűzte a sötétséget, a halált. Az öröm a hálánk jele Isten ajándékáért, kegyelméért.

3. vers: Az öröm okai – Felszabadulás a szolgaságból

Hátát verő bot: A SZIT fordításában: a vállára nehezető rúd. Az iga a szolgaság jelképe.

Sanyargató vesszeje: A vessző a hajcsár, a rabszolgatartó eszköze, amellyel munkára kényszeríti a rabszolgát.

Midján napja: Midján az a nép, amelynek kezébe adta az Úr Izrael fiait a Bírák könyvének 6. fejezete szerint. Midján kemény kézzel bánt Izrael népével, tönkretette földjeit, így a zsidók elszegényedtek. Midjánt végül Gedeon és az ő háromszáz fős, válogatott serege győzi le. A felszabadulás, a csodás győzelem napja Midján napja.

A szabadulás öröme: Az új exodus, a szabadulás igazi ok az öröme. Ahogyan az asszír iga alóli felszabadulás örömet jelentett, úgy a szolgaságból, a sötétség házából, a halál rabságából való felszabadulás is igazi ok az öröme.

4. vers: Az öröm okai – Béke

Dübörögve menetelő csizma: A SZIT fordítása szerint „*harcban viselt saru*”. A NIV-ben pedig azt olvashatjuk: „*every warrior's boot used in battle*”, vagyis minden harcban használt katonai csizma. Az eredeti kifejezés is asszír katonai lábbelire utal.

Véráztatta köpönyeg: Ez is asszír katonai öltözetet jelentett, ami a csaták során véres lett.

Az elégs, a béke öröme: A szabadítás során eljön a béke korszaka, és elég a tűzben az ellenség fegyverzete, ruházata, minden, ami a régi, ami a gonoszság szimbóluma. A megtisztulást, a háború végét, a békét az Úr hozza el. Erről így ír a Zsoltárok könyve: „*Háborúkat szüntet meg a föld kerekiségén, újat tör össze, lándzsát tördel szét, harci kocsikat éget el.*” (Zsolt 46,10) A béke, amelyet az Úr hozott el közénk, igazi ok az öröme.

5–6. vers: Az öröm okai – Az eljövendő Fiú

Gyermek születik nekünk: A gyermek Dávid Fia, a Dávid házából származó Messiás, aki értünk, a javunkra van.

Az uralom az ő vállán van: Övé a kormányzás az uralkodás. A kifejezés egyes értelmezések szerint a királyi palástot jelenti. Más értelmezések azt mondják, hogy az uralom jelképe a kulcs, amelyet régen vállon hordoztak. Erről olvashatunk később Ézsaiás prófétánál: „*Az ő vállára teszem Dávid palotájának kulcsát. Amit kinyit, nem tudja bezárni senki, és amit bezár, nem tudja kinyitni senki.*” (Ézs 22,22)

Béke fejedelme: Az eredeti *salom* szó nemcsak arra a békére utal, amit a háború megszüntetése jelent, hanem mindarra, ami a nép boldog és nyugodt életéhez szükséges.

Növekedés: A Messiás uralma határtalan térben és időben.

Féltő szeretet: A NIV és a Lutherbibel is buzgóságnak, lelkesedésnek fordítja az eredeti szót. Isten az ő kegyelméből, buzgó odaadásából, szeretetéből cselekszik.

Törvénnyel és igazsággal: Az eredeti szavak, a *mispát* és *cödáká* az örök isteni jogrendet és az embernek az Isten előtt való igazságosságát jelentik.

A perikópa megértéséhez

Ézsaiás és kora

Ézsaiás a déli országrész első íróprófétája. Próféta megbízását Kr. e. 736-ban kapja, utolsó pró-

fécija 701-ben hangozhatott el. Jeruzsálemből, a legfelsőbb körökből származhatott, ott is működött, közvetlen bejárása volt a királyi udvarba. Gazdaságilag ekkoriban prosperált az ország, viszont kinyílt a társadalmi olló gazdagok és szegények, város és falu között. A vallásosság kimerült a bőkezű adományokban. Azt hitték, hogy Isten mindig mindentől megvédi majd őket. A kor politikai eseményeit az Asszír Birodalom terjeszkedése határozta meg. Izrael és Szíria Kr. e. 733-ban Júda ellen támadt, hogy kikényszerítsék az Asszír-elleni összeesküvésben való részvételét (szír-efraimi háború). Júda királya, Áház viszont az agresszív Asszíriával szövetkezett, amit Ézsaiás ellenezett. Ő azt javasolta, hogy Istenhez forduljon a király segítségért. Az Istentől való elfordulás miatt harminc évvel később, Kr. e. 701-ben Szanhérib asszír király Jeruzsálem kivételével elfoglalja egész Júdeát. A 7–9. fejezet a szír-efraimi háború alatt íródott.

A prófécia beteljesedése

Isten tervének az emberi történelemben látható megvalósulását a 7–9. fejezet egy gyermek születésével hozza összefüggésbe. Ez a gyermek nem egyszerűen egy földi uralkodó, nem egyszerűen egy Dávid házából származó király, akit Isten fogadott „fiainak” is tartottak (2Sám 7,14; Zsolt 2,7). Itt a Megváltó, a Messiás születéséről, Isten testet öltéséről van szó, hiszen Isten egyszülött Fia tudja egyedül elhozni a valódi világosságot, Isten jelenlétét, az örök életet. A messiásprófécia, így az ézsaiási prófécia is a názáreti Jézusban teljesednek be. Gábrriel angyal ezt mondja Máriának, amikor Jézus születését megjelenti neki: „*Íme, fogansz méhedben, és fiút szülsz, akit nevezz Jézusnak. Nagy lesz ő, és a Magasságos Fiának nevezik majd; az Úr Isten neki adja atyjának, Dávidnak a trónját...*” (Lk 1,31–32) Jézus neve is a megígért gyermekre, Isten Fiára, a szabadítóra utal, hiszen azt jelenti: „Isten megszabadít”. A betlehemi pásztoroknak azt hirdeti az angyal, hogy nagyon örül-

jenek, mert beteljesedett az ézsaiási prófécia, megszületett a megígért gyermek, itt van Dávid örököse, az Isten Fia, a szabadító: „*Ne féljete, mert íme, nagy örömet hirdetek nektek, amely az egész nép öröme lesz: üdvözítő született ma nektek, aki az Úr Krisztus, a Dávid városában.*” (Lk 2,10) Jézusra igazak egyedül az ézsaiási próféciában elhangzó nevek: „*Csodálatos Tanácsos, Erős Isten, Örökkévaló Atya, Békesség Fejedelme*”. Jézusnak hatalma van. Hatalommal tanított, tisztátalan lelket üzött ki, gyógyított, uralkodott a természet erőin. Isten ereje volt benne. Jézus örökkévaló, hiszen legyőzte a halált: halottakat támasztott fel, és ő maga is feltámadt a hallottak közül. Jézus az, aki elhozza közénk Isten békességét. A béke állatán, számárháton vonult be virágvasárnap Jeruzsálembe. Ahová Jézus belép, ott békesség lesz.

Igehirdetési vázlat

Sötétségből világosságba

Mi az, ami szenteste hiányozhat nekünk? A karácsonyfa alatt a sok ajándék valamilyen hiányunkat oldja fel: egy hiányzó ruhadarab, egy hiányzó könyv, egy hiányzó játék, egy hiányzó tárgy, egy hiányzó esemény, egy hiányzó érték. Karácsonykor sok e világi vágyunk tud teljesülni. De vajon mi történik a lelki hiányainkkal, a lelki szükségleteinkkel? A karácsonyfa alatt vajon van olyasmi, ami a lelki hiányosságainkat tölti fel? Ahhoz, hogy legyen, legelőször fel kell ismernünk, hogy komoly lelki hiányaink vannak, hogy hiányzik az életünkből a fény, a világosság, hogy sötétségben járunk. Fel kell ismerni, hogy ezek a lelki hiányok egzisztenciálisak, a létezésünkkel kapcsolatosak. Hiányzik az életünkből a bűneinkből, rossz cselekedeteinkből, gondolatainkból való feloldozás, felszabadulás. Hiányzik az életünkből, hogy elfogadjanak, hogy teljes lényükkel átérezhessük, hogy önzetlenül, önfeláldozóan szeretnek minket.

Hiányzik az életünkből a békesség, a megnyugvás az életünk gondjai közepette, lelki viharainkban, tragédiáinkban. Hiányzik az életünkből az öröklét, az örök életben való jelenlét. Miután felismertük, hogy mi minden hiányzik az életünkből, hogy valójában sötétségben járunk, fel kell ismernünk a sötétség okát, fel kell ismernünk, hogy mi az, ami valójában hiányzik. Fel kell ismernünk, hogy Isten hiánya okoz sötétséget az életünkben. Fel kell ismernünk, hogy a világot teremtő Isten jelenléte tud egyedül felszabadítani bűneinkből, a benne való bizalom tud egyedül békességet, nyugalmat adni, ő tud egyedül őszintén, önfeláldozóan szeretni, őnála tudunk egyedül örökké létezni, őnála van egyedül örök élet.

Ha mindezeket felismertük, akkor tud csak életünkbe hirtelen belépni a világosság, belépni Isten. Ő pedig ma este ezt a világosságot mutatja meg nekünk! Isten belép a történelmünkbe, és megláthatjuk megtestesülését a betlehemi csillag fényénél a jászolban fekvő kisgyermekben, megláthatjuk őt az örök élet fájának, a keresztfának a tündöklésében, a bűnbocsánatban, az önfeláldozó szeretetben, megláthatjuk őt az üres sír fényáradatában, az örök életben, a békességben. A világosság, a hiányaink betöltése pedig örömmre fogja deríteni a szívünket.

Öröm

Mi az öröm? Minek fogunk örülni ma este a fa alatt? Örülni fogunk a finom ételeknek, az ajándékoknak, szeretteink közelségének. Minek tudunk örülni az elmúlt évben? Örülhettünk sikereknek, sikeres vizsgáknak, munkahelyi eredményeknek. Örülhettünk közös élményeknek családtagjainkkal, barátainkkal, szeretteinkkel. Örülhettünk testi-lelki feltöltődésnek, gyógyulásnak, pihenésnek. Év vége felé közeledve rengeteg mindent fel tudnánk írni, aminek örültünk, amiért hálásak lehetünk Istennek. De az igazi öröm itt van ma este a templomban. Ez az igazi öröm nagyobb minden más örömnél. Ha ezt az örömet át tudjuk

élni, akkor mindig ez után fogunk vágyakozni, akkor mindig az Istennel akarunk majd lenni, akkor minden vasárnap itt akarunk majd ülni a templompadokban. Éljük meg ezt az örömet! Mosolyogjunk a lelkünkéből! De mi okunk van erre a nagy örömrre? Ézsaiás próféta három okot is mond nekünk.

Okok az igazi örömrre

Az első ok az örömrre, hogy Isten felszabadít minket. Ha hisszük, hogy Isten közénk jött a betlehem-i gyermekben, Jézusban, és meghalt értünk a kereszten, akkor megszabadít minket a bűneink súlyától, a szeretetlenségtől, az önvádtól.

A második ok az örömrre, hogy Isten békét hoz az életünkbe. Ha hisszük, hogy Isten Fia, Krisztus feltámadt, akkor örökké nyugalmunk, békeségünk lehet. Értelmetlenné válik az e világi dolgokon való aggodalmaskodás, ha Isten országában, Isten jelenlétében örökké élhetünk.

A harmadik ok az örömrre, hogy Isten velünk van! Ha hisszük, hogy a Fiú mennybemenetele után Isten elküldte a benne bízóknak Szentlelkét, aki által földi életünk minden napján együtt lehetünk Istennel és a benne hívőkkel, akkor a lelki hiányainkat feltölti a mennyei örök öröm.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Mt 1,18–25 vagy Lk 2,1–14. A mátéi igében lehet kapcsolódni az ézsaiási Immánuel-jövendüléshez (Ézs 7), a dávidi származáshoz és a Jézus névhez. A lukácsi szövegben lehet kapcsolódni a dávidi származáshoz, a világosság megjelenéséhez, az örömhöz, az angyalok üzenetében a textusban szereplő próféciahhoz (Ézs 9,5).

Énekek

EÉ 150: *Mennyből jövök most hozzátok*. Az ének első verse eredetileg egy világi népdal átdolgozása: „Ich komme aus fremden Landen her”. Aho-

gyan a vásári énekes az esti tánc közben közép lép, hogy messzi tájakról származó híreket közöljön, ugyanúgy lép az angyal a pásztorok közé a jó hírrel, az evangéliummal, és szenteste közénk a világ világosságával.

EÉ 168: *Dicsőség menyben az Istennek*; EÉ 167: *Csendes éj*

Illusztráció

REKLÁMFILM

Közel húsz évvel ezelőtt volt egy karácsonyi margarinreklám. Szenteste van. Egy anya süt a konyhában, amikor váratlanul elfogy a margarin. Hiányzik egy összetevő a süteményhez! Gyorsan lemegy a boltba, amelyet már zárva talál. A bolt mellett viszont meglát egy betörhető kis dobozt, amelyben ott van a hiánycikk, ott van a margarin! Megmenekült!

DRAMATIZÁLÁS

Az egzisztenciális hiányaink felsoroláskor sorban lekapcsolhatjuk a lámpákat, hogy átélhessük a sötétséget. A legtöbb helyen 16 óra után van a szentesti istentisztelet, így a templomban valóban sötét lehet ebben az évszakban. A hirtelen érkező világosságnál pedig felkapcsolhatjuk a fenyőfa fényeit vagy kivilágíthatjuk a jászolt, majd sorban visszkapcsolhatjuk a többi lámpát is.

Felhasznált irodalom

ECSEDI ZSUZSA 2017. *Mennyből jövök most hozzátok*.

In: uő (szerk.): *Énekkincstár. Evangélikus énekeink kézikönyve*. Luther Kiadó, Budapest.

ECSEDI KÁROLY 1946. *Ézsaiás*. Ecsedy Aladár, Tahitótfalu.

HAFENSCHER KÁROLY 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke – Luther Kiadó, Budapest.

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

KARASSZON Dezső 1974. Ézsaiás könyvének magyarázata. In: *Jubileumi kommentár*. 2. köt. Református Zsinati Iroda, Budapest. 635–692. o.

KUSTÁR Zoltán 2008. Ézsaiás próféta könyve. In: Pe-

csuk Ottó (szerk.): *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest. 243–271. o.

RAVASZ László 1993. *Ószövetségi magyarázatok*. Kálvin Kiadó, Budapest.

WEBB, Barry 2001. *Ézsaiás könyve*. Ford. Bádonyi Márta. Harmat, Budapest. (A Biblia ma.)

■ LUKÁCS MÁTÉ ANDRÁS

Karácsony ünnepe

► Mik 5,1–4a

Hozzád is jön a békesség

Az ünnep fókuszában

A karácsonyi ünnepekör mára az egyházi esztendő egyik legmozgalmasabb és lehangosabb időszakává lett. Nem lehet nem észrevenni, hogy mennyire meghatározza ezt az ünnep elvilágiasodása. Ez nem visszatérés egy régi pogány rítus gyökereihez, a Sol Invictus, a legyőzhetetlen Nap ünnepléséhez, amit a keresztények körében Jézus megszületésének az ünnepe vált fel; de karácsony a külsőségeivel amolyan egyetemességet nyert, amit együtt ünnepel a kereszténység és vele a világ. Azaz sokan ünnepelik úgy, hogy közben háttérbe szorul a karácsonnyal ünnevelt, a Jézusban emberré lett Isten. Tartalmát elfedik a külsőségek, és sokak számára e hangsúlyeltolódásban, hamis elvárásokkal nyomasztóvá lesz és tartalmát veszti az ünnepi időszak.

Karácsonyvárásunk szintén egyetemessé lett evangélikus gyökerű hagyománya, az adventi gertyagyújtás ugyanakkor hangsúlyosan emlékeztet bennünket az ünnep lényegi mondanivalójára, hogy a kis Jézusban a Megváltó eljövételét várjuk, aki által az igazi világosság jön el a világba. Karácsony ünnepén pedig középpontba kerül az isteni cselekvés jelentősége: Isten üdvözítő szándékának jelét kapjuk meg a kisgyermekben, és annak bizonyosságát, hogy Isten az ígéreteit teljességre viszi.

Amit a textusról tudni kell

Mikeást a fogság prófétájaként emlegetik, Ézsaiás próféta kortársa volt. Proféciai azzal kezdődnek, hogy Isten megjelenik, hogy megítélje népét lázadása miatt. Ezekért a vétkekért elsősorban is népének vezetőit és a hamis prófétákat teszi felelőssé (Mik 2–3). Beszél Izrael fiainak közelgő fogságáról és Samária, valamint Jeruzsálem pusztulásáról is (Mik 1).

Ítéletproféciai mellett azonban rendre megjelenik a reménység hangja. Bár az Úr ítéletet tart, és megsemmisítő lesz a pusztulás, de Isten újat is kezd a romokon. Megszabadítja és összegyűjti Izrael maradékát és helyreállítja Jeruzsálemet (Mik 4).

Textusunk tekintetében is fontos előzmények ezek, mert bár karácsony ünnepének igéjében ott van az önmagában is fontos messiási profécia, amely alapján a Jeruzsálembe érkező napkeleti bölcsek is útmutatást kapnak útjuk folytatásához (Mt 2), de ezek az igék elsőként a próféta jelenében fogalmazódnak meg, biztató üzenetként a közelgő ítélet és a megpróbáltatások árnyékában.

Talán az evangéliumi hivatkozása miatt is az egyik legközismertebb messiási profécia az első vers. Megjelöli Betlehemet mint Isten küldötének születési helyét, aki azért jön, hogy benne

helyreálljon Isten és népe kapcsolata. Érdekes az utalásban felbukkanó kettősség. Az efrátaai Betlehem Dávid király származási helye, mégis kicsi és jelentéktelen falu. Ahogyan feltűnésekor Dávid is jelentéktelen a legkisebb testvérként, mégis ő lesz Isten választottja, aki ebből a legkisebb, legjelentéktelenebb testvérből formálódik Izrael legnagyobb uralkodójává.

Származásának visszanyúlása a távoli múltba egyszerre kapcsolja össze az eljövendő uralkodó személyét a Dávid-tradícióval és valami sokkal ősbibb tervvel, Isten szabadításának, üdvözítő akaratának formálódásával, amelyre a Biblia első könyvétől egyre gyűlnek az utalások.

A szülő asszony képe utal a vajúdás fájdalmaira, és a második vers összefüggésében a fogságban megélt szenvedésre mutat, de megjelenik a messiási korszakot megelőző megpróbáltatások párhuzama is az írásmagyarázatokban.

A 3. versben találjuk Mikeás próféta visszatérő hasonlatát (Mik 2), amelyben az Úrra mint nyáját legeltető pásztorra utal. Természetesen még több párhuzama található ennek a képnek az Ószövetségben. A nyáját terelő pásztori szolgálat képe kiegészül ebben a gondoskodás fogalmával.

Mindez pedig korszakváltást vetít előre, mert ezzel eljön a békesség ideje.

A perikópa megértése

Mikeás nemcsak kortársa volt Ézsaiásnak, de mondanivalójuk is összekapcsolódik abban, hogy nemcsak Isten ítéletéről és a fogságról, Jeruzsálem pusztulásáról szólnak, hanem az ítélet súlya alatt roskadozókhöz vigasztaló szavuk is van. Összecsenenek a messiási próféciaik is, különösen is az a kép, amely az eljövendő Úr személyét összekapcsolja a beköszöntő békével (Ézs 9,5).

Felvetődhet a kérdés, hogy a prófétai szó mennyire azonosítható prófétai felismeréssel, és vajon mi az, ami az igék tartalmából tisztán és érthetően kirajzolódik a próféta személye előtt. Esetleg a

Lélek szól általa, és a próféta előtt rejtve marad, mire utal, vagy csak homályosan sejlik fel a jövő? Erre sok konkrét példát találunk egészen Keresztelő Jánosig, akinek messiásképét és prédikációit is nagyban befolyásolta a papi környezet, amelyben felnőhetett, és végül még maga is elbizonytalanodik, annyira más lesz az Isten valósága.

Mi már egy egészen más távlatból hallgatjuk Mikeás próféta igéit, és sokkal élesebben rajzolódnak ki innen visszanezve a messiási prófécia által megrajzolt kontúrok. Ugyanakkor saját életünk személyes próbatételei akár bennünk is elhomályosíthatják ezt a képet, a benne megszólaló evangélium örömét. Ezért fontos az ünnepi időnek az a kairoisa, amelyben célzottan is Krisztus mint szabadító kerül a középpontba.

Igehirdetési vázlat

Karácsony árnyékában

Árnyék csak ott lehet, ahol van világosság. Ezt megfordítva, ahol világosság van, ott szükségszerűen árnyék is. Így van karácsonykor is. *Liturgikus* könyvünk általános könyörgő imádságában karácsonykor elsőként azokért könyörgünk, akiknek árnyék vetődik ünneplésére (389. o.). A betegekért, a magányosokért, a hajléktalanokért, a gyászolókért, a mindazokért, akiknek szomorúságban, fájdalmak között, nélkülözésben telik az ünnepi idő. Talán nem ünneprontás ez. Nagy kontrasztja van ebben a tekintetben karácsony ünnepének, hiszen az egyik oldalon ott van a sajátos fénye, csillogása, amely magával tudja ragadni az embert, beragyogva lelkét, de a másik oldalon ott vannak azok, akik nem tudják ezt megélni, árnyékkra vetődtek, és az ünnep ragyogása még nagyobb hiányként jelentkezik életükben. Akik úgy érzik, elfordult tőlük az Isten, háta mögé vetette őket az Isten, elfelejtette őket az Isten.

Ezt az elhagyatottságérzést részben Mikeás próféciai is előrevetítik, amikor Jeruzsálem pusztulásáról és a fogság bekövetkeztéről beszél. Sokan

úgy élük meg majd az eseményeket: Isten elfordult tőlük, hátat fordított nekik, eldobta magától őket.

Isten nem téveszt szem elől

Mikeás próféta karácsony ünnepén megszólaló üzenetében azonban nyilvánvalóvá teszi: nincsen hely, amelyre azt lehetne mondani, hogy „Isten háta mögött” van. Ha lenne ilyen, akkor Betlehem pontosan az a hely lenne. Poros, jelentéktelen kis falucska. Még csak annak tényéből sem tudott igazán semmit a maga javára, prosperálására fordítani, hogy Izrael legnagyobb királyának szülőfaluja volt.

Isten az első karácsonnyal a történelem és a történések középpontjába helyezi, jelezve azt, hogy Isten logikája valami egészen más rendet követ, mint ahogyan mi, emberek azt tőle váránk.

Karácsony ünnepének első evangéliuma is ebből fakad: Isten soha nem feledkezik meg rólunk, és nem téveszt szem elől bennünket. Még akkor sem, ha mi úgy érezzük, akkor sem, ha mi szem elől tévesztettük őt, és még akkor sem, ha valaki elkese-redettségeben azt vallja a saját veszteségeit, nyomorúságát összegezve, hogy számára nincs már Isten.

Isten nem téveszt szem elől, és bármennyire erőtlennek, jelentéktelennek vagy kicsinynek érezzük magunkat, ő tervez velünk. Kész arra, hogy nagy dolgok részeseivé tegyen bennünket, és bevonja életünket üdvözítő akaratainak beteljesítésébe.

Kicsiben kezdődik el

A karácsonyi történetben felfedezhetünk egy nagyon biztató részletet. Isten tervei egészen apró dolgokból nőnek ki magukat. Mint a mustármag, amely hatalmas növényé lesz. Megváltásunk, a Golgota győzelméhez vezető út is ott kezdődik Betlehem kis falucskájában, egy istálló szegényes körülményei között, egy jászolban felsíró törékeny kisgyermekben.

És ez a rend folytatódik Isten és ember történetében, hiszen majd látjuk azt a tizenegy félelemmel birkózó tanítványt húsvét utáni sokkba dermedve, akikre Jézus, talán egyedül ő meri rábízni az evangéliumát.

Majd csaknem tizenöt évszázad elteltével megint egy félelmeivel vergődő szerzetest választ ki és használ fel arra az Isten, hogy meg-
rázza, felrázza egyházát, és 180 fokos fordulatot hozzon életében.

Mikeás próféta egészen természetes módon nem lát ennyire messzire előre, de felismeri Isten gondviselésének a rendjét és üdvözítő szándékát is. Csak a távlat, amelyben Isten gondolkodik, felülmúlja minden reményét. Mert az Istenben megmutakozó pásztor messze túlmutat azon a személyen, aki majd hazavezeti övét a fogságból. És túlmutat azon is, aki békét teremthet Izrael fiai számára vagy akár minden nemzet számára a világban.

Isten megbékéltet magával

Isten üdvözítő akarata hozzá vezet vissza az elvesztett, és a szabadítást is a legnagyobb, igazi és valóságos ellenségünk felett aratott győzelme jelenti majd. Amikor a betlehemi gyermek útja, ahogyan minden emberé, nem a halállal fejeződik majd be, hanem a feltámadásban és az örök életben ér célhoz. És ő lesz, aki élt, majd halott volt, és ő lesz az, aki vigasztalja gyászolóit, a remény nélkül szomorkodókat.

Ő az, aki megteremt a békét, az igazit, aki-
ben Isten megbékél, és megment. Ő a Krisztus, ő az Úr, és ő az Isten maga. Ő a mi békességünk.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Lk 2,1–14; Tit 2,11–14

Énekek

EÉ 151; 156; 171

ZÉ 23; 28

Imádságok

A záró oltári szolgálathoz a *Liturgikus könyv* 389. oldalán olvasható nyolcadik általános könyörgő imádságot javaslom.

Nagy ünnepek első napján a legtöbb gyülekezetben az úrvacsorai közösség is elmaradhatatlan része az istentiszteletnek. Itt külön hangsúlyt kaphat a megbékélés mozzanata, akár az új *Liturgikus könyv* úrvacsorai rendjén keresztül, akár más, az ünnephez illő, alkalmazkodó jelképes, valós cselekedettel vagy az elbocsátásban.

Illusztráció

GONDOLAT

„A felhő mögött, mely ránk veti árnyékát, ott a csillag, mely ránk veti fényét.” (Victor Hugo: *Kilencvenhárom*)

VERS

Túrmezei Erzsébet: *Gyertya*

Kis karácsonygyertya. Szép fehér.
Felül törött. Talán semmit se ér.
A belén észrevenni már, hogy égett.
S én mégse dobom el mint semmiséget.
Nézem, elémbe állítom,
Majd a kezembe' forgatom.
A cirádáit, ferdeségét,
törött voltát, sok betegségét
mind tudom már, mind ismerem.
Igénytelen, értéktelen.
Szépsége, ékessége, ára
nincs semmi. Mégse dobom el.
Félreteszem karácsonyfára.
Majd a lángjába néz szemem,
s nem lesz nekem
igénytelen, értéktelen.
Sok betegsége, ferdesége,
törött volta nem semmiség-e,
ha ott lobog az ágon,
s vezérlőm, világom,
útmutató fény Betlehem felé?

Tekintetem sugarát issza,
lelkem száll századokon vissza:
a nagy csodát csodálja újra
és megremeg belé.
Magában semmi. Félredobnám.
De ha zöld fenyőről ragyog rám,
a szívem fölviszi az égig,
az eget meg lehozza hozzám.

Kezembe' forgatom, nézegetem,
s valami egyre azt súgja nekem,
hogy ez a kis gyertya az életem.
Görbe, törött, beteg.
Valami, amit senki nem keres,
mert észrevenni nem is érdemes.
Végigélni se volna érdemes,
ha nem lenne karácsony...
ha ki nem gyúlhatnék sokadmagával
karácsonyesti csodálatos fákon...
ha Betlehem felé utat mutatva,
nem ragyoghatna, nem világolhatna,
végigélni se volna érdemes.

De van karácsony, s én úgy szeretem
kis gyertyaéletem.
Ameddig karácsonyra vártam,
értelmét, célját soká nem találtam.
Míg egy szép angyalénekes,
halk estén Betlehembe értem,
s fel nem ujjongtam: „Most már értem,
Most már tudom, miért is élek
ezen a nagy sötét világon:
hogy világítson kicsi gyertyalángom
előre, Betlehem felé
és megváltatlan, Megváltóra váró,
sok emberszív dobbanjon meg belé.”

Kis karácsonygyertya. Szép fehér.
Felül törött. Talán semmit se ér.
De ha zöld fenyőről ragyog rád,
a szíved felviszi az égig,
az eget meg lehozza hozzád.

Felhasznált és ajánlott irodalom

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyén istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszék, Budapest.

LACKNERNÉ Puskás Sára 2016. Karácsony ünnepe. Mik 5,1–4a. *Lelkipásztor*, 91. évf. 12. sz. 463–465. o.

MUNTAG Andor 1984. Karácsony ünnepe. Mik 5,1–4a. *Lelkipásztor*, 59. évf. 11. sz. 694–696. o.

SOLYMÁR Péter Tamás 2009. Karácsony ünnepe. Mik 5,1–4a. *Lelkipásztor*, 84. évf. 12. sz. 460–462. o.

SZABÓ Lajos 2006. Karácsony ünnepe. Mik 5,1–4a. *Lelkipásztor*, 81. évf. 12. sz. 468–469. o.

■ HORVÁTH ZOLTÁN OLIVÉR

Karácsony 2. napja

▶ Ézs 11,1–9

A vég kezdete*Vasárnap jellege*

Karácsony ünnepe, s így egyenként az ünnepi idő minden napja magán hordozza a mindent átfogó, átölelő örömhír boldog valóságát: az Ige testté lett, és közöttünk lakozott. Üdvözítőnk született, meglátogatta az Úr az ő népét. Ahogyan karácsonyeste és karácsony ünnepe, úgy karácsony másodünnepe is ennek az örömmel és szárnyai alatt van, ám ez utóbbi üzenetébe már más hangsúlyok is vegyülnek. Annak bizonyossága mellett, hogy az Úr lakozást vett népe között, és ennek különleges öröme messzire kitekintő felütést ad az egyházi esztendőnek, az sem rejtetik véka alá, hogy a Krisztus születéséről időről időre fennhangon bizonyosságot tevő egyház küzdelmeket él meg a kezdetektől fogva ebben a világban. Így lesz karácsony másodünnepe István vértanú ünnepe is, aki vértanúságában is a győzelmes Krisztust hirdeti. Hagyományosan és szokás szerint ez az ünnepnap is ugyanazt az örömet prédikálja, mint az ünnepi idő más napjai, s ennek fényét nem homályosítja a vértanúságra való utalás, az Istvánra való emlékezés mint ünnepprontó jelentéstartalom. Éppen annak aláhúzása történik, hogy a betlehemi csoda nem a múltban egyszer megtörtént és azóta halványuló, hatástalanná váló alkalom, hanem

erőforrás a küzdő egyház számára, újra és újra megragadva Isten életet ajándékozó szeretetét.

Amit a textusról tudni kell

Ézsaiás próféta Kr. e 740-től, Uzzijjá király halálát követően kezdte meg működését Jeruzsálemben. Júda meglehetősen kis ország a szomszédos Egyiptomhoz és Asszíriához képest, azonban Izraellel együtt az akkor ismert világ középpontjában helyezkedik el, és stratégiai fontosságú az Afrikát és a Keletet összekötő kereskedelmi útvonalak mentén. Uzzijjá király idejében a két nagy szomszéd gyengülni kezdett, Júda pedig gazdaságilag és katonailag is megerősödik, sőt visszakerül mindazokat a területeket, amelyek Salamon fénykorában az ország részei voltak. Azonban a felhalmozódó vagyon a gazdasági elit kezében összpontosult, amely a kizsákmányolás eszközeivel élt az alatta lévő rétegek felett. Idővel a vallási keretek sem tudták elleplezni a mögöttük lévő romlást. A korábban büszkén hangoztatott „az Úr a király” szlogen kiüresedett, s az országban egyre kevésbé volt érezhető az Úrban való bízalom. Időközben Asszíria betört a régióba, és elfoglalta Izraelt, majd Samáriát, s végül Júdát is.

Ebben a fortyogó helyzetben szolgál és végül hal meg Ézsaiás, mindvégig – talán egyedülként – hűségesen ragaszkodva ahhoz az igazsághoz, amelyet munkálkodásának kezdete évében látott: az Úr a király. Minden látszat ellenére a katonai és gazdasági nyomorúság mögött is az Úr a király, aki kezében tartja Asszíria és Júda sorsát is. Ézsaiás egész szolgálataát, életét meghatározta, lelkesítette és végül fel is emésztette ez a küldetés. Ez a hangsúly megjelenik a mostani textusban is.

Három fókuszhoz elénk Ézsaiás próféta. Először az érkező Messiás személyéről beszél, akit az Isten Dávid (Isai) megcsonkolt, halottnak tűnő törzsökének új oldalhajtásaként mutat be. A tizedik fejezet világossá teszi, hogy az ellenséges Asszíria és egyúttal Izrael népének java része is elbukik: Isten kivágja a „fát”, csak a csonk marad meg. Dávid vonala sem kivétel. Ézsaiás próféataságában érzékeny kora visszasságaira, azonban a 11. fejezetben már nem arra helyezi a hangsúlyt, hogy milyen súlyos a pusztulás a korábban virágzó dávidi fán, hanem hogy csodálatos módon új erő jelenik meg. Az új hajtás – a Messiás – pedig Isten szeme előtt is megalgatóan tökéletes és eredményes lesz.

Fontos hangsúlyt kap az, hogy a Szentlélek tulajdonságai jellemzik a Messiást. A Szentlélek működésére az Ószövetség prófétái között különleges nyomatékkal támaszkodik Ézsaiás. A Messiásra legelőször is az lesz jellemző, hogy az Úr Lelke nyugszik rajta.

Második fókusként részletezi, milyen is lesz a Messiás működése. Annak a hamis működési mechanizmusnak a helyébe, amely sajnálatos módon Júda életének magától értődően elfogadott, alapvető meghatározója volt, az isteni igazság, az Isten szemében is tökéletesen tiszta működés lép. A Messiás nem egyszerű felkent földi király! A 3. és 4. vers egyértelművé teszi, hogy olyan valaki érkezik, aki nem az e világban megszokottak szerint hozza meg döntéseit, szavának pedig újra súly és nyomatéka lesz – pont, mint a teremtéskor, amikor a „legyen” felszólításra nem volt apelláta, megtörtént a kimondott ige. Miközben folyamatosan érződik Ézsaiás kritikája, miszerint nem azt csi-

náltatok, amit az Úr elvart, amit illetet volna, ezekben a versekben mégsem a korholásra koncentrálnak, hanem arra, hogy az Úr újat indít, újat cselekszik.

A harmadik fókuszban ezt az újat az együtt legelésző állatok utópisztikus képével rajzolja meg. Olyan képet fest, amely alapján világos, hogy ez nem a mostani világ kifoltozása lesz. Nem a jelenlegi keretek között valósul meg. Teljesen új alapokra helyeződik minden.

Mintegy végső összefoglalásként mondja ki az Isten szíve vágyát: az eredeti béke helyreállása, a félelem és a gyilkolás, az élet kioltásának veszélye és rettegése megszűnik. Mindennek záloga, hogy az Úr ismeretével tele lesz a föld.

A kép a bűneset előtti állapotot, vagyis az Úr eredeti vízióját rajzolja meg.

Ezzel együtt Ézsaiás egyértelművé teszi, hogy a megígért Messiás nem Izrael népének viszon- tagságos kereteit fogja rendezni, hanem rendbe rakja az *életet*.

A perikópa megértése

A Messiás, felkent kifejezés eredendően a vezetésre s egyben Isten igazságának képviselőre való felhatalmazást jelentette, mutatta. Ebben természetesen a királyok jártak élen, akik mint az Úr „képviselői” kaptak megbízatást arra, hogy az Úr útján vezessék a rájuk bízott népet (vö. Salamon kérése, 1Kir 3,9). Ézsaiás a Messiás jellemvonásainak részletezésekor világossá teszi, hogy itt valami sokkal hatalmasabb felkentségről, sokkal eredetibb és tökéletes messiási mivoltáról van szó. Valami teljesen újat, Istennek való tökéletes engedelmes- séget, az Úr előtt is tökéletes megvalósulást szabad várni az igazi Messiástól. Ezt jelzi a Lélek hét megjelenése (a teljesség száma) is a szövegben (11,2).

Beszédes és elgondolkodtató az állatok természetének megváltozásáról rajzolt kép, amit nyilván nem természettudományi meghatározásként kell olvasnunk. Az ember és az állat ellenségeskedésének végéről beszél, amely a Biblia szerint a bűn gyümölcse. Az első bűn után, az özönvíz elmúlásával a

Nóéval kötött szövetségben a többi állattal is harcba került az ember (1Móz 3,15; 9,2). A Messiás elhozza majd ennek az ősi harcnak a végét is. Jézus Krisztus messiási műve az egész teremtettségre kihat. Amint az első Ádám bűne kihatott az egész teremtet világra, ugyanúgy a második Ádám megváltó munkája is az egész teljességben valósul meg (Róm 5,12–21; 8,20.21). A teremtés művének Isten jellemét mutató békessége a maga teljességében helyreáll.

Istenfélelem – nehezen vagy legalábbis sokféleképpen definiálható fogalom. Nyilvánvalóan nem azonosítható az Istentől vagy Isten büntetésétől való rettegéssel. A 3. vers megfogalmazása is segít az eligazodásban, helyes megértésben, amikor is az istenfélelmet a gyönyörűséggel hozza párhuzamba. Ahogy a népnek kellene gyönyörködnie az Úrban. Istent félni annyit jelent, mint hódolattal, bizalommal engedelmeskedni neki és imádni őt. A Messiás állandóan azt teszi, amit az Atya akar. Emellett azt a személyes oldalt is mondhatjuk: istenfélelem, amikor félek elveszíteni azt a gyönyörűséget, amit ő jelent.

Igehirdetési vázlat

A név kötelez. . .

Dávid neve garancia. A dávidi leszármazás kiváltságos helyzetet jelenthetett. Minden biztonnyal büszkén emlegette bárki, aki akár csak a legvékonyabb rokoni szállal kötődött a híres és Isten által is szeretett királyhoz. Ézsaiás azonban nem erről az oldalról közelít. Már csak azért sem, mert olyan korban él, amikor viharok jönnek-mennek, a választott nép idegen hatalom igájától tart, ráadásul a határokon belül sem éppen békés a helyzet. Van ok az aggodalomra, sőt idővel a kétségbeesésre. Profétaként pedig még élesebben látja a lelki nyomorúságokat is, különösképpen azt, hogy mennyire megkopott a nép és főleg a vezetők szívében az az ősi mozzgóerő, hogy „az Úr a mi királyunk”. Amikor Dávidról kell beszélnie, akkor már csak arról beszélhet, hogy nyoma sincsen, az a fa már rég kivágatott, mert Isten haragja jogosan hullott a választott népre, és hull is még bőven.

De amiről lelkesen beszél, hogy az Úr nem egykönnyen tántorítható el az általa kigondolt tervtől. Márpedig az Úr terve minden emberi elképzelést felülmúl! Ő a teremtő Isten, aki még jól emlékszik, hogy szeretetből teremtett, és jól emlékszik, hogy éppen Dávidnak ígérte meg, hogy utódja szabadító lesz a nép számára. Ezt a kijelentését pedig a lehetetlenen is túllépve fogja megvalósítani. És Isai törzsökén a holtak ítélhető csonkból soha nem látott erejű és hatalmú hajtás sarjad. A nép lássa tisztán a helyzetét, annak okait, a saját bűnét, de meg ne feledkezzen arról, hogy Isten ígéretet tett, és azt meg is fogja cselekedni.

Mi lesz elég?

A nyomorúságos helyzet megmentésért kiált, és nyilvánvalóan a szenvedő és lelkileg tévelygő nép is időnként egészen hangosan kiáltott segítségért. Nyilvánvalóan még egy messiás személye után is kiáltottak az Úrhoz – az más kérdés, hogy mire gondoltak, hogyan képzeltek. Tudjuk, hogy többféle elképzelésük, váradalmuk, hadd nevezzük most így: javaslatuk is volt, milyen messiásra is volna szükség. Ezek az elképzelések meglehetősen belenőttek a szívükbe – gondoljunk csak a tanítványokra, akik még a Jézus melletti sok-sok tanulás után is kardot visznek magukkal a Gecsemáné-kertbe minden eshetőségre készen, s amikor ezt némi büszkeséggel és talán vagánysággal Jézusnak mutogatják, Jézus keserűen taszítja el az egész értelmetlen jelenséget: „Eleg!” (Lk 22,38)

Nem! A Messiás nem az ember, a jól képzett választott nép elképzeléseinek és vágyainak kereteit kitöltendő érkezik. Őrá az Isten jelleme lesz jellemző. A bűneset története arról prédikál nekünk, hogy a sátán hogyan vette rá az embert, hogy ne Isten elgondolásaira legyen érzékeny, hanem bárki máséra – vagy éppen a sajátjaira. Ezt a hajlamot azóta is hordozzuk, s úgy kerül elénk Izrael népének Ézsaiás korabeli nyomorúsága, hogy szemet szúrjon Isten kijelentése: én máshogyan jövök el! Máshogyan cselekszem. De úgy, hogy abba beleremeg a teremtettség, belebukik a gonosz, és feje tetejére áll ez a megromlott világ – vagyis helyreáll a Rend!

Az ő igénye – igen jó

Az a Messiás Isten jellemét hordozza, az Úr Lelke nyugszik meg rajta. Ennél kevesebbel ő nem éri be. Az ő népe sem kell, hogy ennél kevesebbel érje be, ennél kevesebbre vágyjon! Az ő tarsolyában olyan dolgok vannak, amelyeket leírni sem tudunk. Ézsaiás megpróbálja szavakba önteni előttünk Isten helyreállító szeretetét, amikor legelésző ragadozókról, egymással megbékélt, félelmet már nem hordozó állatokról beszél, sőt arról, hogy a kígyó sem jelent már veszélyt. Ami a legérzékenyebben érint minket: hogy az a bizonyos kígyó sem jelent már veszélyt, aki eddig uralt mindent, manipulált mindent, szétdobált és pusztított mindent, amin Isten az ujjlenyomatát szerette hagyni.

Csodálatos képet fest Ézsaiás, amire valószínűleg az a szkeptikus reakció születik: „Ez azért eléggé nehezen elképzelhető ezen a földön!”

Ezzel Ézsaiás is egyetértene: erre tényleg ne ezen a földön számítsunk! Az Úr nem a föld megfoltozására tett ígéretet – az Újszövetség népeként előttünk van a Jelenések könyve, ahol az a bizonyos új Jeruzsálem a mennyből száll alá (Jel 3,12), vagy ahogyan Pál ír a földi sátor leomlásáról és a nem kézzel készített új felvételéről (2Kor 5,1), vagy amikor e világ elmúlásáról olvasunk 1Jn 2,17-ben. Amit a Messiás hoz, az egy másik keret, másik világ. Jézus Krisztus kézzelfogható közelségben lépett élénk, az ember szeme láttára, letagadhatatlan és szem elől téveszthetetlen módon valósította meg a messiási művet, hogy teljes bizalommal, ráhagyatkozással és gyönyörködéssel – istenfélelemmel – legyünk az Úr iránt, aki helyreállítja azt, amire szívesen mondja: íme, minden igen jó!

Karácsony ünnepén mi is gyönyörködünk, és ünnepeljük, hogy az Úr megvalósította azt, amit megígért, és Betlehemben elkezdte befejezni a történetet.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Tit 3,4–7; Lk 2,15–20

Énekek

EÉ 43; 157; 361

Illusztráció

Reményik Sándor: *A Te akaratod*

Teljesüljön a Te akaratod:
a Miatyánkból ezt tudom már csak.
Bimbóban nem marad meg a virág,
és visszafele nem foly a patak.

Teljesüljön a Te akaratod:
be fölösleges minden más beszéd...
Az én kezem, e vézna, gyöngye kéz
hogy tartaná fel az Isten kezét?

Minden léleknek csak egy útja van
és csak ezen az egy úton mehet.
És nem lépheti által önmagát
és öntörvénye ellen nem tehet.

Bizonytal minden úgy van jól, ahogy van.
És ez az eszme megnyugvást is ad:
ki sorsával vív, alája kerül
és győz, ki néki megadja magát.

Felhasznált és ajánlott irodalom

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.

Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.

LISZTÓCZKY László (szerk.) 1992. *Isten kezében*. Casturum, Sepsiszentgyörgy.

Magyarázatos Károli-Biblia. Veritas, Budapest, 2001.
MERCIER, C. H. 1926. *Izrael prófétái*. Ford. Muraközy Gyula. Szövetnek, Kecskemét.

SZABÓ Andor 1988. *Lábam előtt mécses a te igéd*. 2. köt. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

SZAKÁCS Tamás é. n. Ézs 11,1–9. Karácsony 2. *Igefalat*, <https://igefalat.lutheran.hu/ŐSZ/3%20-%20Nagy%20próféták/>. (Megtétekintés: 2024. szeptember 23.)

WEBB, Barry 2001. *Ézsaiás könyve*. Ford. Bádonyi Márta. Harmat, Budapest. (A Biblia ma.)

■ BLATNICZKY JÁNOS

TARTALOM

Mécses a te igéd

PÉTER ZOLTÁN: *Várunk az újra... Ő minket vár, ő vár minket* 601

Tanulmányok

KOVÁCS VIKTOR: *Egy forradalom homiletikái. Útkeresési kísérletek a szószék válságában* 603

ANGYAL-CSEKE CSABA: *„Én melyikük szavát ismétlem?” A farizeus és a vámszedő példázata a kortárs exegetikai irodalom tükrében 2.* 617

Figyelő

Könyvrecenzió

SMIDÉLIUSZ GÁBOR: *Már megint mit vállaltam?* 632

Az igehirdető műhelye

SELMECZI GÉZA TAMÁS: *Advent 1. vasárnapja (Mt 21,1–11)* 634

ZSÍROS LILLA LENKE: *Advent 2. vasárnapja (Lk 21,25–36)* 637

SINKÓ-SZABÓ LILLA: *Advent 3. vasárnapja (Mt 11,2–10)* 641

BARANYAY BENCE: *Advent 4. vasárnapja (Jn 1,19–28)* 644

LUKÁCS MÁTÉ ANDRÁS: *Szenteste (Ézs 9,1–6)* 648

HORVÁTH ZOLTÁN OLIVÉR: *Karácsony ünnepe (Mik 5,1–4a)* 653

BLATNICZKY JÁNOS: *Karácsony 2. napja (Ézs 11,1–9)* 657

